

Univerzita Karlova v Praze

Fakulta humanitních studií

Tereza Deáková

Kulturní identita dítěte imigranta

Bakalářská práce

Vedoucí práce PhDr. Dana Bittnerová CSc.

Praha 2012

Bibliografický záznam

DEÁKOVÁ, T.: Kulturní identita dítěte imigranta. Praha: Karlova univerzita, Fakulta humanitních studií, 2012. xx str. Vedoucí práce PhDr. Dana Bittnerová CSc.

Anglický název práce

The cultural identity of immigrant children

Klíčová slova

kulturní identita, migrace, socializace, kvalitativní výzkum

Keywords

cultural identity, migration, socialization, qualitative research

Prohlášení

Prohlašuji, že jsem práci vypracovala samostatně s použitím uvedené literatury a souhlasím s jejím eventuálním zveřejněním v tištěné nebo elektronické podobě. Práce nebyla využita k získání jiného nebo stejného titulu.

V Praze dne 14. 5. 2012

.....

Tereza Deáková

Poděkování

Tímto děkuji PhDr. Daně Bittnerové, CSc. za odborné vedení mé bakalářské práce, nesmírnou trpělivost a cenné rady, bez kterých by tato práce nevznikla. Děkuji také mým informátorům za jejich otevřenost a ochotu a své rodině za podporu.

Obsah

Obsah	5
Úvod	8
TEORETICKÁ ČÁST	9
1 Teorie identity	10
1.1. Vývojové pojetí identity.....	10
1.2. Teorie sociální identity.....	10
1.3. Koncepce mnohočetné identity	11
1.4. Teorie etnické identity	11
1.5. Etnická identita jako sociální konstrukt	12
1.6. Etnická identita deklarovaná a žitá.....	12
1.7. Vztah mezi etnickou a kulturní identitou	13
1.8. Etnická a kulturní identita u menšin	14
1.9. Polarizační a liberální paradigma	14
1.10. Děti třetí kultury	15
2 Formování kulturní (etnické) identity jedince	16
2.1. Sociální integrace imigrantů.....	16
2.2. Děti imigrantů ve vztahu k okolní dominantní kultuře	16
2.3. Instituce zprostředkávající transmisi etnické identity	18
3 Vietnamci v ČR	19
3.1. Historie vietnamského etnika v České republice (ČSR, ČSSR)	19
3.2. Vietnamci v České republice dnes.....	21
VÝZKUMNÁ ČÁST	23
4 Metodologie	23
4.1. Výzkumný problém	23
4.2. Výzkumné otázky.....	23
4.3. Výzkumná strategie	24
4.4. Technika sběru dat	24
4.5. Výběr vzorku	25
4.5.1. Profily informátorů	26
4.6. Analytické postupy	27
4.7. Hodnocení kvality výzkumu	28

4.8. Etické otázky společenskovedního výzkumu.....	29
5 Kultura a etnická identita Vietnamců jedenapůlté generace	29
5.1. Instituce podílející se na utváření kulturní identity.....	29
5.1.1. Instituce, které pomáhají potvrzovat výchozí hodnoty a výchozí kulturní identitu imigrantů	29
5.1.1.1. Rodina	29
5.1.1.2. Širší rodina – ti ve Vietnamu.....	31
5.1.1.3 Vietnamští vrstevníci.....	32
5.1.1.4 Krajanská skupina	33
5.1.1.5. Instituce státu původu	34
5.1.1.6. Instituce cizince	36
5.1.2. Instituce socializující (enkulturuující) do české kultury:.....	39
5.1.2.1. Vzdělávací instituce jako prostředek k integraci do majoritní společnosti	39
5.1.2.2. Čeští přátelé.....	40
5.1.2.3. Instituce české chůvy	41
6 Obsahy – české a vietnamské obsahy kulturní identity.....	42
6.1. Jazyk	42
6.1.1. Znalost českého jazyka jako prostředek integrace do majoritní společnosti	42
6.1.2. Jazyk jako prostředek udržování vietnamské kulturní identity.....	44
6.2. Volný čas	46
6.3. Udržování vietnamských tradic v ČR.....	47
6.4. Přejímání českých tradic	49
7 Postoje:	50
7.1. Kde je domov?.....	50
7.2. Budoucnost. Návrat do Vietnamu?	52
7.2.1. Výchova dětí.....	52
7.2.2. Trvalý návrat do Vietnamu	53
7.3. České občanství.....	54
7.4. Vzdělání.....	55
8 Pozice vůči sociálním skupinám:	56
8.1. Strategie chování v rámci vietnamských vrstevníků versus českých vrstevníků.....	56
8.2. Strategie chování ve Vietnamu versus v České republice	58
9 Modely DTK ve vztahu ke kultuře aplikované na Vietnamcích jedenapůlté generace v ČR	60
9.1. Aplikace modelů DTK v hostitelské kultuře na Vietnamce jedenapůlté generace v ČR:.....	60

9.2. Aplikace modelů DTK ve výchozí kultuře na Vietnamce jedenapůlté generace ve Vietnamu: ...	61
10 Deklarovaná identita	62
Závěr:	64
Seznam použité literatury	66
Přílohy	68
Příloha č. 1: Soupis otázek k rozhovorům.....	68
Příloha č. 2: Transkripce rozhovorů (samostatně na CD).....	69

Úvod

Cílem bakalářské práce je zanalyzovat kulturní identitu, kterou si v rámci české hostitelské společnosti vytvářejí příslušníci imigrantských skupin. Tázání po kulturní identitě imigrantů považuji dnes ve společnosti, která směřuje ke stírání kulturních odlišností a k uniformitě, za klíčové. Globalizace ohrožuje růst nových typů kulturních odlišností a díky celosvětovému rozšíření nejrůznějších sítí (komunikačních, migračních a jiných) prakticky dnes neexistuje stát ani místní komunita, které by byly v každém ohledu zřetelně oddělené od ostatních [Eriksen, 2007].

Rapidní nárůst počtu imigrantů v ČR odhalily již statistiky z 90. let 20. a počátku 21. století. Nejvíce u nás za poslední léta přibýlo přistěhovalců ukrajinských a vietnamských. Národnostní a etnická diverzita, jak uvádí Moravcová, však naráží na představu Čechů o kulturně homogenní společnosti [Bittnerová, Moravcová, 2005] V rámci bezproblémového soužití s českou společností si nově příchozí imigranti zpravidla uvědomují nezbytnost alespoň částečně se přizpůsobit českému kulturnímu prostředí. Jelikož v ČR narůstá počet osob s trvalým pobytem, otevírá se zde otázka sociální a kulturní integrace jako procesu, který se týká nejen přistěhovalců, ale i majoritní společnosti. Sociální a kulturní integraci ovlivňují postoje veřejnosti vůči odlišnostem, nastavení migrační a integrační politiky, ekonomická situace či otevřenost vzdělávacího systému. Podle Rákoczyové a Trboly [Rákoczyová, Trbola, 2009] společnost nastavuje rámec integrace, který se pro různé skupiny přistěhovalců může lišit. Pro proces integrace jsou však neméně důležité také aktivity imigrantů, případně rozvinutost a charakter etnických komunit ve výchozí zemi. Nemalý vliv na sociální integraci pak má také kulturní a sociální kapitál přistěhovalců, jejich jazykové dovednosti, motivace k migraci, jejich vzdělání, kvalifikace, aspirace v nové společnosti a také zájem a aktivní přístup. Rákoczyová s Trbolou [Rákoczyová, Trbola, 2009] dále uvádějí, že ačkoliv si imigranti zpravidla uvědomují důležitost sociální a kulturní integrace do majoritní společnosti, zároveň je pro ně mnohdy nepřípustné vzdát se svých výchozích kulturních prvků, zvyků a norem, které se neshodují s pravidly chodu nové hostitelské společnosti. Snaha o integraci do hostitelské společnosti zde tak může narážet na snahu udržet si výchozí kulturní identitu.

Uchovávání a transmise kulturní identity v dnešním globalizovaném světě chci sledovat na příkladu vietnamské komunity. Vybrala jsem si ji jak kvůli velkému početnímu zastoupení Vietnamců v České republice¹, tak jejich stabilizaci v rámci tohoto prostoru. Jak uvádí Rákoczyová a Trbola [Rákoczyová, Trbola, 2010], poslední vlna imigrace Vietnamců na území ČR, která přichází po roce 1989, vytvořila do jisté míry propojenou síť krajanů

¹ K 31.11.2011 žilo podle údajů Vývoje počtu cizinců v ČR Českého Statistického úřadu v České republice 55585 Vietnamců. Ve srovnání se statistikami z předešlého roku (11/2010) došlo k poklesu počtu Vietnamců v ČR o 4778 Vietnamců (o 8,6%). [ČSÚ]

fungující nejen na ekonomických vazbách. Výzkumnou skupinou se stane tzv. jedenapůltá generace Vietnamců žijících u nás. Jedná se o Vietnamce, kteří se narodili ve Vietnamu, ale do 15 let se přestěhovali do České republiky. Tito imigranti tak mají přímé zkušenosti se životem ve Vietnamu, ale zároveň část jejich socializace probíhala již v ČR. Stěžejními pro tuto práci budou otázky reflexe vědomí příslušnosti těchto jedinců k vietnamské komunitě a české majoritě, vědomí kulturních rozdílů mezi těmito společnostmi a nalézání jejich průniků či situačních paralel.

Ačkoliv jsou v současnosti Vietnamci třetí nejpočetnější minoritou v ČR (více jen Ukrajinců a Slováků), neexistuje mnoho studií zabývajících se kulturní identitou těchto imigrantů a faktory, které tuto identitu ovlivňují, formují a stabilizují. Z tohoto důvodu bude cílem mé bakalářské práce nahlédnout na utváření identity u jedenapůlté generace vietnamských adolescentů a mladých lidí. Tito mladí lidé, kteří část svého dětství prožili ve Vietnamu, se po příjezdu do ČR ocitli na pomezí dvou velice odlišných kultur. Na jedné straně je zde vietnamská společnost se svým akcentem na tradiční konfuciánské hodnoty jako je rodina, vzdělání, úcta, spolehlivost, věrnost a poslušnost[Vasiljev, 2006] a vedle ní česká společnost, která preferuje moderní hodnoty jako je individualismus, který je u Čechů spojen s uzavřeností, hédonismus a konformismus.[Prudký, 2009]. Po příchodu do české společnosti, která si cení jiných hodnot než společnost vietnamská, tak může imigrant prožívat jakousi rozpolcenost a konflikt v souvislosti s jeho vnímáním sama sebe.

TEORETICKÁ ČÁST

Otázka pojetí a utváření identity je ve společenských vědách frekventovaným tématem. Každý jedinec prožívá tzv. sebereflexi, vědomí či uvědomování si sebe sama, v němž významnou roli hraje osobní identita. V moderní době je pro já (self) příznačná mnohoznačnost, pluralita a proměnlivost [D. McAdams, 1997]. Příčinami jsou zrychlování kulturních změn, možnost až nutnost vstupovat do daleko širší škály interakcí než dříve a s tím spojené přijímání nejrůznějších sociálních rolí. Období dospívání se projevuje zvýšenou mírou sebereflexe a představ o tom, jací bychom chtěli či nechtěli být. V tomto období lidského života jsou identita a pohled na svět formovány velmi zásadním způsobem.

Identita jednotlivce se utváří vždy pod vlivem jeho okolí a celé společnosti, v určitém kulturním a sociálně-historickém kontextu. Je tak velmi těžké oddělit identitu osobní (prožívání sebe sama jako jednotlivce) a sociální (prožívání sebe jako člena lidských skupin a společností). Kromě toho vlastní přesvědčení jedince o sobě („subjektivní“ identita) je vždy konfrontováno s tím, jak jedince definují druzí (s tzv. „objektivní“ identitou) [Bačová, 1996].

1 Teorie identity

Jelikož se identita utváří pod vlivem meziosobních vztahů a určitého kulturního a sociálně-historického kontextu, sestává vždy z jistého pouta mezi společností a jednotlivcem. Na otázku utváření meziskupinových vztahů a zájem o procesy, které je provázejí, odpovídá pak řada teorií, které jsou významně vázány na oborový diskurz. Pro účely předkládané práce si všimneme dvou: diskurzu psychologického, který nám pomůže uchopit utváření identity mladých potomků imigrantů; a diskurzu společensko-vědního, který bude směřovat do oblasti utváření a obsahu identity sociální.

1.1. Vývojové pojetí identity

E. H. Erikson upozornil na význam adolescence pro utváření identity. Období adolescence [Erikson, 2002, str. 281] popisuje jako situaci, kdy se mladiství, kteří procházejí regresí a růstem, bouří a dozrávají a zajímají se především o to, kým a čím jsou v očích širšího okruhu významných lidí ve srovnání s tím, co si sami myslí, že jsou. Nebezpečí tohoto stádia vidí v konfuzi rolí. Tvrdí [Erikson, 1999, str. 70], že pokud utváření identity neproběhne správně, vznikne tzv. zmatení identity neboli difúzní identita, kdy jedinec aktivně odmítá vymezit sám sebe a diferencovat se od ostatních, což velice komplikuje vývoj v dalších stádiích. Takový jedinec je snadno ovlivnitelný druhými, často mění svoje názory a chování, aby bylo v souladu s očekáváními skupiny, které je v dané chvíli členem. Vše zahrnující vědomí identity uvádí postupně do souladu řadu měnících se představ sebe, které byly zažívány během dětství, a které mohou být během adolescence dramaticky rekapitulovány, a příležitosti k rolím, které se nabízejí mladým lidem k výběru a uskutečnění. Podle Eriksona se v pozdní adolescenci výrazně rozšiřuje sociální aspekt identity. Dospívající je konfrontován s požadavky společnostmi, jejími normami, standardy a rituály.

Ačkoliv byla identita tradičně chápána jako vývojový úkol, který je třeba naplnit v období adolescence, současná vývojová psychologie celoživotního utváření vidí identitu jako proces, který se naplno rozvíjí v adolescenci, avšak promítá se i do dalších etap života.

Utváření identity v adolescenci je spojeno s řadou nejistot, nebezpečí, s pocity úzkosti a chaosu. Rozčarování často vzniká v konfrontaci s požadavky světa dospělých. Proto bychom se mohli domnívat, že vietnamští přistěhovalci jedenapůlté generace, kteří odchodem ze své výchozí země procházeli právě v období dospívání, museli překonat mnoho překážek a pocitů zmatení při příchodu do pro ně zcela jiné, české společnosti.

1.2. Teorie sociální identity

Teorii sociální identity podle H. Tajfela a J. C. Turnera [Turner, 1999] předpokládá, že významná část sebepojetí lidí, co jsou a jakou mají hodnotu, se odvozuje od jejich skupinové příslušnosti. Lidé přitom většinou preferují pozitivní sebepojetí před negativním. Předpokládá

se proto, že budou vlastní skupinu vidět ve srovnání s jinými pozitivněji, a že budou ochotni vynaložit úsilí na zvýšení jejího meziskupinového statusu. Tzv. ustanovováním pozitivní odlišnosti H. Tajfel nazývá příznivé odlišování vlastní skupiny od jiných. Když se lidé identifikují se skupinou, procházejí dvěma procesy, připodobňováním sebe k vnitroskupinovému prototypu a maximalizací vzdálenosti mezi vnitroskupinovým prototypem a prototypem jiné skupiny [cit. dle Janoušek, 2004].

1.3. Koncepce mnohočetné identity

O mnohočetných identitách hovoří Barker [dle Petrucijová, 2005, str. 47] ve své koncepci „plátkové“ (sliced), dílčí (partial) a mnohočetné (multiple) identity. Mnohočetné identity mohou být nejen odlišné, ale dokonce i protichůdné. Tyto identity se modifikují v souladu s proměnami rolí jednotlivců, sociálních statusů, jejich kontakty s různými sociálními skupinami a chování v měnícím se sociálním a kulturním prostředí. Podobně o identitě uvažuje i Eriksen. Svým modelem segmentárních identit [Eriksen, 2008, str. 327] připomíná, že identita není neměnná ani vrozená, ale utváří se v sociálních situacích a při setkávání jednotlivců. Jednotlivci mohou být členy mnoha skupin, které se částečně překrývají. Zajímavou otázkou zde zůstává, kterou identitu na sebe člověk vezme v konfliktní situaci, kdy se musí rozhodnout mezi oddaností k jedné či druhé skupině, straně, apod.

V kontextu přemýšlení o identitě jako jevu vázaném na sociální kontext, kdy jedinec o sobě přemýšlí v dichotomii my x oni, Eriksen nabízí koncept situační a relační identity. Klíčovým momentem veškeré identifikace jsou dle něj [Eriksen, 2007, s. 68-72] kontrasty. Jestliže je možné definovat sebe sama jen ve vztahu k druhému, je identifikace proměnlivá v závislosti na tom, ke komu ji vztahujeme. Zásadní je zde myšlenka, že identifikace se vytváří jak zevnitř, tak zvnějšku, tedy v setkávání sebezprezentace s pohledy ostatních. Eriksen uvádí, že etnické identity se člověk nemůže nikdy zcela zbavit, možné je ale strategické vyjednávání o situačních definicích, kterým se např. etnická identita stane méně či více relevantní. Eriksen tak potvrzuje nejen mnohočetnost identity, ale zároveň zdůrazňuje její závislost na sociálním kontextu a vztahu jedince k sociálnímu prostředí.

1.4. Teorie etnické identity

Téměř všichni lidé jsou podle Šatavy zasazeni do určitého etnického kontextu. Ralf Dahrendorf tvrdí, že: „*Opětovné objevení etnickosti bylo krokem dopředu v procesu civilizace. Znamená vznikající pochopení, že všeobecná občanská práva nejsou v rozporu s kulturními odlišnostmi, ale naopak jim dávají nový rozměr.*“ [cit. dle Šatava, 2001, str. 28]

K etnické identitě existují dva základní teoretické přístupy, primordialistický a instrumentalistický.

Primordialismus a instrumentalismus

Primordialismus zastává názor, že identita je vrozená, daná a neměnná. Již při narození je jedinec definován jako člen určitého etnického společenství členy skupiny i lidmi mimo ni. Představitelé primordialismu (např. Shils a Geertz či Connor) chápou etnickou

identitu jako přirozenou vlastnost člověka, která není konstruována sociálně, ale je člověku připsána narozením do určitého společenství. Neboť etnicita je zde pojímána jako esence, podstata lidských společenství, jsou tyto teorie nazývány také jako esencialistické. Tato esence může mít podobu kulturních znaků (jazyk, náboženství, normy, hodnoty) nebo biologických znaků, jako jsou předkové, rasa nebo kmen [Bačová, 1996]. Neschopnost vysvětlit dopady emigrace a s tím spojenou změnu etnické identity poukazují na nedostatky primordialistické teorie a odhalují, že etnická identita je v některých případech zjevně konstruována sociálně.

Instrumentalismus se kloní k názoru, že etnickou identitu si člověk svobodně zvolí dle svých vlastních přesvědčení. [Bačová, 2003b., str. 239] Bačová zastává názor, že etnicita a identita jsou jasné příklady sociálních konstrukcí, jde o realitu vytvářenou a udržovanou sociálně. Jako zvolenou vidí tato teorie etnickou identitu v tom smyslu, že význam, který etnicitě jedinec přikládá pro svou celkovou identitu, je věcí jeho rozhodnutí [Bačová, 1996]. Avšak i tato „možnost výběru“ je diskutabilní. Členům etnických skupin, které jsou mimo jiné definovány také vnějšími fyzickými znaky, je etnická identita často vnucena z vnějšku.

1.5. Etnická identita jako sociální konstrukt

V. Bačová [Bačová, 2003b] etnickou identitu vnímá jako vytvořenou a udržovanou sociálně, nahlíží na ni tedy v rámci sociálně konstrukcionistického paradigmatu. Podle Bartha je pro pochopení etnické identity nejprve nutné definovat etnicitu, charakteristiku odlišující od sebe velké sociální skupiny, jako „důraz a význam připisovaný členy/nečleny skupiny odlišností skupiny a vědomí odlišnosti“ [dle Bačová, 2003b, s. 233]. Pro takové stavění hranic mezi velkými skupinami lidí jsou využívány různé znaky, od rasových přes geografické až po kulturní. Důležité je přenášení těchto hranic z generace na generaci. Etnická identita je potom vnímána jako sebedefinování a definování osoby jako člena etnických společenství a jako prožívání členství a loajality ke skupině, ke které podle svého úsudku a úsudku jiných osoba patří svým původem. [Bačová, 2003b, s. 233, 234]. Bačová také upozorňuje, že proces definování neprobíhá v sociálním vakuu, je zatížen lidským elementem, jazykem, hodnotami a všeobecně přijímanými pravidly a normami společnosti.

V. Bačová [Bačová, 2003a] se také zabývá ohrožením a konflikty identity. V moderních pluralitních společnostech je daleko větší možnost volby definičního oboru, jedinec je členem rozmanitých sociálních skupin a světů a může docházet k tzv. bojům o identitu. Boje o identitu tedy spočívají v rozporu mezi tím, jak se jedinec chce definovat sám a mezi tím, jak ho definují ostatní.

1.6. Etnická identita deklarovaná a žitá

Vědomé přihlášení se k určité skupině lidí společných etnických kořenů, které se neopírá pouze o přímé přiznání národnosti je označováno jako identita deklarovaná

[Bittnerová, Moravcová, 2005]. Koncipování deklarované, a tedy i vědomě budované, etnické identity v sobě zahrnuje řadu manifestovaných faktických i symbolických aktů, jež slouží k potvrzení vlastní identity (etnické totožnosti). Mezi klasické etnodiferenční znaky patří jazyk nebo další kulturní záležitosti, u národností s vlastním státem jsou to symboly jako vlajka, prezident, hymna, atd. Deklarovaná identita nemusí být emocionálně prožívaná. Etnická image je jako součást konkrétní deklarované identity určena tím, jestli chce jedinec příslušet ke skupině nebo se od ní spíše odlišovat. Uplatňování faktických i symbolických aktů, jež slouží k potvrzení vlastní identity, či naopak rezervovanost k nim, pak naznačuje pozici etnické identity v žebříčku osobních priorit člověka. Klíčové je zde nahlížení identity jako charakteristiky člověka.

Identita žitá (každodenní zkušenost) [Bittnerová, Moravcová, 2005] se utváří v kontaktech s druhými, a to jak z vlastní komunity, tak i v rámci mezikulturní komunikace s majoritní společností. Vše cizí, co je pokládáno příslušníkem národnostní či etnické skupiny, jehož identita je vyhraněna, za směšné nebo pobuřující, posiluje rezervovaný přístup k nové realitě. Z hlediska etnické identity odkrývá odlišnosti vnitřně pocíťované, dosud neuvědomované. Jsou to mimo jiné podněty, které posilují hranici mezi my a oni.

1.7. Vztah mezi etnickou a kulturní identitou

Hovořit o kultuře určité komunity v kontextu dnešní globalizované společnosti není již dle odborníků jednoznačné. Podle Eriksena „*Svět se neskládá z ohraničených kultur. Skládá se z více než pěti miliard lidí, kteří jsou v různé míře charakterizováni různými kulturními formami a tradicemi, které se vzájemně překrývají, a které jsou individuálně proměnlivé.*“ [Eriksen, 2008, s. 54]. Pluralita podle Palečka bere člověku jistotu, kterou dříve míval. „*Pocit moderního člověka jakožto článku velkého soukolí kulturní mašinérie je pocitem ztráty zřetelnosti hranice.*“ [Paleček, 2002, s. 16].

Eriksen [Eriksen. 2007. s. 99-100] zdůrazňuje, že mezi kulturou a etnicitou žádný vzájemný úzký vztah neexistuje, a že kulturní rozdíly a shody procházejí napříč etnickými hranicemi. Podle něj je etnická identita konstruována na základě sociálně ustavených představ o kulturních diferencích. Etnická identita je něčím, co by mělo odkazovat k představě o společném původu, a v tomto kontextu kultura referuje ke sdíleným reprezentacím, normám a praktikám.

Ačkoliv Eriksen zastává názor, že etnicita a kultura spolu přímo nesouvisí, mnoho autorů společenskovedních prací pracují s kulturní identitou jako s konstruktem, který na etnickou identitu bezprostředně navazuje, nebo alespoň je základem určitého typu loajalit, který etnickou identitu doplňuje či přesahuje. Tendence etnické identity využívat kulturu, resp. její vybrané prvky, k uvědomování si a manifestaci své odlišnosti často ale k tomuto nahlížení vede. [Bittnerová, Moravcová, 2005]. Jelikož cílem mé bakalářské práce je odhalit identitu potomků vietnamských imigrantů, ve smyslu kultury a pocitu původu, které sdílejí, budu se v této práci přiklánět k tomuto propojení kulturní a etnické identity jako dvou provázaných jevů. Kulturní či etnickou identitu ve své práci tedy chápu jako významnou část

identity člověka, jako dvě provázané vrstvy v systému mnohvrstevných identifikací jednotlivce s nejrůznějšími kulturními, etnickými a sociálními skupinami.

1.8. Etnická a kulturní identita u menšin

Vytváření kulturní a etnické identity u menšin potvrzuje složitost procesu konstrukce jedné z vrstvy sociální identity. Příslušníci etnických menšin si na jedné straně udržují vědomí odlišné etnicity, na straně druhé jejich kultura prochází dynamickým procesem akulturace. Původní vztah (vztah etablovaný v zemi původu) mezi kulturní identitou se mění. To může současně měnit i vědomí vlastní etnické identity.

Podle Báčové požadavek společnosti, aby si lidé vybrali jen jednu kulturu, nutí tyto osoby k popření prvků společné pro obě kultury, se kterými se identifikují. Neakceptováním vícenásobného sociálního členství a tedy vícenásobné identity osoby uvádí společnost jedince do situace, ve které může prožívat konflikty v identifikacích a pociťovat svoji identitu jako ohroženou. [Bačová, 2003b., s. 238]

Podobně o daném problému uvažuje Šatava [2001], když uvažuje o povaze etnických menšin. Rozděluje je do čtyř hlavních skupin: 1. malá etnika, 2. etnická společenství, u kterých chybí některé znaky „klasicky vyvinutých“ národů, 3. specifické případy stojící mezi etnickou a etnografickou skupinou a nakonec 4. části „státních národů“ žijící mimo mateřskou zemi v jiných státních útvarech. Právě do poslední skupiny můžeme podle jeho rozdělení zařadit i Vietnamce v České republice. Podle Šatavy přináší život po boku většinového etnika ve společném státním útvaru často řadu obtíží v každodenním životě i v širším rámci. Může jít například o nedostatečnou znalost státního jazyka či neschopnost číst a psát v rodné řeči. *„Přitom se často jedná o až traumatizující otázky osobní identity, roli národnosti při volbě životního partnera, otázku výchovy dětí a jejich docházky do (menšinových) škol, časový handicap v souvislosti s „národními aktivitami“, v některých případech dokonce mučivé vnitřní problémy spjaté s otázkou perspektiv a samotného přetrvání dané populace.“* [Šatava, 2001, str. 40]

Podle J. Krogerové [Kroger, 2003] je etnická identita příslušníků minorit vitálně důležitá pro vývoj jejich sociální a osobní identity, ale také pro sebevědomí a sebehodnocení, copingové strategie a schopnosti, životní optimismus atd.

1.9. Polarizační a liberální paradigma

Leoš Šatava [Šatava, 2001, s. 19-20] hovoří o dvou protikladných paradigmatech příslušnosti k etnické pospolitosti. Polarizační variantu představuje koncept, kdy je člověk buď příslušníkem jedné etnické pospolitosti, anebo jiné. Etnická identita je zde nezpochybnitelnou hodnotou. V praxi evropských národních států je tento koncept nejběžnějším automatickým modelem každodenního života většiny populace. Společnými jmenovateli liberálního paradigmatu je snaha o propojení majoritní a minoritní složky. Akcent

je kladen především na multikulturní a jazykové aspekty, etnická identita je zde méně výrazná. Tento koncept je podle Šatavy cestou, kterou se bude v budoucnu ubírat velká část lidstva.

1.10. Děti třetí kultury

Autoři knihy Děti třetí kultury pak nabízejí další koncept. [Pollock, Van Reken, 2001]. Američtí sociologové David C. Pollock a Ruth E. Van Rekenová uvažují o vzniku specifického typu identity, která se neodvíjí od etnicity, ale právě od odlišné kulturní zkušenosti lidí původně vázaných na jediné mateřské etnické a kulturní společenství. Tito badatelé používají termín „děti třetí kultury“, aby vyjádřili, že v situaci socializace jedince mimo jeho etnické a kulturní prostředí dochází ke vzniku specifického vztahu k nabízeným kulturním identitám. Pojem přejali od sociologů Dr. John Hill Useema a Dr. Ruth Hillové Useemové [Useem, 1993] v 50. letech 20. století, kteří odešli na rok do Indie provádět výzkum mezi Američany, kteří tam žili a pracovali. Useemovi zjistili, že každá ze subkultur (komunit zahraničních pracovníků) měla své charakteristické rysy, nepatrně odlišný původ, rozličné styly a soustavy sociálního rozvrstvení, ale zároveň byly všechny blízce provázány. Uvědomili si, že si tyto vystěhovalci vytvořili způsob života, kulturu, kterou v tomto prostředí společně sdíleli a která se lišila jak od kultury v jejich domovské zemi, tak od kultury v zemi hostitelské. Způsob života této emigrantské komunity posléze označili jako *kulturu vmezeřenou*, tedy „kulturu mezi kulturami“ a nazvali ji třetí kultura. Děti vyrůstající v této vsunuté kultuře nazvali dětmi třetí kultury.

Co se týče termínu „děti třetí kultury“ (Third Culture Kids), přikloním se zde k interpretaci tohoto pojmu Pollockem a Rekenovou: „*Dítě třetí kultury (dále DTK) je osoba, která strávila značnou část období svého růstu vně kultury svých rodičů. DTK si buduje vztah ke všem kulturám, avšak zároveň plně nevládní žádnou z nich. Ačkoliv se základní prvky každé kultury přizpůsobují jeho životním zkušenostem, pocit sounáležitosti nalézá DTK ve vztahu k lidem stejného původu.*“ [Pollock, Van Reken, 2001, s. 11 (bakalářský překlad T. Deákové)] Tyto děti třetí kultury (DTK) či dospělé děti třetí kultury (DDTK) zpravidla nelpí na místě svého aktuálního bydliště. Ve vztazích jsou jim přirozeně bližší ti, kteří sdílejí podobný osud. Lze zde také hovořit o pocitu kulturní vykořeněnosti, a to zpravidla v dospělejším věku. Pod termín DTK spadají děti, které přechod mezi kulturami absolvovaly v průběhu let růstu - tedy od narození do osmnácti let. Tyto zkušenosti tak prožívaly v době, kdy je dětské vnímání identity, vztahů s ostatními a pohledu na svět formováno těmi nejzásadnějšími způsoby.

Na rozdíl od jiných badatelů tak Pollock a Van Rekenová tvrdí, že imigranti nejsou postaveni před výběr pouze jedné kultury, ale utvářejí si kulturu novou. Pojem kulturní identity používají, neboť jde o vyrovnávání se s rozličnými normami a praktikami v různých kulturních prostředích.

2 Formování kulturní (etnické) identity jedince

2.1. Sociální integrace imigrantů

Vytváření etnické a kulturní identity tedy souvisí s procesy adaptace a integrace do hostitelské společnosti. Sociální integrace je zde chápána jako včleňování a akceptace přistěhovalců do klíčových pozic, vztahů, institucí v hostitelské společnosti, což souvisí s vytvářením pocitu sounáležitosti a identifikace se společností. Poskytování rovných příležitostí pro imigranty. Tento proces probíhá v několika úrovních. Na mikroúrovni jde především o interakce mezi jednotlivci, o jejich vzájemné postoje. Mezoúroveň slouží k rozvoji vztahů mezi skupinami a institucemi. Na makroúrovni jde spíše o neosobní mechanismy.

Esser [cit. dle Rákoczyová, M., Trbola, R., 2009., s. 25] vidí sociální integraci jako výslednici spolupůsobení dílčích procesů, které rozděluje do následujících skupin: strukturální (získání práv a přístup ke klíčovým institucím hostitelské společnosti), kulturní (získání znalostí a kompetencí hostitelské společnosti, nevylučuje současné zachování původní kompetence), interaktivní (přijetí a začlenění přistěhovalců do primárních vztahů a sociálních sítí) a identifikační (subjektivní dimenze integrace, charakterizovaná pocitem sounáležitosti s přijímací společností a identifikací se sociálními skupinami). Pro účely mého výzkumu je důležitá především identifikační dimenze sociální integrace. Jde v ní o vnímání příslušnosti k hostitelské společnosti a o re-definici hranice mezi „my“ a „oni“. V této dimenzi jde o proměnu identity imigranta v návaznosti na emigraci a usazování v hostitelské společnosti. „V procesu integrace tedy dochází k proměně identity, přičemž původní identity jsou doplňovány novými prvky s ohledem na rozvíjející se vztah k hostitelské společnosti.“ [Rákoczyová, Trbola, 2009, s. 34]

Mladých Vietnamců jedenapůlté generace se dále také silně dotýká kulturní dimenze sociální integrace. V této oblasti probíhá integrace přistěhovalců prostřednictvím procesů akulturace, která zahrnuje především nabývání znalostí a kompetencí, které pomáhají porozumění typickým situacím ve společnosti a volbu jednání dle společenských norem. Jde o přizpůsobení se místním hodnotám, normám a vzorcům chování. „Kulturní integrace totiž automaticky neznamená potlačení původních kulturních identit. Naopak, biculturní kompetence jsou považovány za všeobecně přínosné jak pro jednotlivce (přistěhovalce), tak i pro hostitelskou společnost.“ [Bosswick, Heckmann cit. dle Rákoczyová, M., Trbola, R. 2009. s. 31]. Obecné postoje majority k odlišnostem, její schopnost akceptovat nové kulturní prvky tak také značně ovlivňují úspěšnost kulturní integrace a vývoj kulturní identity imigranta. Důležité jsou také mechanismy pomáhající imigrantovi v orientaci v nové společnosti, dále mají vliv také institucionální podmínky jako je dostupnost jazykových či tzv. integračních kurzů.

2.2. Děti imigrantů ve vztahu k okolní dominantní kultuře

Rekenová a Pollock také hovoří o vztahu DTK k dominantní kultuře, přičemž upozorňují, že nejde jen o vztah ke kultuře hostitelské země, ale také ke kultuře země

výchozí. Upozorňují, že jedno z nejvíce stresových období může pro DTK nastat právě při vyjasňování vztahů k domácí kultuře. Ačkoliv tradičně užívali lidé svou povrchovou kulturu (oblékání, jazyk, tradice, chování) k určení sebe sama jako lidí, kteří sdílejí společně také hlubokou kulturu (víru, předpoklady, hodnoty), dnes se díky rychlému šíření vlivů z jednoho místa na druhé vnější vzory chování mění po celém světě. Zásadní problém způsobuje to, že hlubší úrovně kultury, o kterých se zmiňuje Kohls [dle Pollock, Van Reken, 2001, (bakalářský překlad T. D.)], se mění mnohem pomaleji. Pokud tedy vypadáme navenek totožní s ostatními členy dominantní kultury, předpokládá se od nás totožnost i uvnitř. Rekenová a Pollock rozlišily čtyři možné způsoby, kterými se DTK vztahují ke kultuře, jak k domácí, tak k hostitelské.

Cizinec je tradiční model DTK v hostitelské kultuře. Od lidí kolem nich se liší vzhledově i názorově. To, že jsou cizinci, si uvědomují jak oni sami, tak i ostatní.

Osvojený vypadá odlišně, ale myslí stejně. Ačkoliv jsou od členů většinové společnosti fyzicky odlišní, žijí v hostitelské zemi již tak dlouho, že jejich chování a názory se s členy dané kultury shodují. Přestože se mohou v okolní kultuře cítit dobře, někteří lidé s nimi kvůli jejich fyzické odlišnosti mohou jednat jako s cizinci.

Skrytý přistěhovalec vypadá stejně, ale myslí odlišně. Tento model platí pro DTK, kteří se vrátí do své domovské kultury nebo pro ty, kteří vyrůstají v zemi, ve které se fyzicky podobají většině příslušníků.

Zrcadlo vypadá stejně a myslí stejně. Do této kategorie zapadají DTK, které se fyzicky podobají členům své hostitelské kultury, a které žijí v dané zemi již tak dlouho, že si osvojily i hluší úrovně kultury. Mohou sem však spadat také ty DTK, které se do své domovské kultury vrátily po krátké době nebo ty, které žily v cizí zemi pouze v raném dětství.

Vzhledem k tomu, že děti třetí kultury a děti vietnamských imigrantů sdílejí mnohé znaky, mohu tyto způsoby vztahování se k dominantní kultuře využít také pro mou bakalářskou práci. Pokud se lidé nacházejí v kategorii zrcadla či cizince, není pro ně vymezení vztahu k okolní kultuře složité, neboť v obou případech jsou tím, čím se zdají být. „*Očekávání toho, kým ostatní jsou v hlubší i povrchové úrovni kultury, odpovídá v obou kategoriích skutečnosti – jak u DTK, tak u lidí z dané společnosti.*“ [Pollock, Van Reken, 2001, s. 29 (bakalářský překlad T. D.)] Když se však DTK nacházejí v kategorii osvojený či skrytý přistěhovalec, nevyplní se předpoklady ani DTK ani lidé kolem nich. „*Členové společnosti si neuvědomují, že jsou jim tyto DTK, navzdory tělesným odlišnostem, vnitřně pozoruhodně podobné. Na druhou stranu však také předpokládají, že DTK jako skrytí imigranti zvládají jakékoliv běžné úkoly stejně dobře jako ostatní členové společnosti.*“ [Pollock, Van Reken, 2001, s. 29 (bakalářský překlad T. D.)]

V rámci výzkumné skupiny Vietnamců jedenapůlté generace se zaměřím na vybraný segment kultury, který se stane do jisté míry indikátorem pro analýzu stavu jejich kulturní identity. Budu tedy přednostně sledovat, jak mladí Vietnamci jedenapůlté generace uvažují o normách chování v závislosti na různých sociálních skupinách. Budu zjišťovat, zda své chování a vystupování transformují dle toho s kým a v jaké situaci se nacházejí. Tento jev lze

označit jako kulturní chameleonství. „DTK si obvykle vyvinou určitý stupeň kulturní přizpůsobivosti, který jim slouží jako hlavní nástroj k přežití častých změn kultur. Tyto děti používají stále dokola pojem chameleon k popisu toho, jak po určitém čase stráveném pozorováním situace mohou snadno přepnout jazyk, vystupování, vzhled a kulturní zvyklosti a přisvojit si vlastnosti potřebné k lepšímu splynutí s aktuálním místem.” [Pollock, Van Reken, 2001, s. 46, (bakalářský překlad T.D.)]

2.3. Instituce zprostředkovávající transmisi etnické identity

Transmise kulturní a etnické identity je pak závislá zejména na sociálních sítích, do nichž jsou imigranti vtahováni. Lze o nich přemýšlet v kontextu institucí, které v sobě nesou určitý potenciál této transmise. Zde bych ráda uvedla kategorizace modelů Bittnerové: „Skladba různých typů institucí a jejich organizací fungujících v rámci dané imigrační skupiny či národnosti menšiny pak vymezuje modely vnímání a udržování výchozí etnické identity.” [Bittnerová, Moravcová, 2009, s. 25] Častým modelem může být pouze jediná instituce odkazující na výchozí kulturní identitu, a tou je rodina. Zda si v takové situaci imigranti posilují výchozí kulturní identitu či zda naopak identitní postoje přehodnocují, záleží na dalších sociálních vazbách, které udržují. Jsou zde potom jedinci, kteří se pohybují v rámci rodiny a nehledají kontakty mimo rámec příbuzných anebo jedinci, kteří se snaží získat pozici ve většinové společnosti. Druhým modelem, který Bittnerová uvádí, je situace, kdy příslušníci etnických komunit spojují svou etnickou identitu jak s rodinou, tak také s institucí přátelství. „Existence již dvou institucí/organizací, v jejichž rámci výchozí kultura vystupuje jako relevantní symbolický systém, posiluje platnost na ni vázané etnické identity.” [Bittnerová, Moravcová, 2009, s. 25]. Třetí situací je pak přítomnost další instituce/organizace, která příslušníkovi etnické komunity nabízí ekonomické zázemí. Taková komunita tenduje k uzavřenosti ve vztahu k většinové společnosti a k posilování výchozí kulturní identity. Čtvrtý model popisuje situaci, kdy členové etnických komunit integrování do většinové společnosti sice k etablování v rámci prostoru státu nepotřebují autonomní strukturu vlastních menšinových institucí, přesto se mohou tyto imigranti prostřednictvím formálních „menšinových“ institucí snažit o posílení platnosti jejich výchozí kulturní identity. Poslední model, který může přerůst do roviny politické angažovanosti, se týká těch imigrantů, kterým cíl udržování a revitalizace etnické identity přerostl v životní program.

Tato kategorizace modelů podle Bittnerové jasně ukazuje vazbu mezi mechanismy udržování etnické identity a tendencí ne/ integrovat se do většinové společnosti.

3 Vietnamci v ČR

3.1. Historie vietnamského etnika v České republice (ČSR, ČSSR)

Pro uvedení do výzkumného problému a pro pochopení současné existence Vietnamců v České republice je klíčové nejdříve stručně popsat vývoj vietnamské komunity u nás, kterým se mimo jiných zabývají Stanislav Brouček [Brouček, 2003] a Jiří Kocourek [Kocourek, 2001], jejichž studie mi poskytly cenné informace o historii pobytu vietnamského etnika v České republice. Zkušenost Vietnamců s migrací na naše území spadají do druhé poloviny 20. století. První tři studenti z Vietnamu, účastníci 2. kongresu Mezinárodního festivalu studentstva a mládeže v roce 1950, vystudovali v Praze díky stipendiu ČVUT. S cílem získat v Československu odborné vzdělání a zkušenosti přijžděli Vietnamci ve větším počtu již v 50. a 60. letech na základě dvoustranných vládních dohod z r. 1956. Na základě spolupráce a soudržnosti socialistického Československa s ideologicky spřízněným Vietnamem, poskytl dětský domov v Chrastavě u Liberce dočasné zázemí stovce potomků vietnamských bojovníků za nezávislost. V roce 1960 se jich většina vrátila zpět do Vietnamu, zůstali zde jen ti, kteří zde dostali příležitost získat středoškolské vzdělání. Další smlouvy² uzavírané postupně v roce 1973, 1974, 1979 a 1980 otevřely brány ČSSR velkému množství dělníků, učňů, studentů a stážistů. Učni zde mohli zůstat po dobu sedmi let, stážisté roky čtyři s možností prodloužení. [Kocourek, 2006] Mezi léty 1980 a 1983 zde tak žilo přibližně 30 000 osob. Nárůst počtu Vietnamců byl však již koncem roku 1983 zastaven dohodou mezi ČSR a Vietnamem o postupném snižování počtu Vietnamců na území republiky. Za celé sledované období byla jazyková příprava migrantů (již ve Vietnamu i v ČSSR) nejkvalitnější právě v první pol. 80.let. V této době do českých zemí také přišlo velké množství Vietnamců, kteří zde svou prací spláceli dluh VDR za válečnou pomoc poskytnutou Československem. S druhou polovinou 80.let také začalo Československo stále více využívat Vietnamce pro neatraktivní pracovní pozice. Na vietnamské straně však došlo také ke změně přístupu, snaha naučit se řemeslu a získání potřebného know-how ustupovala vidině bohatého a rychlého výdělků. Vietnamští pracovníci byli po příjezdu do Československa ušetřeni mnoha starostí. Ubytování, stravování, zaměstnání, to vše pro ně bylo předem připraveno. Vietnamští imigranti se museli účastnit lekcí češtiny a museli docházet na pravidelné lékařské prohlídky. Po ukončení čtyřletého pobytu si mohl každý Vietnamec bezcelně dovést do své rodné země zboží v hodnotě maximálně 50% svého čistého výdělků. Vietnamci v té době vydatně přispěli v plnění výrobních plánů v československých závodech. [Brouček, 2003.]

Vietnamští studenti, kteří v Československu absolvovali s červeným diplomem, zde mohli zůstat dalších 6 měsíců po promoci a ambasáda jim pomohla se získáním pracovního pobytu. Tato možnost zůstat po studiu v ČSSR byla pro vietnamské studenty hnací silou ke

² K nejvýznamnějším patří mezistátní dohoda z roku 1974 o migraci vietnamských občanů do ČSSR. Specifikovala věk skupiny příchozích migrantů (17-25 let), podmínky působení a odborné a jazykové přípravy.

studijním výkonům. Ambasáda uplatňovala skrze vedoucí skupin celý systém zakazů.[Brouček, 2003, s. 19]³

Téma zneužívaného postavení vietnamských pracovníků⁴ v ČSSR je součástí kontinuálního vědomí této imigrační skupiny. Literatura uvádí [Brouček, 2003, s. 19], že pro vědomí o své skupinové existenci hledají delší historický prostor a v něm argumentaci pro svůj současný význam a společenskou váhu. Na druhé straně považují sami Vietnamci znalosti realit naší země a relativně dobré zkušenosti se životem v Československé republice před rokem 1989 za značnou výhodu při současné adaptaci v českém prostředí.

Další vlna migrantů z Vietnamu přišla po roce 1989, kdy se ČSR v souvislosti s politickými změnami, stala cílovou destinací migrantů z různých zemí. Ukončení všech vzájemných mezistátních smluv hospodářské pomoci v důsledku politických změn v Československu naopak směřovalo vietnamské pracovníky zpět do vlasti. ČSR však nebyla při realizaci těchto řízených návratů příliš důsledná. Někteří Vietnamci tak využili možnosti sekundární emigrace do západních zemí Evropy, jiní v ČSR začali rozvíjet své podnikatelské aktivity prostřednictvím účasti na s.r.o. založené československým občanem, jež získal možnost získat živnostenský oprávnění a dlouhodobý, následně i trvalý pobyt v České republice. Počet Vietnamců v Československu dále rostl, když za vietnamskými občany, kteří se zde v 90. letech usadili za účelem podnikání, přijížděli členové jejich velmi početných rodin. Další skupinu vietnamských imigrantů u nás pak tvoří lidé, kteří přicházeli po roce 1992 zejména z Německa, ale také ze Slovenska, Polska či Maďarska. Států sousedících s ČR. Další nárůst počtu Vietnamců u nás byl prostřednictvím nelegální migrace přes Rusko a následně Maďarsko.

O nových vietnamských imigrantech, kteří přicházejí po roce 2000 do České republiky, často s pomocí neoficiálních zprostředkovatelů, píše mimo jiné Eva Pechová [Pechová, 2007]. Vietnamské zprostředkovatelské agentury jsou známým a diskutovaným fenoménem vietnamské komunity u nás. Tyto agentury vzešly většinou z generace migrantů, kteří pobývali v ČR již před rokem 1989 a za služby, které Vietnamcům nabízejí, si účtují neúměrné poplatky a noví vietnamští imigranti tak často začínají v České republice bez peněz a s dluhy. V posledních letech k nám tedy přicházejí také Vietnamci, kteří obsazují volné pracovní pozice v dělnických profesích.

Prestižní postavení v sociální hierarchii v rámci vietnamské komunity získali ti Vietnamci, kteří mají zkušenost se životem v ČSSR před rokem 1989, tyto lidé se stali vůdčími osobnostmi vietnamských komunit. Nově příchozí imigranti se zpravidla pohybují na nižších příčkách hierarchie vietnamské komunity u nás. [Brouček, 2003]

³ Týkající se např. způsobu odívání, úpravy vlasů (Vietnamští studenti – muži nesměli nosit dlouhé vlasy), pohyb venku nejméně v trojicích atd.

⁴ „Vědomí o jistém zneužívání Vietnamců prostřednictvím internacionální pomoci Československa Vietnamu u některých Vietnamců přetrvává.“ [Brouček, 2003, s. 19].

Věková struktura občanů Vietnamu je v porovnání s ostatními progresivní. Je zde vysoký podíl dětí a velice malý počet osob starších 60ti let. V současnosti tvoří nejpočetnější věkovou skupinu imigrantů z Vietnamu osoby v produktivním věku, přičemž početně roste skupina jejich potomků, kteří v ČR žijí od malička nebo se zde již narodili. Kromě první⁵ generace dnes tak na našem území žije také tzv. jedenapůltá⁶ a druhá⁷ generace vietnamských imigrantů. Přičemž zmíněná nejmladší generace se zpravidla velice dobře integruje do české společnosti. Mezi instituce přispívající této integraci patří především škola a tzv. české tety,⁸ chůvy najímané vietnamskými rodiči z důvodů vlastní pracovní zaneprázdněnosti [Jirasová, 2003].

Podle výzkumů 90. let [Brouček, 2003] sdílela většina Vietnamců žijících v ČR perspektivu dočasného pobytu na našem území. Odjezd zpět do jejich vlasti však plánovali až po zajištění určitého ekonomického kapitálu pro své potomky. Při jejich výchově zároveň apelují na jejich dobré studijní výsledky, které by jim zajistily slušné zaměstnání a dobré postavení ve společnosti. Původní záměr většiny těchto imigrantů, zůstat na našem území jen dočasně, se však dnes často mění na pobyt trvalý.

3.2. Vietnamci v České republice dnes

Poslední statistiky ukázaly, že v současné době mezi Vietnamci v České republice početně převažují muži.⁹ Trvalý pobyt byl u nás udělen celkem 37 497 Vietnamců. V rámci trvalého pobytu zde zůstávají převážně imigranti, kteří do České republiky přišli za účelem sloučení rodiny. Proto v tomto případě nejsou markantní rozdíly mezi počtem mužů a žen. Větší rozdíly v poměru mužů a žen ve prospěch mužů můžeme zaznamenat u ostatních typů pobytu, u nás převážně přechodného, kdy se jedná většinou o příchod na základě podnikatelských aktivit.

Největší početní zastoupení mají věkové skupiny v aktivním věku. Část vietnamské komunity tvoří děti, které v českých školách dobře prospívají¹⁰. Zvyšuje se také počet

⁵ Narození ve Vietnamu, do ČSR/ČR přišli již jako dospělí.

⁶ Narození ve Vietnamu, vyrůstající v ČR.

⁷ Narození již v ČR.

⁸ instituce tzv. českých tet či babiček – děti jsou na určitý časový úsek svěřeny do péče českých chův, rozšířená především v západních Čechách.

⁹ Dle statistiky Českého statistického úřadu ke dni 30.11.2011. (21 022 Vietnamců a 16 475 Vietnamek s trvalým pobytem; 10 900 Vietnamců a 7 188 Vietnamek s ostatními typy pobytu.)[ČSÚ]

¹⁰ Dle statistiky Českého statistického úřadu ve školním roce 2010/11 tvořili vietnamští žáci na základních školách s počtem 3 066 žáků 21,7% ze všech cizích žáků.[ČSÚ]

Vietnamců studujících na českých vysokých školách. Většina Vietnamců u nás¹¹ podniká oficiálně na základě živnostenského oprávnění bez ohledu na svou původní profesi [Kocourek, 2006]. Zabývají se prodejem dovezených levných textilií, elektronického zboží, tabáku či lihovin, v posledních letech stoupl také počet obchodů s potravinami, restaurací a rychlých občerstvení. Dále jsou zde ale také manažeři mezinárodních firem a především v posledních letech, díky přílivu nových pracovníků z Vietnamu, se zvýšil i počet Vietnamců na zaměstnaneckých pozicích. To se týká především nových imigrantů, jejichž imigrace je organizována agenturami. Tito agenturní zaměstnanci představují z hlediska sociální pozice nejhůře situovanou vrstvu zdejších Vietnamců. Český trh práce tenduje k dualizaci zahraniční zaměstnanosti, kdy jsou imigranti přicházející z vyspělých zemí obsazováni do kvalitních pracovních pozic, zatímco přistěhovalci z méně vyspělých zemí dostanou jen ta pracovní místa, o která nemají čeští pracovníci zájem. Protože je však hlavním cílem vietnamských imigrantů budoucí výdělek a jejich referenční rámec je (pokud plánují návrat do Vietnamu) mzda a životní úroveň ve Vietnamu, přistupují i na tyto, na české poměry méně výhodné podmínky. [Rákoczyová, Trbola, 2010]

Dnes k nám tak většinou z Vietnamu přicházejí noví imigranti bez přímé návaznosti na předrevoluční řízenou vietnamskou migraci. Nemají proto většinou k ČR tak vřelý vztah, ani o ní nemají takové povědomí, jako měli migranti před rokem 1989.

V této práci se zaměřuji na vybranou skupinu migrantů. Jedná se o vietnamské děti a studenty, kteří v České republice žijí odmalička. Tito mladí lidé mají jedinečnou zkušenost s oběma kulturami v průběhu jejich dětství a po příchodu do ČR nastoupili na zdlouhavou cestu intenzivní integrace v ČR. *„Nárůst počtu vietnamských dětí v ČR zároveň způsobuje mnoho konfliktů uvnitř vietnamské komunity samotné, ať již jde o mezigenerační či interkulturní konflikty.“* [Kocourek, 2006 b, s. 52]. Kromě této jedenapůlté generace zde existuje ještě druhá generace vietnamských migrantů v ČR. Jedná se o děti, které se v České republice již narodili. Ačkoliv jsem si vědoma, že existují vnitřní etnické diference původních vietnamských občanů, v mém výzkumu používám pro všechny informátory označení Vietnamec, které definují místem jejich narození. Podle zákona o právech příslušníků národnostních menšin z roku 2001 nemůžeme o Vietnamcích žijících v České republice mluvit jako o národnostní menšině, protože jejich většina nemá české občanství [Tomášková, 2001]. V této práci proto budu volit názvy jako vietnamská komunita v České republice.

¹¹ Dle statistiky Českého statistického úřadu bylo v ČR ke dni 31.12.2011 zaměstnáno celkem 32 145, živnostníků bylo napočítáno 29 369 a 2 776 Vietnamců bylo evidováno na Úřadu práce. [ČSÚ]

VÝZKUMNÁ ČÁST

4 Metodologie

4.1. Výzkumný problém

Na základě výše uváděných teoretických konceptů mne zajímá, jaké jsou příslušníky jedenapůlté generace Vietnamců deklarované normy a strategie chování uplatňované ve specifických situacích v rámci různých sociálních skupin a do jaké míry si tito potomci imigrantů rozdíl v daných strategiích chování uvědomují a jaký to má vliv na jejich kulturní identitu. Zaměřím se na vnímání vlastního postavení potomků vietnamských imigrantů v okolní hostitelské i výchozí kultuře. Zajímat mne budou také mechanismy a instituce, které mohou imigrantům v integraci do hostitelské společnosti pomáhat či naopak bránit. Důležitou bude také otázka vlastní deklarované identity těchto mladých lidí.

4.2. Výzkumné otázky

V návaznosti na formulování výzkumného problému si kladu následující výzkumnou otázku: ***Jaká je kulturní identita Vietnamců jedenapůlté generace v ČR?*** Odpovědi na výzkumnou otázku se budu dopracovávat s pomocí dílčích otázek.

V jakých oblastech kultury tito imigranti tendují k udržování vietnamské kultury a naopak v jakých oblastech a do jaké míry přijímají kulturní vlivy české společnosti? Disponují paralelními kulturními modely?

Favorizují nějaký kulturní model, ve kterém se cítí být sami sebou?

Do jaké míry a v jakých ohledech si potomci vietnamských imigrantů uvědomují rozdíly ve strategii svého chování ve specifických situacích a s různými lidmi?

V neposlední řadě mě bude zajímat, jaký vliv má kulturní chameleonství na jejich kulturní identitu.

Důležitou otázkou zejména pro interpretaci výše uváděných otázek je otázka vlastní deklarované identity.

Jaké perspektivy mají Vietnamci jedenapůlté generace do budoucna?

Odpovědi na tyto otázky nabídnou poznání, které v rámci sledovaného segmentu kultury umožní nahlédnout do problému, jak se potomci imigrantů vypořádávají se životem mezi kulturami, se životem na pomezí kultury jejich rodičů (kultury země, ze které rodina pochází) a kultury hostitelské země (ve které děti vyrůstají či vyrůstaly). Dále se budu

zajímat, zda si tyto děti vytvářejí svou vlastní kulturu, a zda je tedy lze označit termínem Děti třetí kultury.

4.3. Výzkumná strategie

Pro svoji bakalářskou práci jsem využila kvalitativní výzkum, při kterém, jak popisuje Hendl [Hendl, 2005], výzkumník vyhledává a analyzuje jakékoliv informace, které přispívají k osvětlení výzkumných otázek, jde o hloubkové studium jednotlivých případů. Plán výzkumu je přitom pružný, rozvíjí se z daného základu, proměňuje a přizpůsobuje dle okolností dosud získaných výsledků. Tento přístup mi umožnil popsat a vysvětlit strukturu zkoumané vietnamské skupiny a jevy v ní probíhající a dosáhnout předmětu mého výzkumu a hloubkového popisu případu. Kvalitativní přístup mi dále dovolil formulovat okruhy stanovené jako hlavní cíle práce v obecnějším rámci. Díky tomu jsem mohla tyto okruhy případně redukovat prostřednictvím samotných informátorů, kteří svými výpověďmi sami určovali důležitost jednotlivých jevů a upozornili mne i na jiná, zajímavá fakta vztahující se k výzkumnému problému.

V rámci kvalitativního přístupu jde o případovou studii, kterou Stake [Hendl, 2005, s. 105] pojímá jako úsilí o porozumění určitému sociálnímu objektu v jeho jedinečnosti a komplexitě. V této studii se zaměřím na skupinu Vietnamců z jedenapůlté generace v rámci vietnamské komunity v České republice.

4.4. Technika sběru dat

Pro možnost získání širšího spektra informací a zejména k bližšímu osobnímu seznámení s vybranými informátory jsem si zvolila techniku sběru dat pomocí polostrukturovaného interview (rozhovor s návodem). Ten mi umožnil rozvinout dané téma, vybízel k doplňkovým otázkám na odpovědi informátorů a dotazovaným zase poskytl prostor k rozvinutí jejich odpovědí. Možnost přizpůsobení formulace kladených otázek i odpovědí byla důležitá také s ohledem na jazykové schopnosti respondentů. Polostrukturovaný rozhovor mi umožnil získat subjektivní, jedinečnou výpověď informátora a s možností rozvinout rozhovor do hloubky se zmenšilo riziko vzájemného neporozumění. Polostrukturovaný rozhovor mi pomohl zjistit názory, pocity či postoje informátorů, jejich subjektivní porozumění sociální realitě, jejich prožívání určitých situací, odhalit jaké vztahy konstruují ve vybraných sociálních skupinách, jak sami sebe situují v určitém sociálním kontextu a jak rozumí své roli v něm. Na druhou stranu zde bylo riziko, že informátoři některé informace zamlčí, buďto úmyslně nebo nevědomky, neboť si některé věci sami neuvědomovali. S ohledem na zamýšlený rozsah práce a její časovou dotaci, jsem bohužel nemohla výzkum rozšířit o techniku zúčastněného pozorování, která by jistě k problematice strategií chování informátorů přinesla důležitá a relevantní data.

Rozhovory jsem povedla podle předem připravených tematických okruhů sestavených na základě výzkumných otázek. Obsahovaly jednak otázky, na jejichž základě informátoři deklarovali vlastní identitu, definovali svůj vztah ke sledované referenční skupině a popisovali komunikační situace a aktivity, které v jejím rámci realizují. Zaměřila jsem se na strategie a normy zdvořilosti, sebe prezentace a sebeuplatnění v rámci komunikace. Ptala jsem se na náhodné i záměrné chyby, které při komunikaci udělali či pravidelně dělají a důsledky, významy a zdůvodnění, které toto chování podle nich má z jejich perspektivy i z perspektivy referenční skupiny. Každý rozhovor byl se svolením informátorů zaznamenán na nahrávací zařízení. První redukcí dat byla jejich vizualizace, tedy přepis audio nahrávky s rozhovory formou komentované transkripce. Vzhledem k tomu, že předmětem výzkumu nebyl jazyk samotný, ale obsah výpovědí a také pro větší přehlednost a smysl textu, jsem citace z rozhovorů upravila tak, aby co nejvíce odpovídaly normám českého jazyka, ovšem bez toho, aby byl změněn jejich význam.

4.5. Výběr vzorku

V rámci zvolené strategie účelového výběru jsem výzkumný vzorek konstruovala pomocí techniky nabalování (snowball sampling), aby byl ve výsledku co nejvíce homogenní. Techniku nabalování jsem si zvolila, neboť byla pro poměrně sevřenou, homogenní vietnamskou komunitu vhodná. Při této technice bylo důležité správně si vybrat prvního informátora, který by mi poskytl kontakty na další členy dané populace, kteří by mohli být vhodnými informátory. Neboť jsem neměla žádné přátelské vztahy či kontakty ve zkoumané komunitě, chtěla jsem se pokusit vyhledat prvního informátora prostřednictvím tzv. Gatekeepera, a to přednostně přes své známé z řad Čechů, popřípadě kontaktováním některého z pražských vietnamských sdružení nebo oslovením pracovníků některých neziskových organizací zabývajících se vietnamskou komunitou v ČR. Strategii, hledání gatekeepera, jsem nakonec nevyužila a prvního informátora jsem našla s pomocí paní ředitelky Gymnázia ve Vimperku (Jihočeský kraj). Přes prvního informátora jsem získala kontakty na další vhodné Vietnamce. Všechny informátory jsem tedy nakonec získala metodou nabalování (tzv. metodou sněhové koule). K zajištění vysoké vypovídající hodnoty nashromážděných dat jsem vybírala jednotlivé informátory do výzkumného vzorku dle přesně stanovených kritérií. Důležitá pro mne byla Dismanova slova, že v tomto druhu výzkumu vzorek nezastupuje populaci jednotlivců, nýbrž problém, který chci zkoumat. [Disman, 2002]

V rámci výzkumného vzorku jsem se zaměřila na mladé Vietnamce a Vietnamky, příslušníky tzv. jedenapůlté generace Vietnamců v České republice, kteří maximálně do věku 15 let prošli proměnou kulturního prostředí z vietnamského na české. Tuto věkovou hranici jsem zvolila, neboť jsem potřebovala, aby moji informátoři prošli změnou kultur a prostředí v průběhu jejich let vývoje. K získání hodnotných informací jsem dále stanovila jejich minimální věk na 16 let. Obávala jsem se totiž, že názory a postoje mladých lidí pod touto věkovou hranicí by ještě mohli být velice vrtkavé a neposkytlí by mi příliš věrohodný materiál. Horní věkovou hranici jsem nechala otevřenou, jedinou podmínkou zde byla zkušenost s přechodem mezi kulturami v průběhu dětství (do 15 let). Nicméně s ohledem na

historii komunity v ČR jsem nepředpokládala, že by věková hranice překročila věk 30 let. Minimální dosažené vzdělání informátorů bylo středoškolské, v případě mladších informátorů probíhající studium na střední škole. Ačkoliv jsem předpokládala, že zaměstnání rodičů informátora či pozice rodiny na sociálním žebříčku by mohly mít také jistý vliv, záměrně jsem si v této části výzkumu toto jako kritérium nestanovila s ohledem na uzavřenost komunity. Navíc jsem předpokládala, že metodou snowball sampling patrně získám homogenní vzorek z hlediska socioekonomického statusu rodin. Pro dostatečný počet informátorů jsem si nakonec zvolila území celé České republiky bez omezení na určitou lokalitu.

Celkový počet informátorů je šest, pět mladých mužů a jedna dívka. Původní počet byl sedm informátorů, výpovědní hodnota sedmého rozhovoru však nebyla pro mé účely dostačující. Jeden rozhovor jsem tedy pro jeho nepoužitelnost do výzkumu nezahrnula. Ačkoliv jsem se chtěla pokusit o genderově vyvážený vzorek, pro nedostatečný počet dívek, které mi byly ochotny rozhovor poskytnout, jsem z tohoto kritéria musela ustoupit. Tři informátoři jsou studenti vysokých škol, ostatní tři studenti gymnázií. Nejmladší informátorce bylo v době rozhovoru 18 let, nejstaršímu informátorovi 24 let. Velikost vzorku jsem stanovila s ohledem na to, aby sebraná data měla relevantní výpovědní hodnotu, ale abych přitom byla schopná výzkum ve vymezeném čase provést a sebraná data zanalyzovat.

4.5.1. Profily informátorů

Simon (informátor č.1) přijel ve čtyřech letech s rodiči, kteří do České republiky mířili za pracovní příležitostí. Rodiče vzali pouze Simona, jeho starší sestru nechali ve Vietnamu kvůli obavám, že se život v ČR nebude vyvíjet podle jejich představ a budou se nuceni vrátit. Sestra tedy zůstala ve Vietnamu, kde založila vlastní rodinu.

Tomáš (informátor č. 2) přijel do ČR ve dvanácti letech za rodiči se svojí tetou. V ČR dnes žije s rodiči a s bratrem. Žije zde i jeho strýc s manželkou a třemi dětmi.

David (informátor č. 3) přijel v deseti letech do ČR za rodiči, kteří zde v době jeho příjezdu žili již deset let. Ve Vietnamu ho vychovávala teta. Teta žije stále ve Vietnamu a David s ní udržuje pravidelný telefonický kontakt.

Anička (informátorka č. 4) přijela s bratrem a s bratrovým kamarádem, když jí bylo deset let. Přijela za svými rodiči, kteří v České republice v té době žili již dlouhou dobu. Bratr se vrátil zpět do Vietnamu, kde založil rodinu. S bratrem udržuje pravidelný kontakt. Ve Vietnamu byla vychovávána prarodiči.

Lukáš (informátor č. 5) přijel do ČR v patnácti letech sám, původně jen za účelem návštěvy svého otce, který zde již nějakou dobu pracoval. Otec však rozhodl, že Lukáš zůstane v ČR natrvalo. Lukášovi rodiče žijí dnes v Německu. Lukáš za nimi pravidelně jezdí. Ve Vietnamu má Lukáš sestru a bratra. Bratr studuje na vysoké škole, ale plánuje do ČR přijet. Sestra již ve Vietnamu pracuje a do ČR se přestěhovat nechce.

Martina (informátor č. 6) a jeho bratra do ČR poslali rodiče, přičemž Martin, kterému bylo 12 let, při příjezdu nevěděl, že má v ČR zůstat natrvalo. V ČR bydlel u známých.

Tabulka č. 1 – seznam zkoumaných osob a jejich charakteristiky

Číslo	Přezdívk	Místo narození	Věk	Věk příchodu do ČR	Status	Místo bydliště v ČR
1	Simon	Vietnam	19 let	4 roky	Student gymnázia	Řasnice u Strážného
2	Tomáš	Vietnam	23 let	12 let	Student ZČU	České Velenice
3	David	Vietnam	19 let	10 let	Student gymnázia	Vyšší Brod
4	Anička	Vietnam	18 let	10 let	Studentka gymnázia	U Českých Budějovic
5	Lukáš	Vietnam	22 let	15 let	Student ČVUT	Strakonice nyní Praha
6	Martin	Vietnam	24 let	12 let	Student VŠ hotelové	Praha

4.6. Analytické postupy

Primární data jsem analyzovala od prvního dne jejich sběru, tak jak to analýza v rámci kvalitativního výzkumu vyžaduje. Data byla zcela anonymizována tak, aby na jejich základě nebylo možné identifikovat jednotlivé informátory. Při analyzování přepsaných rozhovorů jsem se zaměřila především na významy, které se za jednotlivými výpověďmi skrývají. Umění interpretace, jak píše Konopásek [Konopásek, 1997], je uměním přečíst data nějakým novým, přesvědčivým a sociologicky relevantním způsobem. Především jsem se snažila rozlišit, která data jsou pro zodpovězení stanovených výzkumných otázek důležitá. Taková data jsem označila a jejich důležitost jsem zdůvodnila. Text pro mne byl prostředkem, který mne přiblížil ke zkušenostem informátorů. K analýze jsem použila otevřené kódování, přístup zaměřený na sociální realitu, který mi umožnil snáze nalézt vzorce a pravidelnosti mezi jednotlivými případy. Po rozčlenění analyzovaného textu na jednotlivé části, které nesly významy relevantní pro výzkumný problém, jsem označila jednotlivé segmenty textu induktivně utvářenými kódy s cílem jejich skrytý význam odhalit. Text a kódy jsem případně současně opatřila také poznámkami, které tvořily základ interpretace analýzy dat. Hledala jsem vztahy mezi kódy a tím jsem postupně vytvářela základy jak pro poznámky, tak pro interpretaci. Mým cílem bylo najít podobnosti ve výpovědích informátorů, v jejich vnímání sebe sama a ve strategiích jejich chování v rámci různých referenčních skupin. Dále jsem se soustředila na porovnávání kulturních modelů jednotlivých informátorů a hledala jsem také paralely v dopadech jejich předpokládaného kulturního chameleonství na vnímání jejich vlastní kulturní identity. V závěru jsem se pokusila navrhnout základní tvrzení a zobecnění platná pro daný případ.

4.7. Hodnocení kvality výzkumu

Pro dosažení vysoké důvěryhodnosti mi v tomto výzkumu bohužel bude překážkou nedostatečné množství času, které výzkumu mohu věnovat. Z tohoto důvodu také použiji pro sběr primárních dat pouze jednu metodu, polostrukturovaný rozhovor. Výzkum tak bude ochuzen o důležité informace a další perspektivu, kterou by mu dodalo zúčastněné pozorování. Rozhovory také nesou riziko úmyslného či neúmyslného zatajení informací ze strany informátorů. Díky volnější struktuře rozhovorů se však kvalitu interview budu snažit zvýšit prostřednictvím doplňkových otázek, možnosti rozvinout rozhovor a modifikovat témata rozhovoru tak, aby byly popsány skutečné problémy týkající se výzkumného tématu. Dále bych také zmínila skutečnost, na kterou poukázali někteří antropologové (Bloch, Connerton), že existují rozsáhlé oblasti sociálního života a poznávání, které jsou nejen nejazykové, ale které lze jen nesnadno vyjádřit řečí. Mnohé kulturní dovednosti tak lze vysvětlit jen praktickou ukázkou [Eriksen, 2008, s. 118]. Výzkumný vzorek je složen z 6 informátorů vybraných podle přesně vymezených kritérií, díky tomu je vzorek homogenní. Vzhledem k tomu, že můj výzkum byl založen na kvalitativních metodách, není možné považovat závěry z výzkumu vycházející za reprezentativní pro celou populaci Vietnamců v ČR. Proto je třeba obecná tvrzení v tomto výzkumu chápat jako reprezentaci vzorců jednání platné pro můj soubor informátorů.

Jsem si vědoma, že má sociální identita, vzdělání, osobnost a mé subjektivní názory by mohly ovlivnit výzkumný proces. Také četba literatury měla dopad na způsob utváření výzkumných problémů. Můj přístup k výzkumu byl ovlivněn studii a teoriemi zmíněnými v teoretických východiscích této práce. V rámci výzkumu se chystám použít některé přístupy a termíny právě například z publikace *Děti třetí kultury*. [Pollock, Van Reken, 2001] Uvědomuji si existenci rizika zkreslení výzkumu z mé strany, budu se v průběhu celého výzkumu proto snažit oprostít se od osobních pocitů a předsudků. Dále vynaložím veškeré úsilí na to, abych rozpoznala, které mé osobní zkušenosti by mohly mít vliv na stupeň neutrality při rozhovorech a reaktivitu při sběru dat.

V tomto typu výzkumu, jak zmiňuje také Hendl [Hendl, 2005, s. 151], se zobecnění výsledků považuje za zobecnění analytické, v němž se nezobecňuje směrem k populaci, nýbrž k teorii. Pro zajištění validity výzkumu se budu snažit držet předem daného okruhu témat a zjištění získaných od informátorů a následným systematickým porovnáváním budu potvrzovat či vyvracet dosavadní poznatky. V rámci kvalitativního výzkumu je možné nashromáždit hloubková a bohatá data, která mne dovedou k odpovědím na výzkumné otázky a přinesou porozumění dané problematice. Reliabilitu výzkumu se dále budu snažit zvýšit pravidelnými konzultacemi s odborníky, kteří se výzkumu přímo nezúčastní, a kteří tak budou snáze odhalovat slabší místa projektu.

4.8. Etické otázky společenskovedního výzkumu

V průběhu celého výzkumu je nezbytné dodržet základní etická pravidla vědecké práce. Před zahájením výzkumu jednotlivým informátorům jsem plně a srozumitelně vysvětlila cíle a průběh projektu, způsob uchování a využití dat, zadavatele, i možné důsledky participace ve výzkumu. Podmínky průběhu výzkumu jsem dohodla s informátory a požádala jsem je o jejich informovaný souhlas. S daty jsem po celou dobu výzkumu nakládala v souladu s dohodou. Respektovala jsem soukromí, autonomii a anonymitu aktérů výzkumu. Všichni byli informováni, že svou účast v projektu mohou kdykoliv ukončit. Míru anonymity, důvěrnosti dat a další podmínky jsem dohodla s jednotlivými informátory a podle jejich přání jsem se řídila a jejich podmínky bezpodmínečně dodržela. Získaná data jsem nepoužila pro jiné účely bez souhlasu informátorů. Pokud by v průběhu výzkumu vyvstala nějaká nečekaná etická dilemata, byla jsem připravena řešit je s ohledem na aktéry, sebe samu i na lokalitu. Dále jsem si při psaní tohoto projektu dala pozor na dodržování pravidel publikační etiky.

5 Kulturní a etnická identita Vietnamců jedenapůlté generace

O utváření etnické a kulturní identity Vietnamců jednaapůlté generace budu uvažovat ve dvou rovinách. V první rovině se zaměřím na sociální síť, resp. instituce, v rámci nichž dochází k utváření, posilování či transformaci etnické a kulturní identity. V tomto smyslu lze hovořit o institucích, které posilují výchozí identitu a naopak o institucích, které nabízejí další situace a kontexty uvědomění si sebe sama. Ve druhé rovině se zaměřím na obsahy, které jsou mladými Vietnamci chápány jako konstitutivní pro jejich stávající etnickou a kulturní identitu.

5.1. Instituce podílející se na utváření kulturní identity

5.1.1. Instituce, které pomáhají potvrzovat výchozí hodnoty a výchozí kulturní identitu imigrantů

O funkci institucí v procesu formování kulturní identity imigranta píše Dana Bittnerová [Bittnerová, Moravcová 2009, s. 20]. Existují čtyři typy menšinových institucí, které jsou klíčové pro uchování etnické identity: výchozí rodina, přátelství, instituce zakládající menšinové organizace zajišťující zejména ekonomickou, společenskou a kulturní platformu a instituce většinové společnosti orientované na podporu menšin. Kromě těchto typů budu dále hovořit o instituci země původu a o instituci cizince, neboť oba tyto způsoby vztahování se k lidem definovaným skrze občanství zakládají specifické způsoby jednání.

5.1.1.1. Rodina

Nejdůležitější institucí pro transmisi etnické identity je rodina. [Bittnerová, Moravcová, 2009, s. 20] Rodina je zde ambivalentní institucí, kdy její hlavní úlohou je na jednu stranu zprostředkovat výchozí kulturu. Členové rodiny však na druhou stranu mohou

pociťovat potřebu přiblížit se majoritní společnosti a tento požadavek akceptace ze strany majority přenášejí i na další členy své rodiny, což může naopak vést k preferenci kultury či kulturních prvků většinové společnosti.

Po přestěhování do České republiky, přišli mladí Vietnamci jedenapůlté generace o své zázemí v podobě přátel, příbuzných a komunity. V nové zemi se ocitly většinou pouze s rodiči, což prohloubilo jejich závislost na nich, na instituci rodiny. Všichni informátoři hovořili o svém vztahu k rodičům. Chápali ho vždy jako vzájemnou reciproční vazbu úcty a odpovědnosti. Tuto vzájemnost či závislost formulovali na několika úrovních.

Na úrovni citové některým informátorům rodina suplovala jiné vazby. Informátor Lukáš si možná právě díky této svázanosti s rodiči vybuodoval se svými rodiči velmi silné citové pouto. Na otázku, s kým se Lukáš cítí nejlépe, odpověděl, že s maminkou. *„Je taky důvod, že já jsem s ní přes osmnáct let, takže mi rozumí.“* (Lukáš, 22 let)

Daleko častěji ale mladí Vietnamci formulovali svůj vztah s rodiči na úrovni ekonomické vzájemnosti. Na jednu stranu deklarovali, že jsou na rodičích finančně závislí, na straně druhé se tuto rodičovskou podporu snažili vyvážit. Vietnamské děti zpravidla musejí pomáhat svým rodičům v práci. Tento systém a nemožnost chodit na vlastní brigádu, však dále prohlubuje závislost a vděčnost mladých Vietnamců na rodičích. Ve stejné situaci je například informátor Tomáš, jehož rodiče vlastní penzion a obchod se smíšeným zbožím. S provozem jejich podniků jim Tomáš chodí pravidelně pomáhat. *„Když jsem doma, tak když nemáme žádnou akci, tak většinou sedím v pokoji anebo pomáhám takhle rodičům něco uvařit nebo tak něco, ale většinou tak nějak, protože rodiče jsou celý den v práci, takže většinu času strávím s nima takhle v podniku.“* (Tomáš, 23 let) Také u Davida, přestože přes týden bydlí na internátě a domů jezdí jen na víkendy, je většina času, kterou tráví s rodiči, naplněna tím, že jim vypomáhá v obchodě. Ačkoliv Lukáš za rodiči jezdí do Německa, kde provozují restauraci, jen na návštěvy a v práci jim tak nepomáhá, přesto i on je na rodičích finančně závislý. Na otázku, co má s rodiči společného odpověděl: *„No, tak určitě to, že oni mě teď ještě živí a oni mě z Německa posílají peníze na studium, abych tu přežil.“* (Lukáš, 22 let) Anička dojíždí do školy každý den a domu se většinu dní dostane až pozdě odpoledne. Ačkoliv nemusí vypomáhat rodičům v obchodě a moc času tak s rodiči netráví, její povinností je, jak v tradiční vietnamské rodině bývá u dívek zvykem, zajistit chod domácnosti a vaření. *„No a pak doma, a doma tak po škole odpočívám chvílku, pak něco dělám, pak vařím, protože oni vietnamské holky hlavně musejí vařit, no.“* (Anička, 18 let)

Pocit vzájemnosti členů rodiny se pak násobí v akcentu na společný čas, který rodina spolu tráví. Možná právě proto, že ekonomické aktivity rodinu od sebe vzdalují, vidí informátoři spolupráci na rodičovském byznysu jako příležitost proto být spolu. Symbolicky pak lze tento akcent spatřovat ve vyzdvihování společného jídla, na jeho důležitost v rodinných rituálech upozorňuje také Jan Sokol. [Sokol, 2000] *„My máme, nevím jak u ostatních, ale u nás máme zvyk, že při jídle tam všichni musí být.“* (Anička, 18 let) Také David se svou rodinou společně večeří. *„Každý víkend. No, kromě těch slavností. Každý víkend sedíme spolu, každý den, o víkendu, v sobotu a v pátek, když přijedu domu, tak vždycky večeří si sedneme spolu, no.“* (David, 19 let) Také Simon uvedl, že společné jídlo je v jejich

rodině zavedeným zvykem. „U nás je to, že večeře, obědy a snídaně je společně většinou, všichni u jednoho stolu.“ (Simon, 19 let)

Rodina je ale také přímo spojována s místem udržování tradic. Pozici, kterou v předávání vietnamské kultury hrají rodiče jednotlivých mladých Vietnamců, stručně vyobrazil David. „I na základce, když jsem chodil jakoby do české školy, tak jakoby když se vrátím domu, tak zase mluvím s téma, s rodiči, takže já si myslím, že pořád nějaká ta tradice, no nějaká ta tradice ve mně je, zůstává. To záleží jakoby hodně, já si myslím, na postojích těch lidí, protože někteří lidi jakoby, oni taky sem přiletěli jako já, v deseti letech, ale hned jakoby pomalu zapomněli na tu tradici, ale já si myslím, že já takovej nejsem, že jsem pořád víc Vietnamec než Čech.“ (David, 19 let)

Martinova situace se od ostatních informátorů poněkud liší. Do ČR ho poslali rodiče, sami zůstali ve Vietnamu. Původně s Martinem přijel i jeho bratr, ten se ale vrátil zpět do rodné vlasti. Pokud je tedy Martin se svou rodinou ve Vietnamu, tak cestují. „No, po Vietnamu a po Asii a takhle, rád cestuju. A jak já tam jsem jednou za tři roky, tak to tam moc neznám. Když jsem odešel, tak jsem byl ještě malej, tak jako spíš jak na návštěvě u příbuzných.“ (Martin, 24)

Výše uvedené výpovědi informátorů potvrzují předpoklad, že instituce rodiny je velmi důležitým, někdy nejvydatnějším zdrojem přenosu vietnamské kultury. Její váha je dána právě důležitostmi, kterou zaujímá v životě mladého Vietnamce jeho rodina. Závislost, která pro mnohé mé informátory je skutečně mnohodimenzionální, potvrzuje relevanci transmise nejen kulturních prvků (aby s rodiči kulturu sdíleli) ale též identity, ať ji nazveme kulturní či etnická.

Rodiny mých informátorů udržují, ač v mnoha případech v modifikované podobě, vietnamské tradice. Také vietnamské jídlo je nedílnou součástí jejich života u nás. Z důvodu velké pracovní vytíženosti většiny vietnamských rodičů však moc času na společně trávený čas nezbyvá. Pokud by svým rodičům tito mladí Vietnamci nevypomáhaly v práci, zbylo by jen nepatrné množství času, který by s nimi mohli trávit. Ačkoliv i Martinova rodina posiluje jeho výchozí vietnamskou identitu, intenzita jejich vlivu je značně omezená, díky vzdálenosti, která je odděluje. Za zmínku stojí také skutečnost, že rodina zde může naopak fungovat také jako zprostředkovatel majoritní kultury. Jak moji informátoři uvedli, s rodiči přejímají rovněž některé tradice české a to především kvůli atraktivnosti těchto tradic pro děti.

5.1.1.2. Širší rodina – ti ve Vietnamu

V dnešním globalizovaném světě se však na transmisi etnické a kulturní identity mohou podílet i lidé, kteří zůstali v zemi původu. V rámci těchto transnacionálních sociálních sítí (Szaló, 2007) pro mladé Vietnamce zůstává především širší rodina. Informátoři potvrzovali, že stále ve Vietnamu udržují kontakt se svými příbuznými. Někdy se ale v tomto smyslu schovávali za aktivity rodičů, kteří udržují kontakt s lidmi ve Vietnamu poměrně intenzivně. „My máme vlastně kartu na volání levnější přes celou Evropu a takhle a ta karta, tam máš vlastně, za jednu minutu tři koruny, nebo dvě koruny, takže dost dobrý no, jinak

kdybys volala přes O2 nebo přes Vodafone tak to je ... Vodafone má ještě levnější, to má za osm, devět korun, ale O2 to má dvacet, čtyřicet, záleží na té vzdálenosti.'' (Tomáš, 23 let)

Ve skutečnosti kontakty mladé generace jsou možná pravidelné, ale v pravidelnosti sporadické. Nezáleží na typu vztahu, ale kontakty v podstatě slábnou.

Simon uvedl, že nejvíce udržuje kontakt se sestrou, jako další příbuzné uvedl své bratrance, se kterými si však tak často jako se sestrou nevolá. Ke komunikaci, stejně jako informátor Lukáš, využívá nejčastěji služby skype a yahoo. Lukáš udržuje nejčastější kontakt se sestrou a s bratrem. Také Anička je nejčastěji v kontaktu se svým sourozencem, s bratrem, s jinými příbuznými kontakt neudržuje.

David přiznal, že pravidelně si volá pouze s tetou, která je pro něj vzhledem ke skutečnosti, že se o něj v nepřítomnosti jeho rodičů starala, nejbližší osobou ve Vietnamu. *„No, já si teda často volám jenom s tetou, která mě vlastně vychovala od mala, do deseti let, No, jinak asi moc ne. Jinak jakoby jak jsem řekl ty malý, menší, s nima si taky občas píšu, ale zase moc ne, jenom zřídka.*'' (David, 19 let) Tomáš sám volá do Vietnamu zpravidla, jen když jde o výjimečnou situaci. *„Spíš takhle jako rodiče, já jenom třeba na ty svátky anebo když, že se něco stalo ve Vietnamu, tak musím tam zavolat a poptat se jak jim je, jinak jako normálně jednou měsíčně. Většinou volá máma nebo táta.*'' (Tomáš, 23 let) Martin si s příbuznými telefonuje, přiznal také však, že čím je starší, tím větší je jeho pohodlnost a intenzita jeho hovorů do Vietnamu se snižuje.

Z porovnání výpovědí všech informátorů vyplývá, že ačkoliv nikdo z nich zcela nerezignoval na udržování vazeb s příbuznými na dálku, intenzita ani počet osob, se kterými tito mladí Vietnamci pravidelně komunikují, nejsou vysoké. Nejčastěji se mladí Vietnamci snaží zůstat v kontaktu alespoň s nejbližšími příbuznými. Z toho vyplývá, že instituce širší rodiny nehraje v dané chvíli významnou roli pro udržování vietnamské etnické a kulturní identity.

5.1.1.3 Vietnamští vrstevníci

V přátelské skupině imigrantů soudržnost a vztahy uvnitř skupiny určuje vědomí společných kořenů a v případě příslušníků jedenapůlté generace Vietnamců u nás také sdílení podobných zážitků z procesu změn kultur. Počet vietnamských přátel a intenzita kontaktu s nimi se u každého z mých informátorů liší zejména dle toho, zda v okolí jejich bydliště či školy žijí nějakí další vietnamští imigranti. Velmi důležitým a všemi mými informátory využívaným prostředkem pro komunikaci s vietnamskými vrstevníky jsou internetové sociální sítě, které jim zpravidla slouží také jako zdroj informací o nadcházejících společenských a kulturních akcích pro Vietnamce v Čechách.

Tomáš v současné době studuje na vysoké škole v Chebu, což je lokalita s vysokým počtem vietnamských obyvatel, proto se pro Tomáše s nástupem na vysokou intenzita setkávání s vietnamskými přáteli zvýšila. V Praze, kde Lukáš bydlí, se stýká více s vrstevníky z Vietnamu. Moc přátel zde ale nemá, v Praze bydlel v době, kdy jsme spolu hovořili, pouze

tři měsíce. Předtím pobýval ve Strakoncích, kam chodil na střední školu. Také Anička se ve volném čase setkává spíše s Vietnamci než s Čechy. *„Tak když se sejdem všichni, tak jíme. Jíme anebo někam jdeme. Nebo třeba, třeba když jdu s nima, tak se dohodneme třeba někam jet, třeba do Prahy a takhle. A jinak se sejdem u někoho a uděláme tam grilování, to už je takový český.“* (Anička, 18 let)

Informátor David, který studuje na gymnáziu v Českých Budějovicích, kde přes týden bydlí na internátě, naopak přiznal, že vietnamských kamarádů má méně než českých. *„Těch tady mám pár jakoby, těch blízkých a já akorát, třeba na netu, tam jich mám víc, ale ty už jsou jakoby víc vzdálenější, ale takový ty bližší, tak těch mám jenom pár.“* (David, 19 let) Rovněž Martin má více kamarádů z řad Čechů, rád se však schází jak s českými vrstevníky, tak s těmi vietnamskými.

Společné aktivity s vrstevníky z Vietnamu mohou pomáhat mladým Vietnamcům při potvrzování vietnamské kulturní identity. Většinou se setkávají izolovaně, do své skupiny tedy zpravidla neberou Čechy. Ať už pak společně chodí do restaurací na asijské jídlo, na vietnamské párty či na vietnamské kulturní akce, všechny aktivity sdílené s lidmi stejného původu, jistě přispívají k posilování jejich vazeb na vietnamskou komunitu v Čechách a na vietnamskou kulturu.

Sounáležitosti s vietnamskými vrstevníky přispívají sdílené zkušenosti s přechodem mezi vietnamskou a českou kulturou, ale také sdílené zvyky a pravidla udržované v rámci rodiny každého z nich. *„Tak rodina, že jako problémy máme stejný, třebaže když někam chci jít, tak naši mě nepustí, tak to máme stejný. A co ještě. To je asi všechno.“* (Anička, 18 let) Sdílení stejného původu a zážitků z dětství přispívají k vytváření pevného pouta mezi vietnamskými vrstevníky v ČR. Jak uvedla Anička, nejlépe se cítí s vietnamskou kamarádkou, se kterou se seznámila v ČR před devíti nebo deseti lety. Rovněž Martin se cítí nejlépe se svým nejlepším kamarádem, který také pochází z Vietnamu. Chodili spolu na základní školu a jeden rok také na školu střední. Jsou ve stejném věku a znají se již deset let. *„Jsme jako bráchové.“* (Martin, 24 let) Silným poutem mezi nimi je sdílení stejné zkušenosti z přechodu do České republiky. *„No. On se taky přestěhoval, úplně na stejným principu jako já.“* (Martin, 24 let).

5.1.1.4 Krajská skupina

Pro řadu imigrantů mohou být dále v rámci potvrzování výchozího kulturního cítění důležité jejich vlastní instituce, které zakládají formální sociální skupiny. Nejčastěji jde o instituce na principu krajských spolků, etnicky profilovaných zájmových skupin apod. Ty se snaží přistěhovalcům připomenout a vštípit kulturní tradice a informace o jejich výchozí zemi, ale také jazyk země původu. V ČR působí řada spolků fungujících na krajském základě. Pro Vietnamce je zde významná například činnost občanského sdružení Klubu Hanoi.¹² Svou roli hrají také obchodní vazby uvnitř komunity Vietnamců v ČR. Některé

¹² Zakládajícími členy OS Klub Hanoi byli studenti (nyní už absolventi) oboru vietnamistika FFUK, kteří původně Klub Hanoi založili jako neformální studentskou organizaci. Coby občanské sdružení byla společnost

z rodin mých informátorů jsou zapojeny do komunitních obchodních sítí a jejich život v ČR tak podstatnou měrou spočívá v každodenním kontaktu s vietnamskou komunitou. Vzhledem ke skutečnosti, že se většina mých informátorů musí na podnikatelských aktivitách svých rodičů podílet, jsou i tyto vazby pro mladé Vietnamce podstatné.

Podílení na vietnamském komunitním životě mých informátorů není nijak závratné. Avšak alespoň u některých jsem narazila na určité aktivity. Existenci vietnamské komunity nejčastěji vnímají v aktivitách spojených se zábavou a s upevňováním vazeb mezi vietnamskými přáteli či s navazováním nových kontaktů. Simon například uvedl, že se přímo podílí na organizaci oslav Dětské dne. *„No, to jsou ty větší akce a my mladí, osmnáctiletí, devatenáctiletí, to pořádáme, že připravujeme, jak to bude procházet, stoly a tak. “* (Simon, 19 let). *„Jak máme ten dětskej den, tak většinou je to, že ta tržnice, ten, co to vybírá, jakože to má pronajatý, má třeba padesát stánků, tak ten udělá jako oslavu jednu velkou a pozve ty děti, ty děti dostanou jakoby dárky, od toho, podle vysvědčení dostávají dárky. “* (Simon, 19 let) Simon dále k mému překvapení řekl, že odměny za školní výsledky dostávají děti od pořadatele oslav nikoliv od svých rodičů. Přímou participaci na organizaci podobných událostí a akcí pro Vietnamce pak uvedl, ač mimo záznam, také informátor Martin. Podílí se na organizaci večírků pro Vietnamce a svěřil se mi také s jeho plánem zprostředkovávat pro Vietnamce poznávací zájezdy do Vietnamu. Všichni informátoři vylíčili život komunity jako velmi barvitý, sportovní akce a především právě vietnamské párty byly nejzmiňovanější aktivitou mých informátorů v rámci vietnamské komunity. *„Jo jo jo, to právě já sportuju, takže na fotbalových akcích nebo na párty. Ty jsou v Praze nebo prostě se to hlásí na facebooku nebo se posílají na maily, že tam je nějaká akce, tak abys tam jel. Ale takhle jinak já se s nima dost vídám často. “* (Tomáš, 23 let) Také Lukáš zmínil pražské párty pořádané Vietnamci. *„Jsou tu svatby, nebo na vietnamský kulturní den nebo na ty párty vietnamský. “* (Lukáš, 22 let)

Pro mé informátory tak život vietnamské komunity a zapojování se do něj spočívá především v účasti na rozmanitých kulturních a zábavních akcích pořádaných Vietnamci pro Vietnamce, o jejichž konání se zpravidla dozvídají na webových sociálních sítích. Toto zapojení do komunitního života, které svým charakterem odpovídá věku informátorů, je pro mladé Vietnamce prostředkem upevňování vazeb s vietnamskými vrstevníky a jejich sounáležitosti s vietnamskou komunitou. Sítě vztahů uvnitř vietnamské komunity mohou mladým Vietnamcům poskytovat velmi potřebné zázemí a vazby na výchozí kulturu a mohou mít vliv na upevňování jejich výchozí kulturní identity.

5.1.1.5. Instituce státu původu

Pro Vietnamce žijící v Česku jsou návštěvy země jejich původu finančně velmi nákladné a ne všichni si je mohou dovolit nebo si je mohou dovolit jen ve velmi nízké

zaregistrována Ministerstvem vnitra dne 16.1. 2004. Ke sdružení se postupně připojili mnozí vietnamisté, vietnamští přátelé a lidé z ČR, kteří se z různých důvodů zajímají o Vietnam nebo komunitu Vietnamců v Evropě. Dostupné z WWW: <<http://www.klubhanoi.cz>>.

intenzitě. Rákoczyová a Trbola [2010] se ve své studii domnívají, že tato okolnost nákladného přesunu mezi ČR a Vietnamem má vliv na migrační strategie přistěhovalců, kdy se krátkodobý pobyt stává nevýhodným. Dále tvrdí, že tato skutečnost přispívá také ke slučování rodin, kdy je kontakt s ostatními členy rodiny usnadněn jejich přesunem do České republiky. Právě za účelem sloučení rodiny přijela do ČR i většina mých informátorů.

Všichni mladí Vietnamci, se kterými jsem hovořila, od svého příjezdu do ČR již minimálně jednou navštívili svou rodnou zemi. Informátor Lukáš se byl v roce 2011 podívat do Vietnamu od svého příjezdu poprvé a v zemi zůstal pouze na prázdniny. David byl od svého příjezdu do ČR ve Vietnamu pouze jednou, před dvěma lety a strávil tam měsíc letních prázdnin. Dozvěděla jsem se od něj, že Vietnam touží opět navštívit, rodiče však povolení k další cestě do Vietnamu podmínili úspěšným složením přijímací zkoušky na vysokou školu.

Informátor David odjezdem ze země původu ztratil kontakt s některými ze svých kamarádů. Při návštěvě Vietnamu se s touto skutečností, kterou si ani zcela neuvědomoval, musel vypořádat. *„Jaký to bylo, tak, určitě, že tam bylo teda hodně horko no a protože, když jsem sem přijel, tak mi bylo asi deset let, tak když jsem jakoby přiletěl zpátky, tak hodně kamarádů už jsem neměl, že oni jako zapomněli a takhle. Jako když jsem tam přijel, tak odpoledne, skoro každý odpoledne jsem šel hrát fotbal, na hřišti a to bylo fajn. Ale nevím, já jsem nad tím ještě nepřemejšlel.“* (David, 19 let)

Tomáš jezdil do Vietnamu na návštěvu pravidelně jednou za rok, pokaždé přibližně na měsíc. Naposledy tam však byl před čtyřmi roky. Zajímavé bylo zjištění, že ve Vietnamu někdy setrval déle, na měsíc a půl někdy i na dva měsíce, pokud tam pro něj byla práce. Následující léto plánuje svou rodnou zemi opět navštívit. V předešlých letech místo Vietnamu navštívil Ameriku. Vietnam je pro Tomáše, který rád cestuje a poznává nové lidi a kultury, do určité míry také místem seberozšíření.

Simon při návštěvě Vietnamu pociťuje jakousi prestiž. S přiděleným statutem cizince k němu tamější děti vzhlížejí, neboť většina z nich si imigraci spojuje s vidinou lepšího života. *„No, je to něco jiného. Ty děti jsou, jako se chovají jinak, ke mně se chovají jinak, prostě, protože jsem cizinec, že jsem přijel z ciziny. Většinou si přivlastňují, chodí ke mně víc, berou rozdíl prostě.“* (Simon, 19 let)

Situace informátora Martina se od situace ostatních informátorů liší. Martin nepříjel do ČR, aby zde žil se svými rodiči, jeho rodiče ho naopak poslali do ČR za účelem získání lepšího vzdělání a sami zůstali ve Vietnamu. Martin uvedl, že na návštěvy do Vietnamu jezdí celkem pravidelně, přibližně jednou za tři roky a v cestování do rodné země plánuje pokračovat. Pobyt ve Vietnamu představuje pro Martina dovolenou, kdy může zapomenout na povinnosti, které nechal v ČR a může si užívat přítomnosti své rodiny. *„Tak když jsem vedle rodičů, tak se cítím doma, žádné starosti, prostě svoboda, taková, spíš dovolená, tak tak se cítím.“* (Martin, 24 let) Do Vietnamu si jezdí odpočinout, za zábavou, může zapomenout na starosti běžného života. *„Když tam jsou rodiče, tak se musíš cítit mnohem lepší, než když jsi tu sám. Když poměrně dlouho nevidíš rodinu, tak když jsi pak u nich tak se cítíš prostě skvěle, nemusíš se o nic starat a všelijak, no.“* (Martin, 24 let) Jelikož Martin přijel do ČR bez své rodiny, musel se od samého počátku postavit na vlastní nohy, musel se naučit postarat

se sám o sebe. Dalo by se tedy usoudit, že když Martin tráví čas ve Vietnamu se svou rodinou, snaží se vyvážit nezávislost, kterou obdržel od svých rodičů předčasně a především si užívá přítomnosti svých nejbližších. Tímto způsobem si Martin v zemi původu potvrzuje, že ačkoliv se svou rodinou nežije, má mezi svými příbuznými své místo. K potvrzení své identity a svých výchozích kořenů slouží návštěva Vietnamu také Anička, která po příjezdu do země původu přizpůsobuje své chování tamějším normám. „*Já jsem, v podstatě vypadám jako Vietnamka, jako celá, že nejsem česká, takže se nechovám nějak. Když jsem s Vietnamcema, tak se chovám jako Vietnamka.*” (Anička, 18 let)

Cesta do Vietnamu je pro všechny mé informátory spojena s příjemnými pocity. K rodné zemi je váže mnoho pevných příbuzenských vztahů. Při příjezdu jsou obklopeni svou rozšířenou rodinou, kterou mnozí z nich v ČR postrádají. V případě informátora Martina se nejedná o návštěvu pouze širšího příbuzenstva, ale především o setkání se s rodinou nejužší, s rodiči. Z rozhovoru bylo zřejmé, že k rodičům cítí výčitky, kvůli tomu, že ho tímto způsobem opustili. Po příjezdu do ČR se tak musel vypořádat nejen s naprosto odlišnými kulturními normami, diametrálně odlišnou řečí a s novým statutem „etnicky odlišného“, ale také s novým pocitem osamění a odtržení od své rodiny.

V rámci vlivu návštěvy Vietnamu na kulturní identitu těchto mladých Vietnamců jedenapůlté generace lze usoudit, že se cestováním do Vietnamu jejich výchozí kulturní identita posiluje. Českou republiku mohou mít mnozí spojení s představou povinnosti a vynaloženého úsilí, kdežto Vietnam v nich vyvolává pocity rodinné blízkosti, odpočinku a hezkých vzpomínek. Nutností přizpůsobit své chování tamějším normám také může probíhat utužování a přejímání vietnamských kulturní identity. Také možnost přímo se účastnit každodenního života ve Vietnamu může pomoci při utužování tradičních vietnamských hodnot, tradic a postojů. Vietnam pro mnohé z mých informátorů není jen místem setkání s lidmi, ale i s kulturním a přírodním bohatstvím jejich rodné země. Je zde však třeba také zmínit, že příjezd do Vietnamu, kde se mnohé od jejich odjezdu změnilo, může někdy vyvolávat naopak pocity rozpaků. Zážitek, kdy se například imigrant do země vrací s představou o znovushledání se se starými kamarády a po příjezdu zjistí, že si na něj jeho přátelé již nepamatují, může v imigrantovi posílit pocit, že již do své původní země nepatří. Také situace, kterou popsal informátor Simon, kdy ve Vietnamu nečekaně získává výsadní postavení díky tomu, že je cizinec, může u něj zvětšit odstup od vietnamské společnosti a naopak posílit toto prestižní postavení imigranta.

5.1.1.6. Instituce cizince

Vietnamci pobývali na území Československa ve větších počtech již téměř půl století a další nárůst jejich počtu po revoluci 1989 nepředstavovala pro majoritní populaci žádnou zásadní změnu. Éra socialismu však českou společnost velmi uzavřela a snažila se o její homogennost, přičemž se se začleňováním cizinců moc nepočítalo. Změna imigrační strategie Vietnamců ve směru trvalého usazování, se kterým ani oni zpočátku nepočítali, je tak novou realitou nejen pro samotné přistěhovalce, ale i pro majoritní společnost.

Integrační proces je významně ovlivněn postoji majority. Přistěhovalci se v ČR bohužel setkávají s přetrvávajícími stereotypy, předsudky a s kategorizací cizinců ze strany

domácí populace. Z projektu „Co si myslí Češi o Vietnamcích“¹³, který byl součástí programu Varianty zrealizovaném společností Člověk v tísni v roce 2002, vyplynuly nejčastější předsudky vůči vietnamské menšině. Mezi ně patří: vietnamské stánky hyzdí naše krásná města, Vietnamci prodávají nekvalitní zboží, vietnamští obchodníci svými nízkými cenami ničí českou konkurenci, Vietnamci prostřednictvím daňových úniků „okrádají“ náš stát, Vietnamci uzavírají fingované sňatky, aby dostali české občanství a posledním nejčastějším byl předsudek, že vietnamští podnikatelé jsou mafiáni.

Na postoje majoritní společnosti k Vietnamcům mají značný vliv také média. Ta si bohužel při referování o cizincích obecně vybírají pouze zprávy spojené s jejich nelegální činnostmi v ČR.

„Uvědomování si zásadních „konfliktních“ momentů vlastní jinakosti pak utvrzuje a zároveň posiluje vědomí odlišné identity.“ [Bittnerová, Moravcová, 2005, str. 11] Přístup majoritní populace k Vietnamcům tak může mít velký dopad na psychiku imigranta, na utváření jeho kulturní identity a příklon k hostitelské či domácí kultuře.

Bittnerová a Moravcová [Bittnerová, Moravcová, 2005, s. 66] uvádějí výčet sjednocujících znaků, které česká společnost shledává na jednotlivých skupinách imigrantů s ohledem na jejich většinové ekonomické aktivity. Vietnamci jsou tak v povědomí Čechů nejčastěji vnímají jako trhovci a drobní obchodníci. *„Etnická identita samozřejmě souvisí s fyziognomickými znaky, které prozradí minimálně příslušnost k asijským národům. Setkala jsem se i s názorem, který prezentoval jeden z Vietnamců, že někteří Vietnamci se snaží svou národnost zapřít, stydí se za ni před Čechy. Očekávají záporný postoj a svou příslušnost někdy „upravují“ podle oblečení, které mají na sobě. Pokud jsou dobře oblečeni, považují se za Japonce, v opačném případě za Číňany.“ [Jirasová, 2005, s. 376]*

Vietnamci v České republice jsou skupinou přistěhovalců, která může jen těžko uniknout tomu, že je většinová společnost vnímá v první řadě jako Vietnamce. Ve společnosti jako je ta česká, kde jsou lidé zvyklí na homogenitu, je etnická identita tím prvním, na co se ve vzájemném styku dvou neznámých pohlíží. Tradice, zvyky, normy a chování cizinců jsou vnímány jako odlišné. Tuto jinakost mohou členové většinové populace vnímat jako hrozbu pro stabilitu společnosti. *„V současném světě aktivní akulturační procesy, tj. procesy sociální a kulturní změny vznikající v důsledku kontaktů různých kultur (včetně migračních procesů jako jedné z cest akulturace), vedou k radikálním a rychlým změnám kulturních, národních a etnických identit. Tyto změny mohou být spojeny se strachem z možné ztráty „tradiční“ kolektivní/skupinové a/nebo individuální identity a s uzavřeností, nedružností určité sociální skupiny jako zpětnou reakcí na uvedené změny.“ [Petrucciová, 2005, s. 42]*

Některé skupiny většinového obyvatelstva mohou pohlížet na sociální programy, které jsou zaměřené na integraci sociálně slabých skupin, včetně imigrantů, jako na výraz „pozitivní diskriminace“. Tento problém však obyvatelé České republiky vidí především u romské menšiny. Vietnamci jsou vnímáni především jako soupeři na trhu práce.

¹³ Projekt Varianty, Člověk v tísni, společnost při ČT, o.p.s., 2002.

V rozhovorech jsem se snažila odhalit, jak mladí Vietnamci jedenapůlté generace vnímají přístup české společnosti k vietnamské komunitě v ČR. Ze všech informátorů pouze David v rozhovoru přímo nehovořil o netoleranci české majority k menšinám žijícím v ČR. Ani Simon neuvedl konkrétní příklady, zato však poukázal na problém šikany, se kterým se, ač ne osobně, setkal ve škole.

Ostatní informátoři poukázali na uzavřenost české společnosti a neochotu některých Čechů přijmout etnicky odlišné mezi sebe. Martin se snažil diskusi o přístupu české majority k cizincům diplomaticky obejít. Řekl, že se v České republice najdou hodní i zlí lidé. Když jsem ho požádala, aby mi blíže specifikoval zlé lidi, uvedl: *„Myslím, že jim vadíme, ale to se nedá nic dělat. Takový lidi existují, nepříjemní a je to.“* (Martin, 24 let) Nedostatek tolerance k cizincům u Čechů pociťuje také Tomáš. *„Pro mě, tak za první tu tolerance. Oni jednájí tím stylem, že oni vidí, že seš z jiný skupiny, tak jednájí se k tobě úplně jinak než s Čechama.“* (Tomáš, 23 let) Zeptala jsem se ho, zda se k němu chovají špatně. *„Někdy. Když nepromluví, tak úplně špatně a když promluví, tak oni vidí, že vlastně jako jim rozumím, tak už říkají, aha, tak už na něj nemusíme jako nadávat. A ještě to druhý, když seš s lidma na koleji, tak že Češi berou všechny do jednoho kouta. Je úplně jedno, jestli je jeden dobrej, jeden špatnej, všichni jsou takový.“* (Tomáš, 23 let) Informátor Lukáš uvedl, že se s hrubým chováním Čechů k němu osobně, jako příslušníkovi vietnamské komunity, zatím našťestí nesetkal. Přiznal však, že ze strany majoritní společnosti pociťuje jistou nevraživost. *„Někteří důchodci, někteří lidi nás nemají rádi, nevím proč.“* (Lukáš, 22 let)

Diskriminace. Taková byla Aniččina odpověď na otázku, co je jí v České republice nepříjemné. Sama má slovní diskriminací jisté zkušenosti, se kterými se se mnou podělila. *„Když jsem byla malá, tak s tím jsem neměla moc zkušenost, takže mi to třeba hrozně vadilo, když mi něco říkali, i třeba že to nebyla přímo urážka. Ale jak jsem byla malá, tak mi to vadilo, ale teď už asi nic. Teď když mi něco někdo říká, tak už vím, jak na to reagovat a takhle.“* (Anička, 18 let) Anička se setkala s urážkami. *„Takže, když jsem byla malá, tak mi říkali Čiňanka, i když já jsem Vietnamka.“* (Anička, 18 let)

Když jsem se v rozhovoru přesunula na otázku, zda by si Anička přála něco na svém životě změnit, Aniččiny odpovědi vyplývaly z nepříjemných zkušeností, kterým v Čechách musela čelit. *„A co bych ještě chtěla změnit, no ale asi abych mohla žít ve Vietnamu. Takový to, když někam jdeš. Třeba jednou jsem seděla s kámoškou v kavárně a my jsme si povídaly vietnamsky, protože jsme si chtěli říct něco tajného, tak aby nás neslyšeli. Tak tam potom přišly dvě paní a oni nás tam normálně pomlouvaly.“* (Anička, 18 let) *„No. Oni takový, proč je tady tolika Asiatů. A pak že podívej se, jak vypadají a takhle, tak my jsme tam seděli a poslouchaly, co říkají. Někdy mi to docela vadí.“* (Anička, 18 let) Fyzická odlišnost, kterou někteří členové většinové společnosti neumí akceptovat, způsobuje Aničce v ČR nepříjemnosti. *„Tak jsem Vietnamka, tak chci žít jako ve Vietnamu, aby když někam bych šla, aby na mě nečuměli a takhle.“* (Anička, 18 let)

Výše popsané zkušenosti mohou v mladých Vietnamcích vyvolávat pocity křivdy. Fyzická odlišnost je pro Vietnamce v ČR stigmatem, kterého se nemohou zbavit. Právě fyziognomické odlišnosti, které jim brání splynutí s hostitelskou společností, a které nemohou

změnit, mohou být důvodem jejich snahy „zůstat sami sebou“. Všichni tito mladí Vietnamci vyjádřili přání, aby česká společnost legitimizovala jejich přítomnost ve státě. Informátor Tomáš to dokládá odpovědí na otázku, co by na svém životě v ČR změnil: „*Tak asi spíš ty myšlenky těch Čechů a takhle k těm cizincům a to.*“ (Tomáš, 23 let) Kvůli netoleranci a hrubosti ze strany většinové společnosti se může člověk uzavřít a rezignovat na snahy o začlenění do většinové společnosti. Taková situace může vést k posilování výchozí kulturní identity, může však také zapříčinit vznik konfliktů mezi daným jedincem z minoritní skupiny a majoritou.

5.1.2. Instituce socializující (enkulturující) do české kultury:

5.1.2.1. Vzdělávací instituce jako prostředek k integraci do majoritní společnosti

„Studium v ČR působí jako významný pro-integrační činitel, ať už jde o rozvoj sociálního kapitálu, znalosti českého jazyka, obeznámenost s kulturou či informovanost a návazně také přístup na trh práce.“ [Rákoczyová, Trbola, 2009, str. 45]

Vzdělávací instituce jsou pro mladé Vietnamce jedenapůlté generace důležitými činiteli socializačního procesu. Nejenže jim slouží jako zdroj kontaktů z české společnosti, ale také zdroj informací o ní, o české kulturně historické zkušenosti a o cílech české společnosti.

Všichni moji vietnamští informátoři téměř ihned po příjezdu nastoupili do českých škol či školek, a to i přes jejich nulovou či velmi slabou znalost vyučovacího jazyka. Tak například Simon ihned po příjezdu nastoupil do české školy. „*No, a tak nějak jsem se začlenil jakoby mezi ten kolektiv a začal jsem rozumět tý češtině víc.*“ (Simon, 19let) Stejnou zkušenost s brzkým nástupem do škol, ihned po jejich příjezdu do ČR, mají také ostatní informátoři.

Škola je pro mladé Vietnamce také nejdůležitější podnětem k tomu, aby si osvojili český jazyk. Všichni tak zároveň s docházkou do školy, navštěvovali také individuální doučování českého jazyka.

Instituce školy je rovněž místem, kde mladí imigranti navazují první kontakty s vrstevníky z hostitelské společnosti. Informátor Simon uvedl, většina přátelských vztahů, které dnes s Čechy udržuje, započala právě ve škole. Také ostatním informátorům prostředí školy dopomohlo k navázání přátelských vztahů s Čechy, které jsou velmi důležité pro začlenění do české společnosti. O základní škole v Táboře hovoří Martin takto: „*Tam jsem byl od té doby, co jsem přišel a doteďka tam mám známý a tak. Občas se vrátím, no.*“ (Martin, 24 let)

Instituce školy tak jasně slouží především k rozšíření sociálního kapitálu mladých přistěhovalců. Škola je pro mladé Vietnamce zásadní institucí při zařazení se do kolektivu českých vrstevníků. Vztahy, které tito mladí lidé navazují se svými spolužáky, se většinou rozvíjejí také mimo školní budovu. Dalším významným příspěvkem škol k enkulturaci vietnamských dětí do české společnosti, je rozvoj znalostí českého jazyka, kterému se v rámci školní výuky vietnamské děti nevyhnou. Skrze výuku si Vietnamci také osvojují znalosti o

České republice a normách a zvycích české společnosti. Úlohou vzdělávacích institucí je vytvoření podmínek k formování osobnostní identity vzdělávaných. Tento proces se v každé zemi uskutečňuje v souladu s určitou vizí její společnosti. Proto je důležité zmínit také skutečnost, že docházka do českých vzdělávacích institucí pomáhá rozvíjet osobnostní identitu Vietnamců, avšak dle představ české společnosti.

5.1.2.2. Čeští přátelé

Přátelské vazby s Čechy jsou dalším důležitým pomocníkem v enkulturaci mladých Vietnamců do českého prostředí. V rozhovorech jsem se zaměřovala primárně na vrstevníky informátorů. Jelikož jsou všichni moji informátoři studenti, s převážnou částí svých českých kamarádů navázali kontakt ve škole. Další příležitostí k seznamování se s Čechy slouží mladým Vietnamcům různé zájmové aktivity, sporty a tak podobně. Přes přátelství s Čechy se mladí Vietnamci mohou dostat blíže k české kultuře. Významným zdrojem informací o českých zvycích a normách jim přináší například návštěvy rodin českých přátel.

Pevnost vazeb s českými vrstevníky se u jednotlivých informátorů liší. Někteří si s Čechy dokázali vytvořit velmi silné přátelství a času, který tráví s českými kamarády, si velmi cení. Simon uvedl, že ve městě, kam dochází do školy, žije jen málo Vietnamců, takže většina jeho přátel pochází z hostitelské společnosti. Na otázku s kým se cítí nejlépe, odpověděl Simon: „*Asi s klukama.*” (Simon, 19 let) Svou odpověď dále upřesnil, že s českými spolužáky. Na otázku, s kým nejradyji tráví čas, David odpověděl: „*Tak třeba s mým spolubydlícím, ten je docela takový pohodový kluk, tak já bych chtěl jako být s ním, je takovej pohodovej, bysme se mohli bavit celou dobu.*” (David, 19 let) Intenzity vazeb s českými kamarády si můžeme všimnout také u Lukáše, který uvedl, že na základní škole měl tři nejlepší kamarády Čechy. Na otázku, co má v České republice rád, odpověděl mimo jiné i takto: „*Pak kamarády český, oni někteří jsou fakt dobrý.*” (Lukáš, 22 let) Informátor Martin na mě působil jako velmi společenský a kamarádský člověk. Z rozhovoru vyplynulo, že na nedostatek českých přátel si také nemůže stěžovat. „*No, dělám hodně sport, tak se znám se spoustou lidí. Tak jako znám asi půlku Táboru, jsem hodně známej tam.*” (Marin, 24 let) Čeští kamarádi ho navštěvují i doma, kde jak uvedl, pořádá spoustu akcí.

Ačkoliv tito informátoři uvedli, že většina jejich přátel jsou příslušníky hostitelské společnosti, nemusí to nutně znamenat, že tito mladí Vietnamci preferují udržování přátelských vazeb s Čechy. Početní převaha českých kamarádů může být důsledkem malého množství vietnamských vrstevníků v jejich okolí. Vietnamci tak mohou být okolnostmi vedeni k větší akulturaci právě prostřednictvím vazeb k českým vrstevníkům.

V rámci českých přátel se mladí Vietnamci věnují volnočasovým aktivitám, které odpovídají jejich věku. Mezi společnými zájmy nechybí běžné koníčky mladých Čechů, jako jsou hry na počítači, párty, sport či chození do hospody. Se spolubydlícími z koleje a se spolužáky tráví Tomáš mnoho času. „*Jak se říká, buď chodím na jedno. Anebo my chodíme takhle různě v Chebu, co jsem teď. Tak chodíme různě dělat nějaký aktivity, třeba minigolf nebo fotbal, volejbal, prostě takový ty aktivní hry, sportovní hry anebo sedíme a hrajeme poker.*” (Tomáš, 23 let)

Prostředí českých domovů, zvyky a českou kulturu všichni moji informátoři také poznávají skrze návštěvy v českých rodinách. Vstup do rodin českých kamarádů jim může poskytnout jinou perspektivu na hostitelskou společnost. Simon například uvedl, že na návštěvu do rodin kamarádů chodí naprosto běžně. Tráví tedy v prostředí české rodiny poměrně dost času a podle jeho slov si již na chování české rodiny zvykl a nic mu při návštěvách nepřipadá neobvyklé.

Všichni moji informátoři jsou každodenně v kontaktu s českými přáteli, které tito mladí Vietnamci možná nevědomky využívají jako pomocníky k začlenění do majoritní společnosti. Návštěvy v českých rodinách pak umožňují Vietnamcům nahlédnout do hlubších sfér české kultury. Srovnání své výchozí kultury s kulturou českou, které jim tyto vazby nabízejí, jistě může vést k utříbení vlastních hodnot, ke stírání původně vymezené hranice mezi „my“ a „oni“ a k formování kulturní identity těchto mladých Vietnamců.

5.1.2.3. *Instituce české chůvy*

Jednatelka občanského sdružení Klubu Hanoi Eva Pechová odhaduje, že fenomén českých babiček je rozšířen především v pohraničí. *„Naopak místem, kde je chův nejméně, je Praha. Je to dáno anonymitou pražského prostředí, protože vietnamští rodiče těžko hledají někoho, kdo by tuto práci chtěl dělat a komu důvěřují,“* říká Eva Pechová¹⁴.

České chůvy¹⁵ hrají velmi důležitou roli v integraci vietnamských dětí do české společnosti. Jejich přítomnost v životě vietnamských dětí má dopad na jejich znalost českého jazyka i českých zvyků. Služby českých chův vyhledává v současnosti stále více vietnamských rodičů. Jejich pracovní vytížení je tak výrazné, že raději svěřují své děti do rukou „profesionálních českých chův“. Eva Pechová dále upozorňuje, že fenomén českých babiček přináší do vietnamské komunity kulturní změnu. *„Tyto děti znají často důvěrněji češtinu a české zvyky než svou mateřštinu a vietnamské zvyky,“* říká Pechová [tamtéž].

Z mých informátorů má jediný Simon zkušenosti s českou babičkou. Zmínil se o ní v rozhovoru o českých Vánocích. *„No, předtím, když jsem byl malej, tak jsme je slavili, já jsem chodil právě k babičce, k český babičce, tak jsem je slavil s babičkou a my slavíme, my máme Vánoce jinak než Češi, asi dva měsíce, v únoru až, na konci února nebo na začátku února.“* (Simon, 19 let)

Fenomén české chůvy může výrazně přispívat k příklonu dítěte k české kultuře. Vietnamské dítě, které je svěřeno do péče české chůvy, s ní tráví zpravidla více času než se svými vlastními rodiči. Časté odloučení od rodiny může způsobovat až odcizení dítěte od vlastních rodičů a samozřejmě také od výchozí kultury. V mém výzkumu se však toto stalo okrajovou záležitostí.

¹⁴ [online] Dostupné z WWW: <<http://life.ihned.cz/c1-54543080-temer-polovina-vietnamskych-deti-zijicich-v-cesku-ma-ceskou-babicku>>.

¹⁵ Označované také jako tety či babičky.

6 Obsahy – české a vietnamské obsahy kulturní identity

6.1. Jazyk

6.1.1. Znalost českého jazyka jako prostředek integrace do majoritní společnosti

Úroveň kompetence v českém jazyce sehrává u vietnamských přistěhovalců klíčovou roli při integraci do majoritní společnosti. Podle teorie sociální integrace jde na úrovni jazyka o prolnutí interaktivní a kulturní dimenze. Znalost českého jazyka otevírá imigrantům možnosti na trhu práce, vzdělávání, je provázána s možností rozvinutí sociálních kontaktů s domácí populací, rozšiřuje zdroje informací a samozřejmě posiluje také pocit přináležetosti k hostitelské společnosti. *„Mezi nejvýznamnější sféry kulturní integrace patří rozvoj jazykových kompetencí, tedy osvojení jazyka majoritní společnosti. Znalost jazyka je kupříkladu předpokladem pro rozvoj sociálních kompetencí a také pro integraci v oblasti vztahů s majoritní populací.“* [Rákoczyová, M., Trbola, R. 2009., s. 31]

Vietnamci žijící v ČR jsou z hlediska jazykových kompetencí heterogenní skupinou. Mladá generace Vietnamců, která v ČR vyrůstá či vyrůstala, si český jazyk poměrně dobře osvojuje. Zcela samostatnou skupinou jsou pak příslušníci druhé generace, kteří se v ČR narodili a procházejí českým vzdělávacím systémem. Naopak jejich rodiče však na tom zpravidla s českým jazykem tak dobře nejsou. Vzniká zde tak nová bariéra mezi rodiči a jejich dětmi. Jedna informátorka mi právě na tento problém v rozhovoru poukázala. Na otázku, co se jí nelíbí na chování u Vietnamců, odpověděla následovně : *„Co se mi nelíbí, tak třeba, oni se vůbec nestarají o děti, třeba že ti malí, tak třeba někteří ani neumí vietnamsky. Třeba si představ, že rodiče neumí česky a děti neumí zase vietnamsky. Takže se nikdy nedomluví. Takže to je takový problém, který Vietnamci neradi říkají.“* [Anička, 18 let]. Tato situace vzniká ze spolupůsobení několika různých faktorů. Jednak si mladí Vietnamci vytvářejí mnoho přátelských vztahů mezi českými vrstevníky a jednak vyčerpávající pracovní nasazení vede rodiče k tomu, že si pro své děti najímají české chůvy. Tím se děti pohybují výhradně v česky mluvícím prostředí a jejich vietnamština pomalu zaostává.

Všech šest informátorů, se kterými jsem hovořila, přijeli do ČR s nulovou znalostí českého jazyka. Simon, který Vietnam opustil již ve čtyřech letech, nastoupil ihned po příjezdu do školky. Velkou pomocí v začátku mu byli vietnamští kamarádi, se kterými do české školky chodil, a kteří mu s češtinou pomáhali. Po začlenění do kolektivu ve školce se jeho znalosti českého jazyka začali rozvíjet. Ostatní informátoři se do Čech přestěhovali ve věku, kdy docházeli do základní školy. Všichni shodně hned po příjezdu začali brát lekce doučování českého jazyka při současném docházení do základní školy. Pro Lukáše byla neznalost českého jazyka velkou překážkou. Ačkoliv již ve Vietnamu základní školu dokončil, byl se kvůli jazykovým nedostatkům nucen vrátit zpět do základní školy. *„No, když jsem přijel, tak už jsem dokončil základku a pak když jsem přijel, tak jsem tady na základce v Čechách musel zopakovat osmou a devátou třídu.“* (Lukáš, 22 let)

Všichni moji informátoři v současné době studují na českých školách. Tři studují na gymnáziích, tři na vysokých školách. Všichni zmínění studenti gymnázií jsou v posledním

ročníků a chystají se na přijímací zkoušky na vysoké školy. Jejich znalost českého jazyka je na mluvené úrovni velmi dobrá, v rozhovorech používali hovorové výrazy, slang a ve škole kvůli češtině nemají výrazné problémy. Potíže s českým jazykem přiznal Lukáš, student ČVUT v Praze. Na otázku, co je mu v České republice nepříjemné, odpověděl jednoznačně jazyk, který pro něj představuje největší problém života v ČR. Na doučování v současnosti již nechodí, učí se sám nebo s kamarády. Při jeho nynějším studiu příliš znalost českého jazyka nepotřebuje, vybral si obor, který se zaměřuje na matematiku, programování a angličtinu. Také Martin, student Vysoké školy hotelové v Praze, si postěžoval, že na to, jak dlouho už v ČR pobývá, je jeho čeština stále nedostačující, a to zejména pro studium na českých školách.

Jelikož je čeština vyžadována ve škole, přenáší se i do mimoškolních aktivit s vietnamskými vrstevníky. Například Martin uvedl, že s vietnamskými kamarády mluví převážně česky. *„No. Tak teď už poměrně mluvíme i vietnamsky, ale my jsme zvyklý ze školy mluvit česky spolu, ne, takže když jsem mezi Vietnamcem, tak mluvíme česky.“* (Martin, 24 let) Martin mi dále poskytl zajímavou informaci a tom, že češtinu někdy mezi Vietnamci využívají pro sdělování důvěrných informací. Informátorka Anička tráví více času s vrstevníky z Vietnamu než z Čech. Mylně jsem předpokládala, že je upřednostňuje také z důvodu snazší komunikace ve vietnamštině. *„To ne, já když jsem s Vietnamcema, tak stejně mluvím jenom česky, takže je to takový, mě je to jedno, ale mě se líbí, ne líbí, mám ráda, když s Vietnamcema mluvím.“* (Anička, 18 let) Přenášení českého jazyka do komunikace s vietnamskými vrstevníky však nemusí být pravidlem. Například Simon komunikuje s rámci skupiny Vietnamců ve vietnamštině. Tuto skutečnost také zmínil jako důvod, proč se Vietnamci raději scházejí izolovaně od Čechů. *„Třeba s některýma lidma, mají jinej charakter, takže někomu vadí, že jsou tam Češi, a většinou je to jedno, ale když se scházíme víc s Vietnamcema, tak jsme většinou o samotě, je to lepší, mluvíme vietnamsky, češtinu necháme stranou.“* (Simon, 19 let) Také Lukáš uvedl, že pokud je ve skupině Vietnamců, hovoří spolu vietnamsky. Také z rozhovoru s Tomášem soudím, že když se pohybuje v rámci skupiny vietnamských přátel, hovoří vietnamsky.

Ačkoliv většina informátorů potvrdila, že si domu někdy pozvalo české kamarády, neschopnost vietnamských rodičů domluvit se s českými přáteli svých dětí, může pro mladé Vietnamce jedenapůlté generace fungovat jako překážka pro upevňování bližších vztahů s vrstevníky z Čech. Simon jako jediný přiznal, že nikdy nevzal českého kamaráda do své rodiny. Jako důvod uvedl právě jazykovou bariéru mezi kamarády a rodiči.

Přestože všichni moji informátoři považují český jazyk za velice obtížný a přiznali nemalé nesnáze v průběhu jeho osvojování, především díky školní docházce a častém kontaktu s českými vrstevníky, se všichni českému jazyku poměrně dobře naučili. Velký vliv spolužáků na osvojování zejména hovorových výrazů vyčteme z tohoto příběhu o nevhodném použití slov. *„Já jsem jednou měl problém, když jsem se učil česky, že vlastně kluci mě naučili prostý slova, a když jsem pak chodil do školy, tak tam máš vlastně ty spisovný a takhle, ale jednou jsem byl na tělocviku a chtělo se mi na velkou, ale nevěděl jsem, jak se tomu říká. Tak jsem šel za paní učitelkou a řekl jsem, že potřebuju srát a ona se smála. Co to je za slovo a tak říkám, že se musím trochu to promyslet a tak, ale teď se mi to už nestává.“* (Tomáš, 23 let)

Jazyk majority je tedy komunikační kód, jehož nedostatečná znalost vytváří bariéru v dostupnosti některých nabídek majority (škola). Neznalost jazyka u rodičů je pak chápána jako handicap pro prohlubování vztahu s českými vrstevníky. Aničky výpověď naznačuje, že pro ty, kteří si jazyk osvojili, čeština funguje nejen jako kód dorozumění, ale do jisté míry i jako součást vlastní osobní identity. *„A když takhle hodně mluvím, tak si to pak neuvědomuju, jestli mluvím vietnamsky nebo česky.“* (Anička, 18 let) *„No, prostě mě už je to takový jako přirozený, normální, že už to nevnímám.“* (Anička, 18 let)

6.1.2. Jazyk jako prostředek udržování vietnamské kulturní identity

Leoš Šatava [Šatava, 2001, s. 56] hovoří o idealistických i praktických důvodech pro zachování jazyka menšiny. V této souvislosti zmiňuje tradici, právo na vlastní identitu. Jazyk je také dle teorie Edwarda Sapira a Benjamina L. Whorfa nahlížen jako cosi zcela nenahraditelného v souvislosti s kolektivním vnímáním světa. Jazyk nutí pohlížet na svět určitým způsobem. V souvislosti s praktickou argumentací se dnes často zmiňují výhody znalosti více než jednoho jazyka jako je ryze kulturní obohacení či zvýhodnění při hledání zaměstnání.

Novými výzkumy bylo prokázáno, že díky dvojjazyčné výchově, ač zde existovaly jisté obavy o přetěžování dítěte, je dítě schopno uchopit a vnímat svět simultánně, což zvyšuje jeho intelektuální schopnosti a potenciál. Dvou a více jazyční jedinci mají přístup k většímu objemu informací a vědomostí. Neboť jsou zvyklí střídat jazyky a modely myšlení, je jejich intelekt flexibilnější. Bilingvní lidé jsou tolerantnější, jejich myšlenkové modely a světonázor jsou vyváženější, lépe se vyrovnávají a zvládají nové situace a jsou schopni chápat problémy z různých hledisek. [Šatava, 2001, s. 59-60]

Dle Šatavy pro přetrvání určité populace, etnicko-jazykové menšiny, jsou sice velmi významná oficiální ustanovení a zákony, avšak zájem a vůle členů dané populace jsou nepostradatelné. *„V čím větším počtu komunikačních sfér je jazyk užíván, tím „normálnější“ prostředkem komunikace je, a jako takový je i vnímán.“* [Šatava, 2001, s. 70]

Ačkoliv se začíná mezi vietnamskou mládeží rozšiřovat trend komunikace v češtině v rámci sledované skupiny Vietnamců, čtyři respondenti uvedli, že většinou hovoří s vrstevníky z Vietnamu ve vietnamštině. Zde tak tato referenční skupina vietnamských vrstevníků slouží mladým Vietnamcům k utužování znalostí vietnamštiny.

Také mediální sféra pomáhá formovat vztah k jazyku a pro zvýšení zájmu mladých Vietnamců o jazyk jejich rodičů, by se tato sféra měla zaměřit na specifické zájmy mládeže. *„Motivace k užívání jazyka a také kulturní nabídka v něm by měly výrazně zrcadlit i zájmy mládeže, neboť v této věkové skupině se často rozhoduje o celkovém vztahu jedince k řeči a jejím dalším (ne)užívání.“* [cit. Baker dle Šatava, 2001, s. 83-84]. Informátor Simon uvedl, že ve volném čase s rodiči velmi často sleduje vietnamské pořady v televizi. *„Jak kdy, většinou sleduju s našima vietnamský pořady, máme přímo satelit a tak, anebo si pouštím něco svýho,*

třeba nějaký svůj.'' (Simon, 19 let) Média, jmenovitě televize, tak slouží pro Simona jako prostředek k utužování vietnamského jazyka. Jako všichni ostatní informátoři, uvedl i Simon znalost vietnamštiny jako prioritu při výchově svých vlastních dětí. Simon také připustil, že by v budoucnu mohl následovat příkladu mnohých vietnamských rodin žijících v České republice a také by své děti poslal na část jejich dětství do Vietnamu. *„Spíš, jako chci, aby uměly moji řeč. Takže bych to chtěl tak, jak to dělají tady, že je pošlou třeba na tři roky v pěti letech do Vietnamu, aby se naučily řeč. Do osmi a pak přijedou sem a tady se učí třeba čtvrtou třídu.*'' (Simon, 19 let)

Všichni informátoři také shodně přiznali, že jejich vietnamština slouží pro Vietnamce ve Vietnamu jako významné vodítko při odhalování skutečnosti, že část svého dětství prožily mimo rodnou zemi. *„No se to bere spíš jako podle toho, jak mluvíš no. Pro mě to není problém, ale některý z mých kámošů, třeba oni tady byli jako já, od třinácti let, od čtrnácti, ale bavili se hodně jako s Čechama nebo takhle s cizincema, takže tu vietnamštinu postupně zapomínají, takže to pak poznávají ty lidi ve Vietnamu*'' (Tomáš, 23 let). Ačkoliv informátor David odmítl, že by podle jeho vietnamštiny bylo možné odhalit jeho dlouhý pobyt v České republice, připustil, že na mnohých mladých Vietnamcích se to dá snadno poznat. *„Ale u většiny jakoby lidí, tak tohle to fakt jde poznat, že v deseti letech sem přijet, tak to už jde poznat. Ale když já jsem vždycky po škole jel domu a s rodičema jsem mluvil a tak, tak jakoby u mě by asi nepoznali, no.*'' (David, 19 let) Anička uvedla, že její „jinakost'' ve Vietnamu poznají pouze na její vietnamštině. Zdůraznila především nedostatky v přízvuku. Anička také v rozhovoru přiznala, že si někdy ani neuvědomuje přepínání z českého jazyka na vietnamský a naopak. Přiznala, že už se jí několikrát stalo, že si až po ukončení rozhovoru uvědomila, že nemluvila vietnamsky, ale česky.

Znalost vietnamského jazyka tak slouží jako ukazatel odlišnosti, vodítko pro Vietnamce k rozlišení, zda jde o imigranta. Skutečnost, že Vietnamci jedenapůlté generace vyrůstají v převážně česky mluvícím prostředí, má samozřejmě na jejich znalost vietnamštiny obrovský vliv. Na druhou stranu zde pro ně existuje několik možností, jak si svůj rodný jazyk zachovat, záleží jen na jejich individuálním zájmu a snaze.

Velmi výrazně pomáhají udržovat mladým Vietnamcům vyrůstajícím v České republice jejich mateřský jazyk rodiče. Pokud češtinu mladí Vietnamci používají i v rámci vietnamských vrstevníků, rodiče, jejichž česká slovní zásoba zpravidla nebývá veliká, jim slouží jako významná a někdy i jediná spojka s mateřským jazykem. Zajímavé praktiky vietnamských rodičů prozradil v rozhovoru Simon. Aby děti neztratily vietnamské kořeny a nezapomněly vietnamský jazyk, posílají je rodiče na určitý čas v dětství zpět do Vietnamu. Děti tak kvůli posílení vietnamské kulturní identity a jazykových znalostí staví do obtížné situace častého stěhování a loučení se s blízkými osobami.

Pro posilování prestiže jazyka je velmi významné, pokud se jeho znalost stane ekonomickou výhodou. S postupující globalizací světa se pro úspěch na trhu práce dnes dvojjazyčnost stává podmínkou u uchazečů o pracovní pozici.

6.2. Volný čas

Na tomto místě je třeba si uvědomit, že existuje velký rozdíl ve vnímání volného času Vietnamci první generace, tedy rodiči a Vietnamci jedenapůlté generace, tedy jejich potomky. Ekonomicky aktivní Vietnamci z první generace tráví většinu svého volného času v kruhu rodinném. Kvůli jejich vysokému pracovnímu nasazení mají volného času velmi málo a rodina je pro ně významnou hodnotou, kterou staví na přední místo. Příslušníci jedenapůlté generace tráví svůj volný čas většinou s kamarády. V rozhovorech jsem se zajímala, zda dávají přednost trávení času s vrstevníky z Čech či z Vietnamu. Tito mladí Vietnamci mají podobné vzorce chování jako jejich čeští vrstevníci. Rozdílný je však vliv rodičů na trávení jejich volna. Vietnamci si stále zachovávají větší respekt k přáním a příkazům svých rodičů než čeští adolescenti.

Mladí Vietnamci jedenapůlté generace sdílejí se svými českými vrstevníky podobné zájmy. Jejich výčet by byl dlouhý, proto zde uvádím jen nejčastěji zmiňované aktivity. V rámci party českých přátel uváděli moji informátoři časté návštěvy restauračních zařízení, hry na počítači, párty a sportovní aktivity. „*Jak se říká, buď chodím na jedno. Anebo my chodíme takhle různě v Chebu, co jsem teď. Tak chodíme různě dělat nějaký aktivity, třeba minigolf nebo fotbal, volejbal, prostě takový ty aktivní hry, sportovní hry anebo sedíme a hrajeme poker.*” (Tomáš, 23 let) Dále Tomáš uvedl svůj postřeh, že zatímco s Čechy spočívá trávení volného času převážně v hospodách, s Vietnamci si volný čas užívá aktivněji, často sportem. Všichni informátoři, kromě Aničky, v rozhovorech uvedli jako důležitou volnočasovou aktivitu sport. Všech pět mladých mužů zmínilo fotbal. Dále se někteří věnují či věnovali typickým asijským sportům jako je karate či Kung Fu. Mezi výčtem volnočasových aktivit se objevilo také pravidelné cholení do posilovny.

Jak uvedla Anička, v rámci skupiny Vietnamců ráda chodí na společné jídlo. „*A když se setkáváme, tak hlavně jídlo, že třeba se sejdeme někam na čínu, k Thajcům na jídlo a takhle.*” (Anička, 18 let) Větší události jako párty se pořádají pravidelně a podrobnosti o jejich konání nacházejí mladí Vietnamci na facebooku. Mnoho Vietnamci organizovaných párty se koná v Praze, kam se i mimo-pražští Vietnamci čas od času vydávají. „*No, a tam to pořádají jako Vietnamci přímo. Jako je to na facebooku většinou na to odkazy, jako kdy se to pořádá a tak.*” (Simon, 19 let)

Mezi příležitostní volnočasové aktivity patří také oslavy. „*Ale tak třeba někdo z mých vietnamských kamarádů má narožky, tak on udělá třeba ty narožky jenom spíš pro Vietnamce, takže na tý slavnosti jsme vlastně jenom Vietnamci. Já, když mám narožky, tak jako zvu, no, taky český kamarády, ale spíš jako vietnamský.*” (David, 19 let)

Dva informátoři bydlí přes týden mimo svůj domov, na koleji a na internátě a s rodinou se stýkají jen o víkendech. Rodiče dalších dvou, Lukášovi a Martinovi, nežijí v České republice. Lukáš za svými rodiči, kteří podnikají v Německu, jezdí na návštěvy. Martinovi rodiče zůstali ve Vietnamu, Martin se s nimi vidí pouze velmi málo, když přijede na návštěvu do rodné země. Denní režim těchto čtyř Vietnamců, kteří se ze školy každý den

nevracejí domů k rodičům, se liší. Jak uvedli všichni informátoři, po návratu ze školy se věnují studiu. Velkou část svého času dále věnují surfování na internetu, čímž se neliší od českých vrstevníků. Sociální sítě jako je facebook je pro ně hlavním zdrojem komunikace s vietnamskými vrstevníky. Pokud je Martin se svou rodinou ve Vietnamu, tak cestují. „*No, po Vietnamu a po Asii a takhle, rád cestuju. A jak já tam jsem jednou za tři roky, tak to tam moc neznám. Když jsem odešel, tak jsem byl ještě malej, tak jako spíš jak na návštěvě u příbuzných.*” (Martin, 24) David a Tomáš, kteří bydlí přes týden na internátě a na koleji, čas se svými rodiči tráví jen o víkendech. Oba uvedli, že jim často musí chodit pomáhat do práce. Pokud by jim v práci nevypomáhali, zbylo by kvůli vysokému pracovnímu nasazení vietnamských rodičů, jen málo času, který by s nimi jejich potomci mohli trávit. Anička v rozhovoru uvedla, že jako dívka nemusí chodit pomáhat rodičům do práce, zato má doma ale jiné povinnosti. Podle vietnamských tradic se musí postarat o přípravu jídla a domácí práce. Všichni informátoři, kromě Martina, který je se svou rodinou jen vzácně, uvedli tradici společného jídla jako příležitost, kdy se sejdou doma s rodiči. Někteří moji informátoři dále zmínili, že se někdy po večerech dívají s rodiči na televizi. Další příležitosti trávení volného času s rodiči tito mladí Vietnamci nemají z důvodu vysokého pracovního zatížení jejich rodičů.

6.3. Udržování vietnamských tradic v ČR

Vietnamci v naší společnosti často postrádají tradiční hodnoty, význam rodiny a úctu ke starším lidem. S rodinou jsou pevně spjaty také tradice, úcta ke kontinuitě vlastní kultury, její do jisté míry nedotknutelnost. Ačkoliv i Češi některé tradice udržují, z původního smyslu tradic vyprchala ona posvátnost. Vietnamci na druhou stranu nedají na svoje tradice dopustit. Uctívají své předky prostřednictvím oltářů. Ačkoliv i ve Vietnamu se s modernizací společnosti průběh slavení tradičních svátků proměňuje, v českém prostředí se do značné míry také modifikují, ale přesto zde vietnamské tradice přežívají.

Svátky

Z vietnamských svátků u nás Vietnamci slaví Nový rok (Tet Nguyen Dán), který se slaví podle lunárního kalendáře. Pro děti a mládež je velmi populární Den dětí, který slaví v srpnu.

Postoje k vietnamským tradicím nejsou u mých informátorů jednotné. Někteří pokračují v udržování tradic převážně pro uspokojení přání rodičů. Simon přiznal, že rodiče se upínají k Vietnamu a zvyky, které v rámci rodiny udržují, jsou převážně vietnamské, ačkoliv přejali i některé české. Z vietnamských tradic je obzvláště pro děti významný Den dětí, kdy děti dostávají na základě svých školních úspěchů peníze. Simon dále uvedl, že pravidelně kolem patnáctého dne v měsíci probíhá obřad, při němž zapalují vonné tyčinky. „*No, máme takovej stolek jakoby a tam jsou jako předci, takže děda a babička třeba. A jinak ty svátky a tak, pálíme ty vonné tyčinky. Na Silvestra se toho dělá víc, dává se třeba, co se tam dává, zelenina, kuře, jídlo.*” (Simon, 19 let)

Tomáš zmínil mezi vietnamskými tradicemi, které s rodinou udržují, lunární nový rok, který vychází na konec února. Dále uvedl, stejně jako Simon, oslavy nového roku pro děti a uctívání předků prostřednictvím obětí na domácím oltáři. Zeptala jsem se Tomáše, zda se uctívání předků přímo účastní. *„Jasně, my to máme tak, že když seš hlava rodiny, tak to musíš dodržovat, abys vlastně chránil celou rodinu, a ten oltář slouží k tomu, abys uctíval předchůdce z rodiny, předky a vlastně můžeš se k němu modlit. Jak vy máte třeba, chodíte do kostela, tak my se zase modlíme k tomu.“* (Tomáš, 23 let) Zdá se tedy, že Tomáš za pokračování ve vietnamských tradicích sám přebírá zodpovědnost.

Pocit omezení vietnamských svátků avšak současnou adekvátnost této redukce z důvodu pobytu v ČR vyjádřil informátor Lukáš. Na otázku, zda se udržování tradic Lukáš přímo účastní odpověděl: *„Jak to mám říct, tak někdy se toho účastním. To je tím, že bydlíme tady v Čechách, tak musíme ten životní styl trochu změnit, nejsme ve Vietnamu, tak nemůžeme udržet přesně jako ve Vietnamu.“* (Lukáš, 22 let).

Náboženství

Buddhismus, který je ve Vietnamu nejrozšířenějším náboženstvím zmiňovali mladí Vietnamci jen ve vyprávění o životě ve Vietnamu nebo o svých rodičích. Ačkoliv všichni informátoři udržují domácí kult předků, buddhismus od svých rodičů pravděpodobně nepřejali. Jediný, kdo se otevřeně k buddhistickému náboženství přihlásil, byl Martin. *„Jojo. Své náboženství (buddhismus) a prostě všechny zvyky, třeba víš co, i s jídlem a takhle, udržuju.“* (Martin, 24 let)

Strava

Za důležitý prvek vietnamské kultury, který se v České republice stále udržuje, se dá považovat také vietnamské jídlo. Mezi českou a vietnamskou kuchyní je velký rozdíl a především starší generace Vietnamců, jak uvedli také moji informátoři o svých rodičích, si na české jídlo nemůže zvyknout. Také proto většina vietnamských rodin vaří tradiční vietnamské pokrmy. Ačkoliv někteří moji informátoři přiznali oblibu určitých českých jídel a nápojů, jednoznačně všichni preferují vietnamskou kuchyni. Anička, jakožto dívka, se musela naučit vietnamské pokrmy vařit. Jak se však zdá, nejen vietnamské dívky umí vařit, také Martin, který žije v ČR bez rodiny, uvedl: *„Vařím vietnamský jídla, modlím se.“* (Martin, 24 let)

Podle Davida udržují vietnamské tradice v Čechách všechny vietnamské rodiny. Zmínil například Silvestr a dětský den. David se cítí jako Vietnamec, snaží se udržovat vietnamské tradice i vietnamštinu.

Chování dětí vůči rodičům

Úcta k rodičům je významný prvek, který i u jedenapůlté generace Vietnamců v ČR přetrvává. *„No, tak třeba u nás rodiče dbají, aby se děti chovaly slušně, aby měli respekt k rodičům. A zase u Čechů, těm je to úplně jedno, někteří jo, ale hlavně, no.“* (Anička, 18 let) Mladí Vietnamci jedenapůlté generace jsou každý den vystavováni vlivům české kultury. Na otázku, zda musí někdy modifikovat své chování, když je doma, odpověděl Simon následovně: *„Jo. Třeba u nás málokdo, jako děti řeknou sprostý slovo před rodičema, jako*

vulgárně se u nás před rodičema vyjadřuje. Nebo jim něco říct i takhle drze, to si nedovolí.''(Simon, 19 let)

Vietnamští rodiče jsou zpravidla ve výchově svých potomků velice přísní. Možná právě proto si k nim mladí Vietnamci uchovali tradiční pokorné chování a úctu, a to navzdory odlišným vzorcům chování k rodičům, se kterými se tito Vietnamci mohou setkat u svých vrstevníků z řad Čechů.

Vzdělání jako priorita

Během mého výzkumu bylo z výpovědí informátorů velice zřetelné, jak významnou hodnotu přikládají Vietnamci právě vzdělání. Ačkoliv si všichni moji informátoři důležitost vzdělání sami uvědomovali, tuto tradiční konfuciánskou hodnotu jim velmi důsledně předávají jejich rodiče. Tradiční důraz na vzdělání si tito mladí Vietnamci jednopůlté generace osvojili a jako vžitou kulturní normu ji chtějí aplikovat v budoucnu i u svých dětí. Takto například vysvětloval informátor David, proč chce být na své budoucí potomky přísný: *„Protože já nechci, aby byli tragédi, no. Chci, aby se učili, aby dosáhli nějakou tu úroveň.*''(David, 19 let) Také podle Simona se dosažení vysokého vzdělání u jeho budoucích potomků řadí mezi nutnost. *„Asi péči, rodiče, aby je měli čím podpořit, aby se vzdělávaly a vlastně dosáhly co nejvyššího vzdělání.*'' Stejnou prioritu při výchově svých dětí uvedla i Anička: *„Aby byli hodní, vzdělání, prostě vzdělání na prvním místě a co ještě...''*(Anička, 19 let)

Tradice byly v rámci rozhovorů konceptualizovány skrze pět témat: svátky náboženství, strava, chování dětí vůči rodičům a vzdělání jako priorita. Jednalo se o jednak o jevy, které jsou v rámci evropské společnosti chápány jako distinktivní, jednak o témata, která se mladých Vietnamců bezprostředně týkala a na nichž si uvědomovali odlišnost vietnamské a české kultury.

6.4. Přejímání českých tradic

Všichni moji informátoři přejímají rovněž svátky a tradice české. Roli zde hraje také praktičnost, neboť Vietnamci, především pracující rodiče, se raději přizpůsobují našemu kalendáři, pokud jde o rozvržení pracovních a volných dnů. Většinu českých tradic přejímají Vietnamci hlavně kvůli svým dětem. Tak se i v nekřesťanských vietnamských rodinách například na Vánoce zdobí stromeček a večerí se kapr.

Česká tradice přichází do vietnamských rodin těchto mladých Vietnamců především prostřednictvím komerčních svátků. Jedná se především o Vánoce, Velikonoce a oslavy Nového roku. Jak je vidět i ze Simonových odpovědí, důvodem přejímání komerčních svátků jako jsou Vánoce, bývají také malé děti v rodině. *„No, naši to slavili normálně, ale když zjistili, že, přece, když prodávají, takže ví, kdy jsou trhy, ty vánoční, takže ví, že je to 24., že jsou Vánoce, tak to slavili i se mnou, takže kapra a tak, ale teď taky slavíme, ale není to, že bysme si dali dárky přímo, ale až na toho svýho.*''(Simon, 19 let) Ačkoliv se tedy do oslav

českých Vánoc zapojují, v určitých věcech je pozměňují. „*Třeba na Vánoce dostáváme ovoce a zeleninu a takový ty, a peníze většinou.*” (Simon, 19 let) Hmotné dárky, které jsou zvyklí Češi nalézat pod vánočním stromečkem, tak u Vietnamců zpravidla nenajdeme. „*Málokdy, spíš ty peníze se dávají.*” (Simon, 19 let) Také David se svou rodinou slaví v České republice svátky v jejich rodné zemi neznámé. „*Tak Silvestr tady, jak máte Silvestr, tak my taky. A ve Vietnamu moc jako Vánoce neslavíme, ale od té doby, co jsme tady tak to trošku jakoby víc slavíme.*” (David, 19 let) I oni si však způsob slavení českých svátků přizpůsobují dle svých možností a představ. České typické jídlo například nevaří, neboť jak David přiznal, ani neví jak. „*No, zase takové jídlo nemáme, ale máme třeba jiné jídlo, ale taky dárky koupíme navzájem, stromeček taky máme někdy, no a je to jídlo.*”

Z jiných českých tradic zmínil Simon další křesťanský svátek, Velikonoce. Simon se do tradičních praktik spjatých s tímto svátkem zapojuje a chodí mrskat s pomlázkou. Ačkoliv Velikonoce Tomášova rodina přímo neslaví, přímou zkušenost s touto českou tradicí mají díky majiteli domu, ve kterém bydlí, a který k nim pravidelně chodí na pomlázku.

Všeobecně nejčastěji přejímaným českým svátkem jsou jednoznačně Vánoce. Dalo by se říci, že svátky vánoční jsou nejvíce komercializované, což má zajisté na přístup Vietnamců k těmto svátečním dnům také vliv. Především kvůli malým dětem se alespoň některé z vánočních tradic ve vietnamských rodinách objevují. Dalším motivem ke slavení českých svátků je skutečnost, že přizpůsobení se českému kalendáři je pro Vietnamce výhodnější, nemusejí si brát volno v pracovní den, proto raději slaví svátky ve dny, kdy mají volno i Češi. Jak vyplynulo také z rozhovorů, některé rodiny získávají inspiraci, jak české tradiční svátky slavit, od svých českých známých. Také instituce české chůvy značně přispívá k přejímání českých kulturních vzorců.

7 Postoje:

V rámci rozhovorů jsem se zaměřila také na identifikační dimenzi sociální integrace mladých příslušníků jedenapůlté generace vietnamských imigrantů. Jako indikátory sounáležitosti lze označit identifikaci domova, budoucí plány, sebezpojetí cizince v rámci dichotomie „my” a „oni” a také zájem o české občanství.

7.1. Kde je domov?

Stěžejním bodem v rozhovorech byla pro toto zjištění otázka, kam by moji informátoři lokalizovali svůj domov.

Ve výpovědích všech informátorů se shodně objevoval důraz na sepětí myšlenky domova s lidmi, méně pak již s lokalitou. „*Domov, tak to první je vlastně rodina, pak nějaký známí, příbuzní, co jsou ti bližší. A právě pro mě domov je prostě, kde se znáš s lidma, prostě se chováte jako úplně pěkně hezky.*” (Tomáš, 23 let) Dále jsem se zeptala, kam by svůj

domov lokalizoval. „*Jak jsem říkal, pro mě, kde mám kamarády, kde mám přátele, kde mám rodinu, tam je můj domov. Já to nemám prostě rozdělený, že jsem byl tam, tak tam je můj domov. Prostě kde se mi to líbí víc, tak tam.*” Pídila jsem se dál a na otázku, kde se mu to tedy líbí víc, Tomáš odpověděl: „*Tak jako napůl, pade na pade.*” (Tomáš, 23 let) Nonteritorializace a lokalizace domova v obou zemích se objevila také u Lukáše. Velice podobně se na tuto otázku vyjádřil také Martin. „*Domov je místo, kde je pro mě příjemnost a známost, no. Já teď jako spíš mám dva domovy, tak jako já jsem teď spíš jako napůl, tak jako půl života jsem bydlel tady a druhou půlku ve Vietnamu. Takže teď jako nevím, kde je můj domov. Ale asi větší podobnost asi ve Vietnamu.*” (Martin, 24 let)

„*Pocit domova v ČR ovšem nebývá doprovázen ztrátou domova v zemi původu – naopak, pro přistěhovalce je typická přítomnost obou domovů („dvojdomevství“), která je ale současně spojena s rizikem pocitu vykořenění, pokud ani jeden z domovů není vnímán jako úplný.*” [Rákoczyová, Trbola, 2009, s. 47]

Druhý postoj představoval sepejetí myšlenky domova s Vietnamem. „*Jsem příkloněnej k nim. Jako to cítění, nebo tak. Prostě se cítím tam asi líp.*” (Simon, 19 let) Ačkoliv Simon zpočátku váhal a odkazoval při úvahách o domově na své rodiče a jejich vazby k Vietnamu, sám nakonec vyjádřil svou větší náklonnost k rodné zemi. „*No, takže mi tam máme barák, jsme stavěli, takže víc no, rodiče vidí domov ve Vietnamu. Jakoby ty zvyky a to, většinou tam od nás než tady, většinou ty zvyky, třeba Vánoce a takhle.*” (Simon, 19 let) „*Podle mě to asi, já se cítím jako Čech prostě, takže už to tak nějak taky neberu, ale chtěl bych jako žít ve Vietnamu, strávit život s nima (rodiči).*” (Simon, 19 let) Simon začal také uvažovat nad přínosy a ztrátami, které mu život v České republice přinesl. „*Jo. Já bych si přál prožít dětství tam i tady a srovnat si to, že jsem asi taky o hodně přišel, ale zase jsem získal možná víc věcí, než bych mohl získat tam.*” (Simon, 19 let) Na Simonovi byla vidět jistá rozpolcenost. Ačkoliv kulturně se cítí jako Čech, svůj život by chtěl prožít ve Vietnamu. Simon začal také uvažovat nad přínosy a ztrátami, které mu život v České republice přinesl. „*Jo. Já bych si přál prožít dětství tam i tady a srovnat si to, že jsem asi taky o hodně přišel, ale zase jsem získal možná víc věcí, než bych mohl získat tam.*” (Simon, 19 let) Na Simonovi byla vidět jistá rozpolcenost. Ačkoliv kulturně se cítí jako Čech, svůj život by chtěl prožít ve Vietnamu „*S rodičema a jakoby s našima předkama, jako s Vietnamcema.*” (Simon, 19 let)

„*Já si myslím, že to je asi Vietnam. Protože tam mám taky příbuzný, žil jsem tam deset let a tam mám jako všechny příbuzný a takhle. Pro mě určitě Vietnam je ten domov.*” (David, 19 let) Dále jsem se Davida zeptala, zda se cítí lépe ve Vietnamu nebo v České republice. Zdálo se, že při přemýšlení o této otázce musel porovnávat hodně faktorů a k jasné odpovědi se nedostal. „*Tak to je takový hodně relativní, no. Tak já si myslím, že tady jakoby dosáhnu jako většího vzdělání, ale ve Vietnamu bych měl zase víc kamarádů. Takhle se to jakoby nedá říct, nedá porovnat.*” (David, 19 let) Při srovnávání Čech s Vietnamem Lukáš položil na pomyslné misky vah vzdělání a přátele. Dalo by se tedy říct, že s ČR je spjat racionálně a s Vietnamem emocionálně. Anička během svého dospívání vizi a svůj názor na lokalizaci domova několikrát pozměnila. „*Takže jako malá, když jsem přiletěla sem, tak jsem myslela, že Česko je pro mě jako domov, ale pak když jsem letěla do Vietnamu a jak jsem se tam bavila s příbuznými, tak je to takový, že na prvním místě je Vietnam a potom Česko. Pro mě je i*

Česko něco jako domov, kdybych jela někam, tak stejně bych se chtěla vrátet sem.'' (Anička, 18 let) Ačkoliv tedy Česká republika přirostla Aničce také k srdci, zůstal pro ni domovem Vietnam a to ze stejného důvodu jako u ostatních informátorů, kvůli silným poutům k příbuzným, kteří tam žijí.

U mých informátorů se tak projeví dva základní postoje. Pro jedny domov není spojen s určitým teritoriem, ale s lidmi, které svou přítomností v daném místě domov tvoří. Druzí dovedli svůj domov lokalizovat, a to do Vietnamu. Samozřejmě také u nich hrála přítomnost příbuzných a rodiny při lokalizaci domova velkou roli. U některých mladých Vietnamců jedenapůlté generace dochází také k jakési rozpolcenosti. Při úvahách nad svým domovem nejsou schopni jednoznačně místo svého domova lokalizovat a přiklánějí se k myšlence dvou domovů, českého a vietnamského.

7.2. Budoucnost. Návrat do Vietnamu?

Ekonomické faktory jsou pro Vietnamce v současné době nejvýznamnější důvody setrvávání v ČR. Jak se však zvyšuje počet vietnamských dětí narozených či vyrůstajících v ČR, objevuje se zde nový faktor primárních sociálních vazeb v ČR. Takové vazby přispívají k subjektivní identifikaci imigranta s hostitelskou společností.

7.2.1. Výchova dětí

V rozhovorech jsem se zajímala, kde by si moji informátoři přáli vychovávat své budoucí potomky. Pro Českou republiku se rozhodl Simon a Lukáš. Simon by však své děti po vzoru mnohých vietnamských rodičů žijících v Čechách, chtěl na nějaký čas poslat zpět do Vietnamu, kde by po několik let svého dětství načerpávaly znalosti o vietnamské kultuře a jazyku. Ačkoliv i Lukáš bude při výchově svých budoucích dětí dbát na to, aby se dozvěděly vše potřebné o kultuře, ze které Lukáš pochází, a aby se naučily vietnamštině, o možnosti opustit své děti a poslat je samotné do Vietnamu, se nezmínil. S dětmi by chtěl žít v České republice. *Asi tady v Čechách, protože tady máte lepší životní úroveň než ve Vietnamu, takže tady by bylo lepší je vychovávat.*'' (Lukáš, 22 let)

Tomáš by své děti chtěl vychovávat v Evropě, Českou republiku však přímo nezmínil. *„Já si myslím, že asi ta evropská atmosféra je lepší. Protože já mám vlastně srovnání z Vietnamu a ještě vlastně i z Ameriky. V Americe sice je tam lepší podmínka na výchovu dětí, ale tam je to ještě pak horší, nebo jako větší nejistota k tomu. A tady si myslím v Evropě, když to беру takhle dohromady, tak ještě tady přetrvávají nějaký lidský city. Ještě ty děti mají k těm rodičům nějaký vztahy a takhle.*'' (Tomáš 23 let)

Pouze David s Aničkou přímo uvedli, že děti chtějí vychovávat ve Vietnamu. Zajímavé je Davidovo zdůvodnění: *„Tak já bych je chtěl asi vychovávat ve Vietnamu, protože tam je to prostředí mezi lidma lepší než tady.*'' Svou odpověď dále rozvedl: *„No, že oni jsou jakoby trošku jakoby prohnání.*'' (David, 19 let) Prostor a podmínky pro život jsou ve Vietnamu náročnější než v České republice, proto David předpokládá, že kdyby v těchto

složitějších podmínkách jeho potomci vyrůstali, uměli by se o sebe lépe postarat, byli by pak do života „prohnanější“. Také Anička by preferovala Vietnam jako prostředí, ve kterém by její děti měly vyrůst. „*Spíš bych chtěla ve Vietnamu, ale kdyby to bylo v Česku, tak by mi to nevadilo.*“ (Anička, 18 let)

Poslední informátor Martin neuvedl žádnou konkrétní zemi, ve které by měly jeho děti vyrůst. Jeho prioritou je cestování a poznávání nových kultur. „*No. Spíš je držet u sebe než je poslat, jako mě co provedli rodiče, tak je spíš držet u sebe a pomáhat jim s různými věcmi a třeba taky klidně v zahraničí nebo kdekoliv, ale budu s nima.*“ (Martin, 24 let) Poznamenán zkušenostmi z odloučení od rodičů tak Martin sice nemá jasné představy o tom, kde bude v budoucnu se svými dětmi žít, ať už to bude kdekoliv, své děti neopustí.

7.2.2. Trvalý návrat do Vietnamu

Co se týče návratu do rodné země. Simon, stejně jako Martin, touží po cestování. Při výběru vysoké školy bude Simon zohledňovat právě uplatnitelnost vybraného oboru (architektura) v zahraničí. V budoucnu by chtěl cestovat, láká ho Severní Amerika, ale i zbytek Evropy, spíše ale jen ekonomicky vyspělé země. Když jsem se ho zeptala, zda se chce vrátit do Vietnamu, odpověděl, že ani tuto možnost nezavrhuje. Pro Simona návrat do Vietnamu tedy není prioritou. Podobný postoj vůči Vietnamu sdílí také Lukáš. Ten si svou budoucnost představuje v České republice a o trvalém návratu do Vietnamu zatím nepřemýšlí.

Všichni ostatní informátoři se upínají k návratu do Vietnamu ve stáří. Tomáš, který by chtěl se svými dětmi v budoucnu žít v Evropě, hovořil o návštěvě Vietnamu pouze za účelem turistiky, trvalý návrat do Vietnamu zvažuje možná až na důchod. „*Tak jak to mají moji rodiče, až budou mít důchod, tak se vracejí do Vietnamu a já to mám stejný, ale uvidím, no, protože záleží na tom, jak budu mít budoucnost, jak budu mít prostě tu práci, no.*“ (Tomáš, 23 let)

Anička život v České republice po ukončení studií neplánuje. Jak je zmíněno již výše, své děti by ráda vychovávala ve Vietnamu, ale z hlediska pracovní kariéry nezavrhuje ani jiné země. „*Tak já jsem plánovala, že budu tady v Česku dva, tři roky a potom poletím do Vietnamu, ale nemusí to být ve Vietnamu, že pro mě, mě by to nevadilo, kdybych třeba pracovala někde jinde, třeba v Japonsku, v Německu a takhle.*“ (Anička, 18 let) Z Aniččiných odpovědí se dá vyčíst, že v České republice nechce setrvávat také kvůli netoleranci většinové populace a v budoucnu by proto upřednostňovala spíše země asijské či země s obyvateli otevřenějšími k soužití s lidmi různých kultur. Tento postoj je zřetelný v její odpovědi na otázku, zda nelituje, že se přestěhovala do České republiky. „*Dřív ne, ale pak potom chvílku jo a zase pak ne, a když někdy se naštvu, tak někdy lituju, ale pak zase někdy ne. Takže je to takový, že záleží na tom, jak se ke mně lidi chovají a takhle. A co bych ještě chtěla změnit, no ale asi abych mohla žít ve Vietnamu.*“ (Anička, 18 let) Anička svou odpověď dále rozvedla, významným důvodem k odjezdu z České republiky je pro ni stigma fyzické odlišnosti od většiny obyvatel ČR. Chtěla by v budoucnu žít v zemi, kam by i svým vzhledem zapadla a

nemusela se setkávat s netolerancí a diskriminací. Trvalý návrat do Vietnamu pak Anička připustila až na stáří.

Martin se chce v budoucnu oddat své vášni, cestování. Na destinaci mu nezáleží, jedno ví však určitě, na jednom místě po celý svůj život zůstat nechce. Také Vietnam je jedním z jeho budoucích cílů, trvalý návrat, ale také neplánuje dříve než ve stáří.

Tzv. mýtus dočasnosti¹⁶ se vyskytl u výpovědí čtyř respondentů. „*Tato situace omezuje možnosti subjektivního ztotožnění s českou společností, neboť přistěhovalec tímto postojem zdůrazňuje svoji jinakost, svoji výlučnost.*” [Rákoczyová, Trbola, 2009, s. 264] Tato strategie upínání se k návratu a posilování identity země původu může imigrantovi ulehčit v případě, kdy není přijímán českou společností. Tento případ s jistými modifikacemi jsme mohli vidět u informátorky Aničky, která se v České republice necítí přijímána některými členy majority. U ostatních třech informátorů se tzv. mýtus dočasnosti promítl do jejich plánu vrátit se do rodné země ve stáří. Zbylí dva informátoři, Simon a Lukáš, nevyjádřili potřebu trvalého návratu do Vietnamu.

7.3. České občanství

Dalším indikátorem možné snahy o subjektivní ztotožnění Vietnamců jedenapůlté generace s hostitelskou zemí je jejich zájem o získání českého občanství. Všichni dotazovaní setrvávají v současné době v České republice díky trvalém pobytu.

Informátorů jsem se ptala, zda je pro ně důležité získat české občanství. „*No, přemýšlel jsem nad tím, že až po maturitě, že bych si dal český občanství, abych měl výhody se studiem, kdybych chtěl do zahraničí, tak bych to tam měl levnější taky. Že bych to měl lepší, měl bych všechno levnější a tak.*” (Simon, 19 let) Ačkoliv Simon zvažuje výhody českého občanství, lépe by mu vyhovovalo dvojobčanství. „*No. Nevím, jestli to půjde, mít dvě občanství, dvě národnosti mít český i vietnamský, že bych si udělal obojí, bylo by to pro mě teda lepší.*” (Simon, 19 let) Simon se obává, že při ztrátě vietnamského občanství by pozbyl také výhody s ním spjaté v jeho zemi původu.

Informátor Tomáš zájem stát se občanem ČR má. „*Jak jsem říkal, mám v plánu bejt ještě jednou v Americe, pracovat tam. Protože teď nám zavedli to, že můžeme mít vlastně dvoje občanství.*” (Tomáš, 23 let) České občanství by mu přineslo výhody při práci v zahraničí. Problémem je, že ČR dvojobčanství, na rozdíl od Vietnamu, nepovoluje. „*No, ale co se týče český strany, tak nemůžeš mít dvoje, takže když to budeš dělat, tak musíš zrušit vietnamský a když přijedeš zase do Vietnamu tak si uděláš k tomu českýmu vietnamský.*” (Tomáš, 23 let) Přesto, že by Tomáš musel projít procesem ztráty a znovunabytí vietnamského občanství, je ochoten to zkusit. „*Mám to v plánu udělat už rok, ale jsem líný, takže se k tomu nedokopu.*” (Tomáš, 23 let)

¹⁶ Situace, kdy cizinec i po několikaletém pobytu v ČR stále uvažuje o návratu do země původu v budoucnu.

David o získání českého občanství nepřemýšlí. Důvodem jsou také obavy ze ztráty výhod vietnamského občanství při návratu do vlasti. *„Já bych nechtěl, protože jak sem říkal, chci se vrátit do toho Vietnamu, takže bylo by teda pro mě mít vietnamské občanství než to české.“* (David, 19 let)

Ačkoliv Anička, přiznala, že o změně svého občanství přemýšlela, z důvodu byrokratické složitosti celého procesu raději ze svého rozhodnutí odstoupila. *„No, když jim řeknu, že chci změnit tohle, tak zase budou chtít papíry a další a další, takhle... Takže to nechám takhle být.“* (Anička, 18 let) Nakonec Anička podotkla, že se změnou občanství by se pro ni při pobytu v ČR vlastně nic zásadního nezměnilo. *„Já si myslím, že kdybych měla český občanství, tak by to bylo stejný.“* (Anička, 18 let)

Také Martin ze svého původního plánu, změnit si své občanství na české, upustil. *„Teď už ne, dřív jsem chtěl český občanství, ale teď už ne.“* (Martin, 24 let) Jako důvod uvedl plán návratu do Vietnamu a mnohých dalších cest do zahraničí. *„No, chci se vrátit a cestovat všude, takže je to už jedno, jestli mám české nebo vietnamské občanství.“* (Martin, 24 let)

Ani Lukáš neshledal rozdíl mezi statutem českého či vietnamského občana významným. *„Jo, jsem takhle v pohodě. Já to asi nebudu měnit na český občanství.“* (Lukáš, 22 let) *„Výhody to (vietnamské občanství) má, když chci přiletět do Vietnamu, tak nemusím žádat o vízum a tak. Ale tady mám trvalý pobyt a to je trošku horší úroveň než kdybych měl český občanství. Ale na tom moc nezáleží.“* (Lukáš, 22 let)

Někteří informátoři tak změnu svého občanství zvažují, jiní ne. K postojí získání českého občanství přispívají výhody, které statut českého občana přináší při práci a studiu v zahraničí. Dvojobčanství by však pro ně bylo tou nejobtímnější možností. Česká republika však toto nepovoluje. Výpovědi ostatních informátorů potvrdily domněnku, že Vietnamci o české občanství vysoký zájem nemají. Kvůli přetrvávajícím vazbám na Vietnam a otevřené možnosti návratu se vietnamští přistěhovalci nechtějí vzdát vietnamského občanství. Pokud by bylo možné dvojobčanství, české a vietnamské, zájem by měli naopak značný. Statut trvalého pobytu jim však zaručuje dostatek výhod a považují ho za postačující.

7.4. Vzdělání

Z řad jedenapůlté a druhé generace vietnamských imigrantů pochází v ČR výrazná skupina současných vietnamských studentů. Jedná se o potomky první generace vietnamských migrantů. Většina pokračuje po základní škole na gymnázia a dále na vysoké školy. Je zde také další skupina vietnamských přistěhovalců, kteří přijíždí do Česka cíleně přímo za vzděláním, a to většinou na vysokých školách.

Během mého výzkumu bylo z výpovědí informátorů velice zřetelné, jak významnou hodnotu přikládají Vietnamci právě vzdělání. K pobízení mladých vietnamských studentů k větší pili při studiu slouží mimo jiné oslavy Dne dětí. Během tohoto oblíbeného vietnamského svátku dostávají děti za své studijní výsledky peněžitou odměnu. Dalším

motivačním prostředkem, který se u mých informátorů objevil, bylo povolení k cestě do Vietnamu. David mi sdělil, že touží znovu navštívit Vietnam, rodiče mu však nedovolí odcestovat, dokud úspěšně nesloží přijímací zkoušky na vysokou školu. „*Jo, já to strašně chci, ale rodiče mi řekli, že až udělám ty přijímačky na vejšku.*” (David, 19 let)

Z výpovědí informátorů důraz na vzdělání jasně vyplýval. Sami informátoři při svém studiu preferují obory, které mají dobré možnosti uplatnění na trhu práce. Zda je výběr zaměření studia čistě jejich volbou, či zda jsou ovlivněni svými rodiči, zůstává otázkou. Vietnamci jedenapůlté generace si jasně uvědomují, že získání kvalitního vzdělání je jedním z hlavních důvodů jejich příjezdu do ČR. Uvědomují si také mnoho obětí a tvrdou práci, které jejich rodiče musí každodenně vykonávat, aby jim tuto možnost, v České republice studovat, zajistili. Proto tito mladí lidé vynikají svou pílí a snahou o dosažení co nejlepších studijních výsledků, která se jim podle nejnovějších statistik vyplácí. Počet vysokoškolsky studujících Vietnamců v ČR každým rokem roste.¹⁷

8 Pozice vůči sociálním skupinám:

Jelikož identitu zde nechápu jako vrozenou, ale jako proces, výsledek interakce mezi jednotlivcem a prostředím, a to zejména sociálním prostředím, tedy druhými lidmi, zaměřila jsem se také na pozice jednotlivým informátorů vůči různým sociálním skupinám. Snažila jsem se zjistit, jak moji informátoři jako příslušníci jedenapůlté generace Vietnamců v ČR vnímají své vlastní chování v rámci několika rozdílných referenčních skupin.

Vzhledem k tomu, že čeští Vietnamci jedenapůlté generace sdílejí podobné zážitky jako DTK [Pollock, Van Reken, 2001, bakalářský překlad T.D.], předpokládám, že i základní charakteristiky, typické pro tyto děti, se budou s rysy mých informátorů shodovat. Především zde chci potvrdit či vyvrátit předpoklad, že tito mladí Vietnamci modifikují své chování dle situace a referenční skupiny. Tato strategie je u DTK nazývána chameleonství.

8.1. Strategie chování v rámci vietnamských vrstevníků versus českých vrstevníků

Tomáš uvedl, že určitý rozdíl v tom, jak se chová k Vietnamcům a jak se chová k Čechům, existuje. „*Tak je to nějak na šedesát na čtyřicet procent.*” Tomáš dále specifikoval určité situace, které si vyžadují rozdílné chování. „*Bud' v obcerstvení anebo potom v aktivitách, že Češi to berou jinak a Vietnamci taky jinak. Je v naší tradici, že když chodíme s Vietnamcema, tak jsme jedna parta a třeba za celou partu platí jeden a zase další akce tak*

¹⁷ Dle statistik ČSÚ bylo ke dni 31.12.2010 v ČR celkem 728 vietnamských vysokoškolských studentů.

platí ten druhý. No a v český tradici, že každé platí sám za sebe. Tak to byl ten první bod a ten druhý vlastně, že ty aktivity jsou vlastně zadarmo. Že Češi hodně pijou a Vietnamci zase hrajeme a takhle. ''(Tomáš, 23 let) Tomáš tedy poukázal nejen na odlišné druhy volnočasových aktivit, ale na příkladu způsobu placení také na odlišné praktiky, kterým se dle referenční skupiny, ve které se nachází, musí přizpůsobovat.

Někteří moji informátoři dále poukázali na jistá omezení, kterým své chování musí přizpůsobit, pokud se pohybují v rámci skupiny Vietnamců. Tyto zábrany mohou Vietnamci odložit stranou, pokud jsou v rámci českých vrstevníků. Tomáše jsem se zeptala, zda si musí dávat pozor na to, co říká nebo na své chování v souladu s tím, se kterou skupinou vrstevníků se nachází. *„Tam není žádný rozdíl, akorát tam, že prostě každé tě bere jinak. Jak jsem v český partě, tak berou tě, když hrajeme třeba, tak jako spoluhráče a když pak jdeme do hospody, tak prostě pijeme společně. A ve vietnamských komunitách, tam je to zase jiná. Třeba s nima hraješ, ale je tam určitá omezenost, protože my tam máme, když seš starší, tak musí ten starší na něj dávat jako takovej, úctu nebo takhle, takže to není úplně volný.* '' (Tomáš, 23 let) Dále jsem se Tomáše zeptala, zda se představuje stejně Čechovi i Vietnamci. *„Já jak jsem právě říkal, že si nejdřív okouknu to okolí, takže záleží na tom, jak se chovají ke mně. U Čechů se představuju stejně, představím se stejně, ale u těch Vietnamců je to jinak. Tam jsou jiný vrstvy a oni když seš, když nejsi bohatěj nebo prostě nemáš zázemí, tak se s tebou nebudou bavit.* ''(Tomáš, 23 let) Také David zmínil určité modifikace svého chování podle toho, zda se nachází v přítomnosti Vietnamců či Čechů. Na otázku, zda má pocit, že se chová jinak k Čechům a jinak k Vietnamcům, odpověděl: *„Jo, mám takovej pocit, no.* '' *„Že když se chovám jakoby k Čechům, tak mi připadá, že jsem víc jakoby dětinský a tak a když se chovám k těm Vietnamcům, tak jakoby trošku dospělejší.* '' (David, 19 let) David mi bohužel neuměl přesněji přiblížit tento jeho názor. Avšak předpokládám, že hovořil, stejně jako Tomáš, o jistých pravidlech a projevoování respektu a úcty k určitým Vietnamcům podle jejich postavení v hierarchii komunity. David dále v rozhovoru několikrát zdůraznil, že mezi Vietnamci a Čechy v běžném životě nerozlišuje. Témata, o kterých s nimi hovoří i aktivity, které spolu podnikají, jsou v rámci obou skupin stejné.

Informátorka Anička neměla pocit, že by své chování nějakým způsobem modifikovala podle toho, zda se nachází ve skupině vrstevníků z Vietnamu či z Čech. Jistý rozdíl však uvedla ve výčtu témat, o kterých se svými vrstevníky hovoří. Aniččinou první reakcí na otázku, o čem si s lidmi ráda povídá, byla otázka, zda myslím Vietnamce či Čechy. *„Tak s Vietnamcema hlavně o rodině, potom o škole, lásce a takhle a s Čechama hlavně škola a o lásce, přátelé, to je všechno.* ''(Anička, 18 let) Anička tedy uvedla, že hlavním tématem rozhovorů mezi Vietnamci je rodina. Je tedy zřejmé, že významným faktorem, který mladé Vietnamce žijící v ČR spojuje, jsou jejich rodiny. Přístup rodičů k dětem a přístup dětí k rodičům se ve vietnamské a české kultuře v mnohém liší. Předpokládám tedy, že právě kvůli těmto rozdílům otázku rodiny rozebírají mladí Vietnamci pouze v rámci svých vietnamských vrstevníků. Další rozdíl pak Anička uvedla při představování se. *„ Já jsem si zvykla, že když jsou to Češi, tak já řeknu, že jsem Anička a takhle a když vidím Vietnamce, když jsou to třeba už Češky, neumí vietnamsky, tak taky říkám, že jsem Anička, ale když třeba potkám někoho staršího, tak se představím vietnamským jménem.* ''(Anička, 19 let)

Lukáš mezi svými přáteli nerozlišuje. Své chování mění pouze u Čechů, od kterých vycítí projevy nepřátelství a netolerance z důvodu jeho původu. „Protože u kamarádů, to se chovám stejně, to je mi jedno. Ale u některých, kteří nemají moc rádi Vietnamce, tak ty moc rád taky nemám, tak.“ (Lukáš, 22 let) S Lukášovým přístupem bychom mohli srovnat také přístup Martinův. Na otázku, zda preferuje společnosti Čechů či Vietnamců odpověděl: „Je mi to úplně jedno, prostě jsem takhle zvyklej, že kdo se ke mně chová dobře, tak já k němu taky. Takže u mě Čech nebo Vietnamec, u mě je to stejný.“ Martin nepřipustil ani změnu či přizpůsobování svého chování dle vietnamské či české skupiny. „Ne, já se chovám normálně úplně stejně.“ (Martin, 24 let)

Na určité projevy chameleónství jsem narazila především u Tomáše. Ač je Tomáš velice společenský typ, chvíli mu trvá, než se ve skupině nových lidí osmělí a zapojí do kolektivu. „No, protože já mám takovej zvyk, že když jdu do nový party, tak se radši nejdřív kouknu na lidi, jak se chovají a tak, abych mohl třeba po druhý, když se potkáme, mohl s nima jednat a tak, já nejsem takovej typ, že přijdu a každému takhle říkám stejný.“ (Tomáš, 23 let) Tato strategie vyčkávání a pozorování chování druhých, aby se jim v budoucím jednání mohl přizpůsobit, je jedním z rysů DTK. „Já spíš jako ke každému se chovám jinak. Úplně přesně to chování u sebe nevidím, no.“ (Tomáš, 23 let) Tomáš potvrdil, že své chování mění podle situace a podle toho, s kým se nachází.

Přímou potřebu modifikovat své chování na základě referenční skupiny tak potvrdili pouze dva informátoři, přičemž oba odkazovali na nutnost svázanějšího chování v rámci skupiny Vietnamců. Na určité odlišnosti v tématech konverzací pak poukázala informátorka Anička, která zdůraznila také věkovou stratifikaci. Ostatní tři informátoři změnu svého chování na základě referenční skupiny nepřipustili.

8.2. Strategie chování ve Vietnamu versus v České republice

Podle Simona spojují Vietnamci ve Vietnamu s migrací jakousi prestiž, sám však upozornil na to, že se jedná pouze o domněnku, realita života v ČR není dokonalá. „Ty děti si myslí, že jako jet do ciziny je něco lepšího než tam bejt.“ (Simon, 19 let) „Chtěly by vyzkoušet jakoby tu cizinu, no. Ale zase na druhou stranu, pro ty, co tady dělají, rodiče a tak, je to naopak. Co si myslí strejda a ty starší, co si myslí o nás, že vyděláš. Tak je ta práce těžší se mi zdá, tady, je tu zima.“ (Simon, 19 let) Když je tak Simon ve Vietnamu, dostává se do zvláštní pozice, kdy k němu mnoho Vietnamců, převážně dětí, vzhlíží právě proto, že žije mimo Vietnam. „No, je to něco jinýho. Ty děti jsou, jako se chovají jinak, ke mně se chovají jinak, prostě, protože jsem cizince, že jsem přijel z ciziny. Většinou si přivlastňujou, chodí ke mně víc, berou rozdily prostě.“ (Simon, 19 let) Simon se ve Vietnamu cítí dobře, je tam rád. Poznání života a kultury jiné země dalo však Simonovi dar jisté objektivity při pohledu na život ve Vietnamu. „A je to úplně, úplně něco jinýho tam, žít tam a žít tady. Asi, že mám jiný vidění než ty děti tam. Na ten život jako ve Vietnamu a tady.“ (Simon, 19 let) O tom, že by

musel své chování s příjezdem do Vietnamu nějak měnit, však Simon nic nevyprávěl, stejně tak nevedl ani žádné konkrétní změny v chování po přestěhování do ČR.

Velké odlišnosti v životě ve Vietnamu a v ČR vidí Tomáš. Zeptala jsem se ho, jak se ve Vietnamu cítí. *„Cítím se napůl bezpečně, protože já tam mám kamarády, což je mnohem lepší než jiných lidí. Pak druhý, cítím se, že jsem blíž takhle rodině, protože jsem tam vyrůstal dvanáct let a za třetí mi dodává ten pocit, že se mám zlepšovat a zlepšovat a i to i celá země se má zlepšovat. Že prostě musím se zlepšit.“* (Tomáš, 23 let) Stejnou otázku jsem mu položila v souvislosti s Českou republikou. *„Tak v Čechách taky bezpečně a druhý, chovat se nebo jakoby vycházet s lidma trošku jinak, protože jak jsem byl v Americe, tak tam mi říkali, že nemůžeš být ke každému člověku otevřený, což je pravda a za třetí prostě snažit se být sám sebou, nic mě neovlivní“* (Tomáš, 23 let)

Výraznou změnu chování po odstěhování do České republiky uvedl Tomáš. Přiznal, že pokud by se do ČR nepřestěhoval a zůstal by ve Vietnamu, pravděpodobně by skončil ve vězení. *„No, protože podle party, no. Já jsem tam byl v horších koutech, kde lidi kradou a kriminalita tam byla. No a pak jsem se sem přestěhoval, tak všechno se to změnil, no, protože nemáš kamarády, nemáš nikoho, jenom rodiče. Takže logicky musíš být víc uzavřený. Takže něco se mi tu jako změnilo, něco zůstalo, ale spíš jako k tomu lepšímu.“* (Tomáš, 23 let) Zkušenost příjezdu do nové, neznámé země, a odloučení od přátel a komunity ve Vietnamu tak Tomášovi prospělo. Dítě, které je přestěhováním do cizí země v průběhu dospívání odříznuto od sociálních vztahů a vazeb, které si doposud vybudovalo, automaticky přilne k jedinému „známému“ a „domácímu“, co mu zbylo, tedy k rodičům. Také Tomáš se dostal do podobné situace a jeho chování se s příjezdem do ČR změnilo, zklidnilo, neboť se ocitl sám, bez podpory jeho komunity ve Vietnamu. Když se Anička přestěhovala do České republiky nijak výrazně své chování nezměnila, uvedla, že dlouhé odloučení od rodičů a výchova prarodiči ji i ve Vietnamu poměrně omezovaly. *„Já jsem právě byla taková tichá, protože naši byli tady v Česku, tak já jsem se bála někam jít sama nebo něco takhle, takže většinou jsem, když jsem byla ve Vietnamu, tak jsem chodila do školy a pak rovnou domu, nikde jsem nelítala a takhle, takže to je stejný úplně jako v Česku tady.“* (Anička, 18 let) Lukáš zmínil v souvislosti s přestěhováním do ČR jen potřebu většího nasazení pro studium českého jazyka. Martin hned zpočátku odmítl myšlenku, že by s příchodem do ČR musel nějak modifikovat své chování. *„Chování? To už si moc nepamatuju svoje chování, byl jsem malej, tak to všechno poznáš, no. Já jsem takovej vždycky stejnej, takže jsem nic moc neměnil.“* (Martin, 24 let) Dále však Martin uvedl, že Vietnamci, kteří žijí v ČR, se musejí chovat trochu jinak, musejí přejít na „nižší úroveň“. *„Třeba nemůžou mluvit nahlas, nemůžou říct všechno, co si myslí.“* „Klidně můžou mluvit vietnamsky, když ti Češi nerozumějí, ale nebudou před nima mluvit nahlas. U vaření taky no, když Češi nemají rádi vietnamský jídlo, tak jim i blbě voní, ne, třeba oni, že třeba taky musí udržovat trošku jinak.“ (Martin, 24 let) Martin od české společnosti pociťuje jakési nedocenění spojené s institucí cizince. Ve strategii chování některých mých informátorů v České republice se tak podle mého názoru odráží jistý tlak většinové společnosti na vietnamskou komunitu a cizince všeobecně. V rámci snahy o harmonický vztah s českou majoritou se Vietnamci snaží chovat tak, aby mezi nimi a českou společností nevznikaly žádné konflikty.

Změny strategie chování s příjezdem do rodné země a výrazné projevy chameleónství se odhalily u Aničky. „*Když jsem s Vietnamcema, tak se chovám jako Vietnamka.*” Chtěla jsem, aby mi změny ve svém chování přiblížila. „*Já nevím, třeba jsem stydlivější, míň mluvím. Nedělám blbosti jako tady. Třeba ve Vietnamu, když holka pije pivo nebo něco, tak oni na ní čumí, že je neslušná a takhle, takže to my ve Vietnamu neděláme. U mě nepoznávají, jenom jako příbuzní, když se takhle se mnou někdo víc baví, tak ví, že já jsem trošku jiná, ale jinak.*” (Anička, 18 let) Aničky jsem se dále zeptala, zda se cítí ve Vietnamu jinak než v Čechách. „*Jo, je v tom velký rozdíl. Tak v Česku někdy když něco chci dělat, tak se bojím, že to není normální a ve Vietnamu, já nevím, holky jsou tam hodný, málo mluvívají, a když mluví, tak potichoučku. Já nevím, ale když jsem byla ve Vietnamu, tak jsem začala na ní mluvit jako nahlas, že jsem přímo řvala a takhle. A zase v Česku, jak tady mluví normálně, tak jsem zase tichá a takhle, míň mluvím a takhle.*” Aničky obavy, aby v Čechách nedělala něco, co není „normální” nás mohou vést k závěru, že si na jisté kulturní odlišnosti a vzorce chování ještě nezvykla. Anička také uvedla, že když je ve Vietnamu, snaží se chovat jako pravá Vietnamka, přitom však také přiznala, že se jí stalo, že vybočila z předepsaných norem chování pro vietnamskou dívku tím, že zvyšovala hlas. Mohlo se zde jednat o projev nesouhlasu s danými vzorci chování ve Vietnamu, ale mohlo se také stát, že informátorka jednoduše zapomněla, v jaké zemi se nachází a její „chameleónské zbarvení” ji tak v danou chvíli mohlo zradit.

Také Lukáš přiznal změnu strategie svého chování při pobytu ve Vietnamu. Lukáše jsem se zeptala, zda má jiné myšlení než Vietnamci. „*No, myšlení, já jsem na to zvyklý, takže já to vždycky snažím se chovat, jako čistej Vietnamec.*” (Lukáš, 22 let) Lukáše jsem dále požádala, aby srovnal svůj život a chování v ČR a totéž, když jede do Vietnamu. Uvedl, že ve Vietnamu žije „trošku volněji.” „*Protože vy Češi tak vždycky na nás koukáte, takže to musíme schovat, musíme být slušnější.*” (Lukáš, 22 let) Tzv. chameleónství se tedy potvrdilo i u Lukáše. Svě chování mění podle toho, zda se nachází v ČR nebo ve Vietnamu.

9 Modely DTK ve vztahu ke kultuře aplikované na Vietnamcích jedenapůlté generace v ČR

Vzhledem k tomu, že Děti třetí kultury a děti vietnamských imigrantů sdílejí mnohé znaky, pokusila jsem se tyto způsoby vztahování se k dominantní kultuře využít také pro svou bakalářskou práci.

9.1. Aplikace modelů DTK v hostitelské kultuře na Vietnamce jedenapůlté generace v ČR:

Pro jedenpůltou generaci Vietnamců u nás se dají v prostředí ČR vzhledem k jejich fyzické odlišnosti od české majority uplatnit pouze dva modely. Model *cizinec* se od lidí kolem sebe liší vzhledově i názorově. To, že je cizinec si uvědomuje jak on sám, tak i ostatní. Další možností je model *osvojený*. *Osvojený* vypadá odlišně, ale myslí stejně.

Ačkoliv se většina mých informátorů přiklání ke své výchozí, vietnamské kultuře, život v České republice po značnou část jejich dětství, na ně měl jistý dopad. V hostitelské zemi žijí již tak dlouho, že jejich názory a chování mohly zůstat jen stěží vlivy majoritní kultury nedotčeny. Abych mohla své informátory zařadit pod model *osvojený*, museli by se v hlubších sférách kultury, tedy hodnotami, postoji a názory kompletně shodovat s hlubšími sférami kultury české. To se však o nikom z mých informátorů nedá říci. Na druhou stranu však nemohu tvrdit, že stejně jako lidé spadající pod model *cizince* se od majoritní společnosti liší vzhledově i názorově, neboť tito mladí Vietnamci přejali mnoho z postojů české společnosti. Dalo by se tedy říci, že Vietnamci jedenapůlté generace v ČR se nacházejí někde na půli cesty mezi těmito dvěma modely. Uchovávají si jak určité prvky kultury vietnamské, tak určité prvky kultury české. Vzhledem k fyziognomickým rysům, které je odlišují od většinové populace, s nimi někteří lidé mohou jednat jako s cizinci, ačkoliv se s nimi vnitřně v mnohém mohou shodovat.

9.2. Aplikace modelů DTK ve výchozí kultuře na Vietnamce jedenapůlté generace ve Vietnamu:

Když se tito mladí Vietnamci jedenapůlté generace vrátí do Vietnamu, mohou se ocitnout v situaci, kterou Pollock s Rekenovou [Pollock, Rekenová, 2001 (překlad T.D.)] popsali modelem *skrytý přistěhovalec*. Jedná se o ty Vietnamce, kteří vypadají stejně jako většinová populace, avšak jejich myšlení se liší. Do modelu *zrcadlo*, vypadá stejně a myslí stejně, zapadají ti Vietnamci, kteří sdílejí s majoritní společností i hlubší sféry kultury. Ani zde však pro mé informátory nemohu uplatnit v plné míře ani jeden z modelů. Domnívám se, že nikdo z nich nezůstal vůči vlivům života v českém prostředí natolik imunní, aby si zachoval všechny výchozí hodnoty v neporušeném stavu. Avšak stejně tak nemohu tvrdit, že se již s majoritní společností v žádných rysech hlubší vrstvy kultury neshodují. Proto i zde by se pro mé informátory hodila nová kategorie.

Mezi vodítka, která napovídají lidem ve Vietnamu, že tito mladí Vietnamci strávili značnou část svého dětství mimo svou rodnou zemi, patří zejména jejich vietnamština. Dále také styl oblékání a některé zvyky. „*V jazyce. Jak mluví, vzhledově, oblečení, jak se oblíká, a prostě zvyky.*“ (Simon, 19 let) Všichni moji informátoři se shodli, že nejpravděpodobněji jejich „jinakost“ prozradí jejich zdatnost ve vietnamštině. Jinak se někteří, jako například Anička a Lukáš, snaží svou odlišnost ve Vietnamu skrýt. Tímto chameleonstvím však shodnost pouze předstírají, uvnitř jsou si sami dobře vědomi své rozdílnosti.

10 Deklarovaná identita

Postoje příslušníků etnických komunit k vlastní identitě ovlivňují jak soužití těchto komunit s většinovou společností, tak i jejich začlenění se do občanské společnosti státu. V otázce vnímání a prožívání kulturní (etnické) identity jsou klíčová jednak kulturní a etnická východiska, jednak také příslušnost k věkové či generační skupině či ke generaci migrantů. Vietnamci, přes svou početnost, územní rozptýl a postupné nabývání znalostí českého jazyka, se dříve stále ohraničovali ve své komunitě a většinové populaci o sobě dávali vědět jen svou ekonomickou aktivitou. Změna však nastala s jedenapůltou a druhou generací Vietnamců, kteří se české společnosti snaží otevřít. V centru výzkumné pozornosti mi byli právě Vietnamci jedenapůlté generace.

Základním pilířem při zjišťování kulturní identity mých informátorů mi bylo položení otázky: „Kdo jsi?“ Byla jsem si samozřejmě vědoma, že tato otázka přímo nevybízí k odpovědi spjaté s kulturní identitou dotazovaného. Bylo proto zajímavé z odpovědi zjišťovat, jakou důležitost svému původu mladí Vietnamci jedenapůlté generace přikládají. K bližšímu nahlédnutí do pocitů těchto mladých Vietnamců mi posloužily otázky nutící informátory k sebereflexi. Tímto způsobem jsem se dozvěděla, jak informátoři uchopují svoji kulturní (etnickou) identitu. Ukázalo se, že jejich kulturní identita čerpá jak z vietnamské, tak z české kultury. Na pozadí této skutečnosti, je zajímavé podívat se, jak vypadá jejich deklarovaná identita a zhodnotit, jak se deklarace může blížit či vzdalovat kulturním preferencím jedinců. Z rozhovorů vyplynulo, že se moji informátoři v rámci kulturních prvků cítí různé, což potvrzuje Eriksenovu tezi, že kultura a identita spolu nemusí souviset [Eriksen. 2007. s. 99-100].

Simon

Na otázku, zda se cítí jako Evropan nebo Asiat Simon odpověděl: „*To ani ne, já když jsem tady tak jakoby už jsem začleněnej mezi ty Čechy, takže většinou jako Čech se cítím.*“ (Simon, 19 let) Simon se cítí jako Čech, do české společnosti se začlenil, domov však stále vidí ve Vietnamu. „*S Čechama žiju, ve škole mě berou, ze začátku nevěděli, jak mě mají oslovovat, na gymplu učitelé a brali na mě ohledy, třeba s učením, psaním a tak, písanky. Ale teď už jsem se začlenil, takže dobrý.*“ (Simon, 19 let)

Na otázku: „Kdo jsi?“ Simon odpověděl: „*Jsem Vietnamec no.*“ (Simon, 19 let) „*Začleněnej do český kultury, začleněnej do Česka, žiju mezi Čechama, můj běžnej život je s českýma dětma. Doma mluvíme vietnamsky, žiju s vietnamskou rodinou, tradice a zvyky udržujeme doma, přizpůsobuju se český kultuře.*“ (Simon, 19 let)

Ze Simonových odpovědí se domnívám, že o svém sebepojetí sám nemá zcela jasno. Ačkoliv uvedl, že se většinou cítí jako Čech, na otázku „Kdo je?“ bez váhání odpověděl, že je Vietnamec.

Tomáš

„Tak za prvé, kdybych jako šel ven a někdo by se mě zeptal, kdo jsem, tak řeknu, že jsem Vietnamec, protože já se za to nestydím a pak řeknu, že vlastně jsem dobře vychovanej, že se s lidma bavím normálně a dobře, díky rodičům, a že jsem otevřený, až na nějaký případy.“ „Nějakými případy“ Tomáš míní svou ostražitost, když se seznamuje s novými lidmi.

David

Jak David vnímá sám sebe, mi odkryl při otázce, zda si myslí, že na něm ve Vietnamu lidé poznají, že část svého dětství vyrůstal v jiné zemi. „To záleží jakoby hodně, já si myslím, na postojích těch lidí, protože někteří lidi jakoby, oni taky sem přiletěli jako já, v deseti letech, ale hned jakoby pomalu zapomněli na tu tradici, ale já si myslím, že já takovej nejsem, že jsem pořád víc Vietnamec než Čech.“ (David, 19 let)

Nad otázkou „Kdo jsi?“ David dlouho přemýšlel, nakonec odpověděl neutrálně. „No, tak mě připadá, že můžu říct, že jsem člověk ne?“ (David, 19 let)

Anička

„Kdo jsem, takže já nevím, že Vietnamka, to bych řekla jako první a potom trošku i Česka někdy.“ Anička neváhala a na první místo ve své identitě přiřadila svůj původ. Dále pokračovala výčtem svých osobnostních charakteristik. „No, tak já jsem tichá, dřív byla trošku ukecaná, teď už ne. No, že už nikam nechodím, víc jsem doma, učím se, takže už není o čem mluvit a takhle.“ (Anička, 19 let)

Lukáš

„Já jsem Vietnamec. Určitě.“ „Sympatickej, trošku stydlivej, kamarádský. Co ještě? Chytrý moc ne.“ Také Lukáš se primárně identifikoval jako Vietnamec a dále rovněž pokračoval výčtem osobnostních charakteristik. „Trošku pracovitej, ale někdy jsem fakt línej. Veselý.“ (Lukáš, 22 let)

Martin

„Kdo jsem? Já jsem já, jenom já.“

Informátor Martin dále uvedl, že při představování se cizím lidem jim o sobě obvykle kromě jména nic neprozrazuje. „Tak představím akorát jméno, to další musí poznat sami. Nechám jim rozhodnout, kdo jsem.“ Zeptala jsem se ho, zda se tímto způsobem představuje každému bez výjimky. „Přesně tak, se všemi lidmi, s kamarádem, s učitelkou, představuju se jen, kdo jsem, odkud jsem a pak oni zhodnotí, kdo jsem, to je princip.“ (Martin, 24 let)

Abych se od Martina dozvěděla další jeho charakteristiky, které považuje za významné, požádala jsem ho, aby se mi popsal. „Tak svoje jméno, odkud jsem, že jsem z Vietnamu, co jsem studoval vlastně, co hraju a poslední slovo asi, chceš mě poznat, poznávej.“ (Martin, 24 let)

S pomocí vlastní sebereflexe mých informátorů jsem se pokusila odhalit, zda tito mladí Vietnamci inklinují ke své výchozí, vietnamské kultuře či ke kultuře hostitelské, české. Dle srovnání jejich odpovědí je zřejmé, že většina z nich si je svou vietnamskou kulturní identitou jistá. Již skutečnost, že většina z nich uvedla příslušnost k vietnamské komunitě v odpovědi na prvním místě, odráží význam jejich původu pro ně samotné. Informátorka Anička, uvedla svou příslušnost k vietnamské kultuře také na prvním místě, avšak dodala, že se zároveň cítí také částečně jako Češka. Ještě větší rozpolcenost můžeme vidět u Simona, který sám sebe vnímá jak jako Vietnamce, tak jako Čecha. Dalo by se tedy říci, že ti informátoři, kteří si velmi dobře osvojili český jazyk, mají s vymezením své kulturní identity, respektive s příklonem k výchozí kulturní identitě, potíže. Informátor Martin, který v České republice žije bez svých rodičů a vazba na rodinu mu zde tak chybí, je ve svých postojích velmi osobitý, snaží se vystupovat sám za sebe a k deklarování své kulturní identity jako vietnamské se také příliš nehlásí.

Závěr:

Cílem mé bakalářské práce je nahlédnout na proces utváření kulturní identity u jedenapůlté generace vietnamských adolescentů a mladých lidí. Tito mladí lidé, o jejichž odjezdu z rodné země rozhodli jejich rodiče, museli projít mnohdy traumatizujícím procesem loučení. Prvním krokem v hostitelské zemi bylo pro všechny z nich přijetí nové situace a akceptace rozhodnutí jejich rodičů, kteří do České republiky přišli s prostým cílem, zmírnění ekonomických problémů své rodiny a pro své děti viděli v ČR jasnou příležitost k získání kvalitního vzdělání.

Po příjezdu do ČR se mladí Vietnamci ocitli na pomezí dvou odlišných kultur, což je postavilo před riziko rozpolcenosti a konfliktu v souvislosti s vnímáním sama sebe. Tito imigranti si zpravidla uvědomují důležitost sociální integrace do majoritní společnosti a již od samého počátku svého pobytu v České republice se snaží zapojit do českých sociálních struktur, vzdělávacích institucí a snaží se přizpůsobit se tempu české společnosti. Přestože jsou každodenně vystaveni vlivům české společnosti a její kultury, zůstali jim zde specifické instituce, jako je rodina, vietnamští vrstevníci a komunita, které je na výchozí vietnamskou kulturu nenechají zapomenout.

Další souboj, který se v těchto mladých lidech odehrává, probíhá mezi českým a vietnamským jazykem. Osvojení češtiny je jedním z ústředních klíčů k integraci do české společnosti. Ani vietnamština však pro Vietnamce jedenapůlté generace neztrácí svoji hodnotu, neboť je jediným dorozumívacím prostředkem nejen s příbuznými ve Vietnamu, ale u některých i s vlastními rodiči. V souboji těchto dvou řečí není u této generace Vietnamců jasný vítěz. Ačkoliv vlivem dlouhého pobytu mimo rodnou zemi jejich vietnamština není perfektní, ani jejich znalost českého jazyka není bezchybná.

Snaha mladých Vietnamců o integraci do české společnosti a jejich identifikace s českou kulturou může někdy narážet na odmítavý přístup většinové společnosti. V myšlenkách mnohých Čechů bohužel přetrvávají různé stereotypy. Zatížení těmito předsudky pohlízejí na vietnamskou komunitu jako na nebezpečí, konkurenci v oblasti pracovního trhu a s novou generací Vietnamců u nás, také v oblasti vzdělání. Tyto faktory podpořené fyziognomickou odlišností Vietnamců podporují naopak příklon těchto mladých lidí ke své výchozí kultuře a zemi.

Úsilí mladých Vietnamců připodobnit se kultuře české společnosti vyvolává také obavy ze ztráty jejich výchozí kulturní identity. Ve stále větším počtu se proto objevují kurzy vietnamského jazyka či vietnamské letní tábory cílené na tuto a zejména druhou generaci Vietnamců v ČR. Úsilí o integraci do hostitelské společnosti a příklon k české kultuře zde tak naráží na snahu udržet si kulturní identitu vietnamskou. Vietnamci jedenapůlté generace se tak ocitají v pozici střetu mnoha rozporuplných vlivů. Kromě intenzity působení jednotlivých českých a vietnamských prvků, má na formování jejich kulturní identity vliv také jejich individuální přístup a preference.

Ačkoliv někteří z informátorů uvedli, že se cítí být zčásti Čechy a jiní pak Vietnamci, objevuje se v jejich reflexi sebe sama mnoho rozporuplných prvků. Podle mého názoru se tak u Vietnamců jedenapůlté generace prolínání prvků obou kultur dostalo do takové intenzity, že již kulturní identitu těchto Vietnamců nelze označit ani za vietnamskou ani za českou. Příkláním se zde tak k možnosti, že si tito mladí Vietnamci mohou utvářet tzv. „*třetí kulturu*“. Nejedná se pouze o jakousi složeninu prvků obou kultur, ale o autentickou novou kulturu. Vlivem života ve dvou odlišných společnostech se výchozí hodnoty těchto Vietnamců značně modifikovaly. Také přejaté české kulturní hodnoty si tito Vietnamci pozměnili. Dalo by se tedy říci, že moji informátoři v určitém ohledu nepatří ani do menšinové vietnamské, ani do většinové české společnosti. Ačkoliv se všichni poměrně úspěšně integrovali do české společnosti, jisté deformace jejich kulturní identity se přitom nevyhnuli. Vazby na výchozí kulturu si tito lidé nepochybně zachovají po celý svůj život, avšak ani na pouta k české kultuře pravděpodobně nikdy nezapomenou.

Tyto závěry samozřejmě nelze vztahovat na celou jedenapůltou generaci Vietnamců v České republice. Vzhledem k omezenosti rozsahu tohoto kvalitativního výzkumu a limitovanému času, ve kterém mohl proběhnout, získaná data a výsledky slouží spíše jako sonda do procesu formování kulturní identity těchto mladých Vietnamců a závěry, které v této práci uvádím, se vztahují pouze na skupinu mých informátorů.

Seznam použité literatury

BAČOVÁ, V. 1996: Etnická identita a historické zmeny. Výskum obyvateľov vybraných obcí Slovenska. Slovak Academy Publishing House - Veda, Bratislava.

BAČOVÁ, V. 2003a. Osobná identita – konštrukcie – text – hľadanie významu. In I. Čermák, M. Hřebíčková, P. Macek (Eds.), *Agrese, identita, osobnost*. Brno: PsÚ AV ČR, 201-214.

BAČOVÁ, V. 2003b. Etnická identita. In I. Čermák, M. Hřebíčková, P. Macek (Eds.), *Agrese, identita, osobnost*. Brno: PsÚ AV ČR, s. 231-248.

BITTNEROVÁ, D., MORAVCOVÁ, M. a kol. 2005 – Kdo jsem a kam patřím? SOFIS Praha.

BITTNEROVÁ, D.; MORAVCOVÁ, M. 2009. Etnické komunity – Elity – instituce – stát. Fakulta humanitních studií v Praze.

BROUČEK, S. 2003. Aktuální problémy adaptace vietnamského etnika v ČR, první část (kráceno). Etnologický ústav AV ČR. Dostupné z WWW: <<http://cizinci.mpsv.cz>>.

ČSÚ. Český statistický úřad. Cizinci celkem podle státního občanství (stav k 30. 11.2011) In: Cizinci: Počet cizinců [online]. Dostupné z WWW: <[http://www.czso.cz/csu/cizinci.nsf/t/84003FF6B6/\\$File/c01t01.pdf](http://www.czso.cz/csu/cizinci.nsf/t/84003FF6B6/$File/c01t01.pdf)>.

ČSÚ. Český statistický úřad. Cizinci podle typu pobytu a pohlaví Českého statistického úřadu (stav k 30.11.2011) In: Cizinci: Počet cizinců [online]. Dostupné z WWW: <[http://www.czso.cz/csu/cizinci.nsf/t/840040A013/\\$File/c01t03.pdf](http://www.czso.cz/csu/cizinci.nsf/t/840040A013/$File/c01t03.pdf)>.

ČSÚ. Český statistický úřad. Zaměstnanost cizinců podle zemí, pohlaví a postavení v zaměstnání (stav k 31. 12. 2011) In: Cizinci: Zaměstnanost [online]. Dostupné z WWW: <[http://www.czso.cz/csu/cizinci.nsf/t/C900554536/\\$File/c05t21.pdf](http://www.czso.cz/csu/cizinci.nsf/t/C900554536/$File/c05t21.pdf)>.

DISMAN, M. 2002. Jak se vyrábí sociologická znalost. Příručka pro uživatele. Univerzita Karlova v Praze. Karolinum Praha.

ERIKSEN, T. H. 2007. Antropologie multikulturních společností – Rozumět identitě. Triton Praha.

ERIKSEN, T. H. 2008. Sociální a kulturní antropologie: Příbuzenství, národnostní příslušnost, rituál. Portál Praha.

ERIKSON, E. H. 1999. Životní cyklus rozšířený a dokončený. NLN, s.r.o. Z anglického originálu přeložil Jiří Šimek.

ERIKSON, E. H., 2002. Dětství a společnost. ARGO Praha. Z anglického originálu (1993) přeložil Jan Valeška.

- HENDL, J. 2005. Kvalitativní výzkum, Základní metody a aplikace. Portál Praha.
- JANOUŠEK, J. Říjen 2004. Skupinová identita jedince a identita skupiny v procesu globalizace. Referát na konferenci FSV a FF UK. Rozvoj české společnosti v EU. Praha: Psychologický ústav FF UK.
- JIRASOVÁ, M. 2000. Vietnamci očima české společnosti. Bakalářská esej. Praha: Institut základů vzdělanosti Univerzita Karlova.
- JIRASOVÁ, M. 2003. Vietnamské děti mezi námi. Diplomová práce. Praha: Fakulta humanitních studií Univerzita Karlova.
- JIRASOVÁ, M. 2005. Vietnamští vysokoškoláci v Praze In: Bittnerová, Moravcová. Kdo jsem a kam patřím? SOFIS Praha.
- KOCOUREK, J. 2001. Vietnamci v České republice. In ŠIŠKOVÁ Tatjana (eds). Menšiny a migranti v České republice. My a oni v multikulturní společnosti 21. století. Praha Portál.
- KOCOUREK, J. 2006. Vietnamci v současné ČR. In Černík, J., Ičo, J. a kol. S vietnamskými dětmi na českých školách. H+H 2006 (b). s. 102—118.
- KOCOUREK J. 2006 b. Vietnamci v ČR. In Sociologické studie. Menšinová problematika v ČR: komunitní život a reprezentace kolektivních zájmů (Slováci, Ukrajinci, Vietnamci a Romové). Sociologický ústav Akademie věd České republiky. Praha.
- KONOPÁSEK Z. 1997. Co si počít s počítačem v kvalitativním výzkumu. Biograf 12.
- KROGER, J. 2003. Identity Development during Adolescence. In G. R. Adams, M. D. Berzonsky (Eds.), *Blackwell Handbook of Adolescence*. Oxford: Blackwell Publishing, s. 205-226.
- McADAMS, D. P. 1997. The Case for Unity in (Post)Modern Self: A Modest Proposal. In R. D. Ashmore, L. Jussim (Eds.), *Self and Identity: Fundamental Issues*. New York: Oxford University Press, s. 46-78.
- PALEČEK, M. 2002. Kulturní identita a její ohroženost. Gaudeamus. Hradec Králové.
- PECHOVÁ, E. 2007. Migrace z Vietnamu do České republiky v kontextu problematiky obchodu s lidmi a vykořisťování. La Strada ČR. Praha.
- PETRUCIJOVÁ, J. 2005. Multikulturalismus, kultura, idenita. Ostravská univerzita v Ostravě.
- POLLOCK, D. C.; VAN REKEN, R.E. 2001. Third Culture Kids : The Experience of Growing Up Among Worlds, 2nd edition, Nicholas Brealey Publishing. (bakalářský překlad T.D.)
- PRUDKÝ, L. a kol. 2009. Inventura hodnot: výsledky sociologického výzkumu hodnot ve společnosti České republiky. 1. vyd. Praha: Academia.

RÁKOCZYOVÁ, M., TRBOLA, R. (eds.). 2009. Sociální integrace přistěhovalců v České republice. Edice Slon. Praha.

RÁKOCZYOVÁ, M., TRBOLA, R. (eds.) 2010. Vybrané aspekty života cizinců v České republice. Výzkumný ústav práce a sociálních věcí. v.v.i. Praha.

SOKOL J. 2000. Člověk jako osoba. Universita Karlova – Institut základů vzdělanosti. Praha.

SZALÓ, Csaba. 2007. Transnacionální migrace. Proměny identit, hranic a vědění o nich. Brno: CDK.

ŠATAVA, L. 2001. Jazyk a identita etnických menšin: možnosti zachování a revitalizace. Cargo Publisher. Praha.

TOMÁŠKOVÁ, P. 2001. Právní rámec problematiky migrantů a menšin. In. T. Šišková (Eds.), Menšiny a migranti v České republice: my a oni v multikulturní společnosti 21. století. Praha: Portál, s. 31-38.

TURNER, J. C. 1999. Some Current Issues in Research on Social Identity and Self-categorization Theories. In N. Ellemers, R. Spears, B. Doosje (Eds.), Social Identity: Context, Commitment, Content. Oxford: Blackwell Publishers, s. 6-34.

VASILJEV, I. 2006. Hodnoty současné vietnamské společnosti. In Černík, J., Ičo, J. a kol. S Vietnamskými dětmi na českých školách. H+H 2006. s. 68-84.

USEEM, R. H. 1993. Third Culture Kids : Focus of Major Study. *Newslinks*, Newspaper of the International School Services 12., 3.

Přílohy

Příloha č. 1: Soupis otázek k rozhovorům

1. *Kdy si přijel/a do ČR, kolik ti bylo let?*
2. *S kým si přijel/a?*
3. *Co si tu potom dělal/a?*
4. *Navštívil/a jsi od té doby, co jste se přistěhovali, Vietnam? Plánuješ jeho navštívení?*
5. *Co je pro tebe domov, a proč? Kde je situován?*
6. *Jak vypadá tvůj běžný den? – popis (ten den použít jako vyprávění, v němž se poté zaměřím na dané kulturní okruhy.)*
7. *Co děláš v rámci rodiny, komunity Vietnamců a komunity Čechů*

8. *Jaké tady máš kamarády? Čechy / Vietnamce / cizince.*
9. *Jak si se s nimi seznámil/a, máte společné akce? Nebo jsou akce s Čechy a akce s Vietnamci odděleně? Proč dohromady? Proč zvlášť? Zkusil/a si to dohromady?*
10. *Vzal/a si třeba českého kámoše/ku do své rodiny? Jaké to bylo?*
11. *Byl/a jsi ty v české rodině? Jaké to bylo? Jak ses tam cítil/a? Choval/a ses v té situaci jinak?*
12. *Máš pocit, že se chováš jinak k Čechům a jinak k Vietnamcům? V čem je to jiné? Jinak se cítíš, nebo si i říkáš, že tohle (určité věci) se musí dělat jinak? Dokážeš uvést příklady v čem je to jinak?*
13. *Jaký to je když jedeš do Vietnamu? Myslíš, že by ve Vietnamu poznali, že jsi vyrůstal/a v jiném prostředí, zemi? V čem by to poznali? Uveď příklady.*
14. *Udržuješ (sám/a či s rodinou) nějaké vietnamské tradice a zvyky?*
15. *Které české tradice, zvyky a normy jsi naopak přejal/a? Kdy a jak je děláš?*
16. *Udržuješ kontakt s příbuznými ve Vietnamu?*
17. *Musel/a jsi své chování nějakým způsobem změnit s příchodem do České republiky? Popřípadě uvést konkrétní změny.*
18. *Co ti přijde na chování a jednání Čechů děsné, čemu je těžké se přizpůsobit?*
19. *Co je naopak problém podle tebe u Vás. Musíš někdy myslet na to, že něco nesmíš říct, nějak se chovat?*
20. *Co lidem radši hned neříkáš? Jak chceš, aby tě viděli?*
21. *O čem si s lidmi nejraději povídáš – s lidmi z Čech a s lidmi z Vietnamu?*
22. *Co máš společného s rodiči, vrstevníky Čechy, Vietnamci, lidmi z komunity, lidmi z Evropy, lidmi ze světa.*
23. *S kým se cítíš nejlépe? Proč? Co spolu podnikáte? Jak komunikujete?*
24. *Co je ti nepříjemné v ČR? + Co máš naopak rád/a? + Je vůbec něco, co by mělo být jinak?*
25. *Kdybys měl/a děti, jak je budeš vychovávat? Co myslíš, že by to dítě potřebovalo? (zde získat informaci, ke které kultuře, k jakému chování, normám a zvykům se přiklání a zda přijímají favorizovanou kulturu se vším všudy nebo hledají spíše kompromisy mezi oběma kulturními modely)*
26. *Kde bys chtěl/a v budoucnu žít a proč? Chceš tu zůstat nebo jet někam jinam? Kam?*
27. *Jak bys odpověděl/a na otázku: „Kdo jsi?“ Jak by ses představil/a novým lidem? Záleželo by na tom jakým?*
28. *Jak se cítíš, když jsi ve Vietnamu? Jak se cítíš v Čechách? Jak se cítíš v zahraničí? Je v tom rozdíl?*
29. *Je či bylo by pro tebe důležité mít trvalý pobyt či dokonce občanství v ČR a proč? (to nakonec a dát do souvislosti s tím, zda se na tom všem nějak podílí legislativní rámec pobytu, jestli je nějak ovlivňuje administrativa.)*

Příloha č. 2: Transkripce rozhovorů (samostatně na CD)